

ISSN 1302-3519

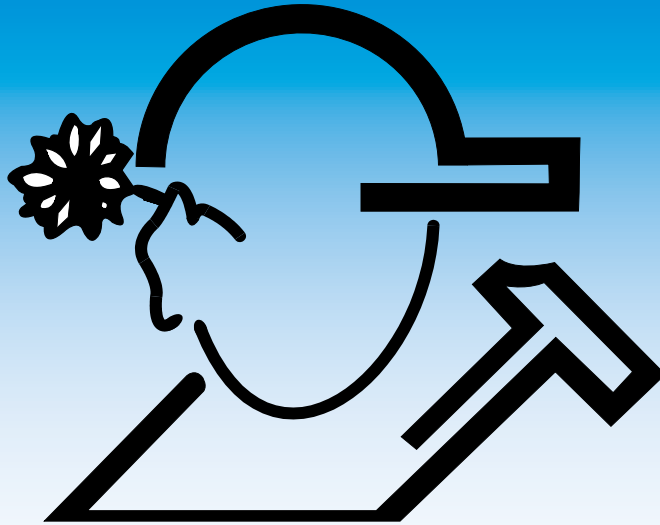
ÇALIŞMA ORTAMI

Üç Ayda Bir Çıkar / Sayı: 168 Nisan - Mayıs - Haziran 2021

İŞÇİ SAĞLIĞI
İŞ GÜVENLİĞİ
ERGONOMİ
İŞ HİJYENİ
ÇEVRE
TOPLUM ÖRGÜTÇÜLÜĞÜ
ÇOCUK EMEĞİ
KADIN
SOSYAL POLİTİKA
NÜFUS
SOSYAL HEKİMLİK

www.fisek.org.tr

Bu bir HAKEMLİ dergidir.

*Çalışan Çocuklara "Vefa Borcu"nuzu
Ödemek İster misiniz?*

/ fisekenstitusu

Fisek Enstitüsü'nün 38. Yılı
Çalışma Ortamı'nın 28. Yılı

Çalışan Çocukların Kararan Geleceği (1)

A.Gürhan FİŞEK (*)

“Çocuğun yeri neresidir?” sorusunun yanıtı yalındır. Çocuğa bile sorsanız size, “Bunu bilmeyecek ne var: Evi, annesinin babasının yanı.” der. Yaşama baktığımız zaman bu sorunun yanıtının, bu kadar yalın olmadığını, bir çok etmenin de itmesiyle farklılaştığını görürüz. Ama bu “gerçeklikler” bizim görevimizi değiştirmez. Biz “çocuğu”, eviyle, annesiyle babasıyla barışık tutmak zorundayız. “Barışık” sözcüğü tam da yerine oturuyor. Çünkü bu sorun, aynı zamanda ülkenin bugününde de, yarınında da “barış” içinde yaşayabilmesinin anahatıdır.

Toplumsal barışın temeli “hak”lara saygıdan geçer. Çocuğun hakları vardır. Bu hakların başında çocukluğunu yaşaması ve yarına hazırlanması gelir. Çocuğun hakkını vermenin odaklandığı mekansal temel ise OKUL’dur.

O zaman İŞYERİ’nde gördüğümüz her çocuk, hakları çiğnenmiş bir çocuktur. Çocukluğu çalınmıştır; geleceği karartılmıştır. Görevimiz, bu iç karartıcı gidişi durdurmaktır. Bunun için yapılması gereken çalışmalar, iki erimde incelenir :

1. Kısa erimde yürütülen çalışmalar

2. Uzun erimde yürütülen çalışmalar.

Çocukların çalışma yaşamına hiç girmemesi için, onun yaşamındaki yoklukların ve yoksunlukların giderilmesi gerekir. Ailesinin insanca yaşayabilecek bir gelire sahip olmasından tutun, gelecekte işbulma – işe yerleşmesinin güvence altına alınmış olmasına kadar, yaşamsal gereksinmelerinin karşılanmış olması gerekir. Çalışan çocuklar için dileğimiz budur. Bunun için çalışıyoruz, konuşuyoruz ve mücadele ediyoruz. Ama sonuca varmak zaman alıyor ve daha da alacak görünüyor. Onun için çocuk emeğini sona erdirecek çalışmalar için “uzun erimde” başarı bekliyoruz. Sosyal devletin yeniden canlanması ve toplumu kucaklaması

için bize çok iş düşüyor. Komşumuzu, iş arkadaşımızı, sınıf arkadaşımızı, en az bizim kadar duyarlı kılmıyoruz. “Gözden uzak” çalışan çocukları, “gönlümüze” yakın kılabilmek için, hep gündemde tutmalıyız. Dünyanın her nimetine elimiz değdiğinde, buna ulaşamayanları düşünüp, paylaşım kanallarını zorlamalıyız.

Ama bu “uzun erim” gelene kadar, çalışmakta olan çocuklar ne olacak?! Onların yaşamlarını kolaylaştırmak, çalışma yaşamını en az hasarla atlattmaları için elimizden geleni yapmak zorundayız. Onların çalışma koşullarının düzeltilmesinden, “bedensel, ruhsal ve sosyal yönden” en az hasarla dönemi atlatabilmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Buna da kısa erimli çalışmalar denilmektedir.

Çocuk emeğine yönelik kısa erimli çalışmalarda sağlık-sosyal hizmetler önemli bir yer tutmaktadır. Hizmet sözkonusu olduğunda çalışmaların ağırlığını mekanlara vermek gerekir. Bunun için çocukların, sağlığını yitirmesine yol açan etmenler belirlenir ve giderilmeye çalışılır. İşte bu yazıda sizlere, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı’nın, küçük sanayi sitelerinde yürüttüğü alan araştırmalarıyla deneyimlerden yararlanarak, bu etmenleri sergilemeye çalışacağım.

Çalışan çocukların, çalışma yaşamıyla bağdaşmayacağı ilk görüntüsü, ustalarla ilişkilerde ortaya çıkar. Yaptığımız alan araştırmasında, çalışan çocuklara “Ustalar, hangi çocukları daha çok sever?” diye sorduk. Yanıtları netti : İşini iyi yapanları... Halbuki her çocuk sevilmek ister ve sevgiyi hak eder. Ama çalışma yaşamının kuralı, çalışmak olduğu için, burada çocuklar arasında ayırım ortaya çıkmaktadır. Yalnızca, işini iyi yapan, saçını süpürge eden çocuklar sevicektir; kural budur. (1)

“Çocuklar çalışma yaşamı ile barışık mı yaşamaktadırlar?” sorusunun ayrıntılarına inildiğinde, kendi gönlü ile çalışma yaşamına girmediğini ya da bu konuda isteklerine uyulmadığını söyleyen çocukların oranı, İstanbul’da %6,8 ve Ankara’da %21,2’dir. Bu yüzdelerin önemsenmesi gerekir; çünkü bu dilimde yer alanlar için sorun çok büyüktür. (2)

Çalışan çocuklar ile elde edilen bilgiler arasında en çok dikkat çekenler arasında, cinsiyetten kaynaklanan farklar yer almaktadır. Bunlardan örnek vermek

(1) www.gurhan.fisek.net/calisan-cocuklarin-kararan-gelecegi/

Yazar: A. Gürhan Fişek (Tarih: 01.11.2018)

* Prof.Dr.

istediğimiz, en önemli ikisi şunlardır :

- Çocukların çalışma nedenleri irdelendiğinde, çalışan erkek çocuklarının %18'i eve ekonomik katkı için %82'si meslek öğrenmek için çalıştıklarını söylemektedirler. Buna karşın çalışan kız çocuklarının %54'ü ailelerine ekonomik katkı için %46'sı meslek öğrenmek için çalıştıklarını söylemektedirler.
- Çalışan kızların evlenince işten ayrılıp ayrılmayacakları konusundaki görüşleridir. Çalışan kızların "evinin hanımı olma beklentileri" 14 yaştan 16 yaşına doğru yükselmektedir (14 yaşında %24 ve 16 yaşında %49). Kadınların, işgücüne katılım oranının %30 olduğu düşünülürse, 16 yaştan sonra da bu eğilimin güçlenmeyi sürdürdüğü anlaşılmaktadır (3).

Aradaki bu farklar, bu yaşlardan başlayan farklılaşmanın ileride çalışma yaşamında erkek emeği ile kadın emeği arasında yaratılan uçurumun en önemli belirleyicilerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışan çocukların, çalışma yaşamıyla bağdaşmayacağına bir başka görüntüsü çalışma sürelerini incelediğimizde ortaya çıkar. Yaptığımız gözlemler, çalışan küçük çocukların, işyerine herkesten önce geldiğini, yerlerin temizliğini yaptığını, çayı koyduğunu ve işyerini üretime hazırladığını ortaya koymaktadır. Akşam mesai bittikten sonra da, iş aletlerinin ve çay bardaklarının toplanması vs. "tertip düzen temizlik" işleri onlara kalmaktadır. Demek ki, onların, Türkiye'deki yetişkinler için gözlediğimiz çalışma sürelerinden daha da fazla çalışmaları gerekir. Gerçekten de, alan araştırmalarımız bize, çalışan küçük yaştaki çocukların, İstanbul'da hepsinin günlük 7,5 saatten fazla çalıştığını; Ankara'da ise, %96,1'inin 7,5 saatten fazla çalıştığını ortaya koymaktadır. Bu verileri haftaya vurduğumuzda ise, şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

- İstanbul'da haftada 45 saat ve altı çalışan çocuklar % 4 ; 46-55 saat çalışanlar %64 ve 55 saatten fazla çalışanlar %32
- Ankara'da haftada 45 saat ve altı çalışan çocuklar % 12; 46-55 saat çalışanlar %48 ve 55 saatten fazla çalışanlar %40. (2)

Çalışan çocukların uzun çalışma sürelerinde çalışmalarına bir de yıllık ücretli izinlerindeki kısalık eklenmektedir. Yaptığımız araştırmalar, çalışan çocukların, 3308 sayılı yasanın öngördüğü yıllık 30 günlük ücretli izni kullanamadıklarını ortaya koymaktadır. Yaptığımız araştırmalar, çoğunlukla bu izinlerin hiç kullanılmadığını; ya da ücretsiz kullanıldığını; ücretli izin alan küçük bir azınlıkta ise bir haftayı aşmadığını ortaya koymaktadır. "Çocukların boş zamanlarını değerlendirilme alışkanlığı kazanabilmesinin", "çocukluklarını yaşabilmeleri" ve uzak kaldıkları "yaşıtlarının yakaladıkları standartlarla tanışmaları" bakımından önemli fırsatlardan biri hiç olmazsa yıllık ücretli izinlerinin geliştirilmesi ve bu doğrultuda değerlendirilmesidir. Fişek

Enstitüsü Çalışan Çocuklar Vakfı'nca uygulanan "çırakların tatil keyfi" kampanyasının altında işte bu yaklaşım yatmaktadır. Çalışan çocukların da, güneşin, deniz, kumun nimetlerinden yararlanmaları ve çocukluklarını yaşamaları gerekmektedir (4) .

Çocukların işle barışık olmadıklarının bir başka göstergesi de, sık iş değiştirmeleridir. Yaptığımız araştırmada, kendileri ile görüştüğümüz çalışan çocuklardan,

- İstanbul'da % 36,7'sinin iş değiştirmedeği
- Ankara'da ise, % 55,1'inin iş değiştirmedeği ortaya çıkmıştır. (2)

İş değiştirme nedenleri sorulduğunda ise, elde edilen sonuçların dağılımı aşağıdadır.

Tablo. Çalışan Çocukların İş Değiştirme Nedenlerinin Dağılımı

İş Değiştirme Nedenleri	Ankara	İstanbul
İşyeri sahibi ile anlaşamama	%27	%10
İşyerinde şiddet görme	%13	% 3
O işte çalışmak istememe	%10	%21
İşin zor ve sağlığı bozucu olması	%14	%14
İşten çıkarılma	% 8	%11
Daha iyi bir iş bulması	% 8	%24
Diğer	%18	%17

Çocuk çalıştıran küçük işyerlerine yönelik yaptığımız iki araştırma, sağlığı bozucu etkilerin kaçınılmaz olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmalardan birinde, en temel 10 sağlık güvenlik önleminde 1 tanesini alan işyerlerinin

- Genel sağlık açısından bakıldığında % 70
- İşyerine özel sağlık güvenlik koşulları açısından bakıldığında %60 olduğunu;

Bu işyerlerinde en temel 10 sağlık güvenlik önleminde tümünü alanların oranının ise,

- Genel sağlık açısından bakıldığında % 20
- İşyerine özel sağlık güvenlik koşulları açısından bakıldığında %10 olduğu ortaya konulmuştur. (5)

Bir başka araştırmanın bulgularına baktığımızda, çocuk çalıştıran küçük işyerleri, önlem alma sıklığı bakımından beş üzerinden 2,392 alırken; çocuk çalıştırmayan küçük işyerlerinin önlem alma sıklık notunun 2,558 olduğu görülmektedir. Gösterge olarak seçilmiş önlemler arasında en yüksek ve en düşük notu alanlar şöyledir :

En yüksek notu alan önlem : Yangın riski ile ilgili olanlardır. Çocuk çalıştıran işyerlerinde beş üzerinden 2,961'e karşı çocuk çalıştırmayan işyerlerinde 3,273

puan alınmıştır.

En düşük notu alan önlem : İlk yardım ile ilgili olanlardır. Çocuk çalıştıran işyerlerinde beş üzerinden 1,759'e karşı çocuk çalıştırmayan işyerlerinde 1,900 puan alınmıştır.(6)

Bu iki önlemden yangın riskinin işverenlerce daha önemseniş olması da, tüm çalışanların ve bu arada çocukların sağlığına, işyerinin donanımlarından daha az değer verildiğinin bir göstergesidir.

Bu söylediklerimiz kendisini 2006 SSK İstatistik Yıllığı'nda çocukların geçirdikleri iş kazalarında artma ile ortaya koymaktadır. Gerçekten de, 14 yaşın altındaki çocukların uğradıkları iş kazaları sıklığı 2005'ten 2006'ya %38,7 ; 15-17 yaş çocuklarında ise % 146,5 artmıştır. Aynı dönemde, kazaların ağırlıklarında da önemli ölçülerde artışlar vardır (7).

Yaptığımız dar kapsamlı bir araştırma da, bu genel bulguları desteklemektedir (8).

İş kazaları açısından :

13-15 yaş diliminde, küçük ölçekli işletmelerde çalışan ve kartopu örneklem yolu ile seçilen ve ulaşılabilen 170 çocuğa son bir yıl içinde geçirdikleri kazalar ve kaza sonuçları hakkında bilgiler sorulmuştur. Burada herhangi bir yaralanma ile sonuçlanmamakla birlikte, çalışma ortamından kaynaklı risk faktörlerini belirlemek amacıyla, yaşanan kıl-payı kaza tehlikelerinin de anlatılması istenmiştir. Araştırma kapsamında yer alan 104 çocuğun kıl paya kaza tehlikesi geçirdiği ortaya çıkmıştır. Geri kalan 66 çalışan çocuk, uğradıkları iş kazalarından ötürü çeşitli derecelerde yaralanmışlardır.

Tablo : Kazaların Oluşma Biçimleri

Oluşma Biçimi	Sayı
Kesikler, Sıyrıklar	29
Çalışılan alet/makineden kaynaklı sıkışma, ezilme, batma vb.	15
Göze yabancı cisim kaçma	8
Yanma	6
Diğer (Elektrik çarpması, düşme, zehirlenme, araba çarpması)	8
Toplam	66

Bu kazalar sonucunda, ortaya çıkan yaralanmaların içerisinde, en çok, kol, el ve parmak yaralanmalarına rastlanmaktadır; saptanan iş kazaları içerisinde, bunların payı %66'dır.

Kaza sonrasında çocukların %65,2'si hiç içten kalmazken, %24,2'sinin 1-3 gün; %10,6'sının ise 4 ve daha fazla gün iş göremezlik geçirdiği anlaşılmıştır. 12

çocukta ise, görme kaybı, yara ve yanık olmak üzere ilerideki yıllarda taşıyacakları kalıcı hasarların olduğu anlaşılmaktadır.

Meslek hastalıkları açısından :

Gürültülü işyerlerinde 14-18 yaşlarındaki çalışan çocukların işyerlerindeki iş-ömürleri (kıdemleri) arttıkça, kulak işitme düzeylerindeki kayıp artmaktadır. 1-3 yıl çalışan çocuklar arasında, işitme kaybı bulunmayanların oranı %8 ; hafif belirtiler gösterenler %33 ve işitme kaybı başlamış bulunanların oranı ise %59'dur. (9)

Bütün bunlar, çocuk çalıştırmanın, hem çocukların ve hem de ülkenin geleceğini kararttığını bize düşündürmektedir. Çocukların çalışma koşullarının kısa erimde iyileştirilmesi ve buna yol açan toplumsal koşulların ivedilikle giderilerek, çocuk çalıştırılmasının tümüyle sona erdirilmesi için yaptığımız mücadelemiz işte bu gerçeklere dayanmaktadır. Bu gerçeklere tek bir ad vermek gerekirse, buna "sosyal adaletsizlik" denir. "Adaletsizliğe karşı" ve "toplumsal barış" için yürütülen mücadelenin başarısı, tüm çocukların öğrenim görmesine, özgür ve sorumlu kararlar veren, çözümleyen, kıyaslayan ve seçen insan olmasına bağlıdır. (10)

KAYNAKLAR :

- (1) Fişek, A.G.(1986): Çocuk İşçilerin Mediko-Sosyal Sorunları Araştırması, Ankara.
- (2) Fişek, A.G.(1996): "Sanayi Kesiminde Çalışan Çocuklar", (Türkiye'de Çalışan Çocukların Sorunları ve Çözümleri) içinde, H.Ü.Sosyal Bilimler Yüksek Okulu ve Friedrich Naumann Vakfı, Ankara.
- (3) Fişek O., Balcı-Günay Y., Fişek A.G.(2001): "Çocuk İstismarı ve İhmalinin Bir Kaynağı Olarak Cinsiyet Rollerini Eşitsizliği" Çalışma Ortamı, Sayı 59: 2-6.
- (4) – (2001) : "Çocukların Paylaştığı Nimetler ve Standartlar", Çalışma Ortamı, Sayı:58: 18-19
- (5) Fişek, A.G.(1993): "Ülkenin Geleceğine İpotek : Çocuk Emeği", (Petrol-İş'92 Yıllığı) içinde, Petrol-İş Sendikası Yayınları, İstanbul.
- (6) Taşyürek, M ve Fişek, A.G (1995): "Çocuk Çalıştıran İşyerlerinde Çalışma Koşulları Üzerine Bir Araştırma", Çalışma Ortamı, Sayı 22: 15-23.
- (7) SSK (2006): İstatistik Yıllığı, Sosyal Sigortalar Kurumu, Ankara.
- (8) Gökbayrak Ş., Balcı -Günay Y., Fişek A.G.: "Çalışan Çocuklar ve İş Kazaları" (Yayınlanılmıyor)
- (9) Fişek Enstitüsü (1996): Sağlık Hizmet Verileri (Yayınlanmamış)
- (10) Maheu Rene (1968) : "İnsan Hakları İdeolojisi ve Unesco", (İnsan Hakları) içinde, UNESCO Türkiye Millî Komisyonu : İnsan Hakları,

İlk Yayın : "Çalışan Çocukların Kararan Geleceği", Çoluk Çocuk Dergisi Kasım 2008.

Ben, Neden Buradayım?

A.Gürhan FİŞEK (*)

Bunu kendime sorduğum zaman aklıma üç olay geliyor. **Birincisi:** 1978'lerde Çalışma Bakanlığı müfettişi olarak küçük sanayi sitelerine gittiğimde, çıraklar derlerdi ki; "gelmeyin, buraya gelmeyin". "Olur mu yavrum, sizi korumaya geliyoruz" dediğimde "hayır" derlerdi. "Siz geldiğiniz zaman işveren; 'hadi açın, atın kendinizi pencereden aşağı' der, biz sakatlanırız. Yani siz bizim (Prof. Dr. Gürhan Fişek'in A.Ü.S.B.F. Sosyal Politika Araştırma ve Uygulama Merkezi ile Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı'nın 19 Kasım 2009'da ortaklaşa düzenlediği "Çocuk Emeği Üzerine Düşünce Ortamı" başlıklı sempozyumda gerçekleştirdiği konuşma. Sempozyumdaki tebliğlerin özetleri için bkz: <https://calismaortami.fisek.org.tr/icerik/cocuk-emeği-uzerine-dusunelim/>)

sağlığımızı korumuyor, sağlığımızı bozuyorsunuz. Onun için buraya gelmeyin" derlerdi.

İkincisi: 1984'lerde çalışan çocuklar üzerine anket yaptığımda, onlara şu soruyu sordum; "ustalar hangi çırakları sever?"

Deviler ki; "ustalar işi iyi yapan çırakları sever".

Demek ki, oyun oynamak isteyen, köşeye kaçıp uyuyan çırakları kimse sevmiyor. Halbuki çocuk bunlar ve bütün çocukları sevmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Üçüncüsü: Vakıf olarak çıraklardan bir grubu yaz tatiline götürmüştür. Kumsaldayız, iki yaşlı yavaşça çocuklardan birine sordu; "yavrum hangi okuldansınız".

Çocuk şaşaladı, okulla bağı kesileli yıllar olmuş, durdu; "ben çırağım" dedi. İki yaşının suratındaki ifadeyi görecektiniz, sanki uzaydan gelen birini görmüş gibilerdi, "nereden düştü bu kumsala çıraklar", kayboldular ortadan. O zaman anladım ki, kumsallar öğrenciler içinmiş, başlarında öğretmenleriyle tatile gelen öğrenciler içinmiş.

Bunlar bu alanda bir eşitsizlik olduğunu kavramamı sağlayan ve çalışan çocuklara ilgimi ayakta tutan konulardı. Benzer duyguları hisseden insanlar Fişek Enstitüsü'nü meydana getiriyor. Onların katkılarıyla çalışmalarımızı gerçekleştiriyoruz. Ama bir şeye daha inanıyoruz; birlikten güç doğar diyoruz.

O zaman birliktelikler önem kazanıyor.

İşte Karikatür Vakfı ile yaptığımız, işte ILO ile yürüttüğümüz, işte SPF Sosyal Politika Araştırma ve Uygulama Merkezi ile yürüttüğümüz çalışmalar bu birlikteliklerin, birlikten güç doğarın sonuçları. Bu bakımdan ben bizle birlikte yürüyenlere teşekkür ediyor, başarılar diliyorum.

(1) (Prof. Dr. Gürhan Fişek'in A.Ü.S.B.F. Sosyal Politika Araştırma ve Uygulama Merkezi ile Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı'nın 19 Kasım 2009'da ortaklaşa düzenlediği "Çocuk Emeği Üzerine Düşünce Ortamı" başlıklı sempozyumda gerçekleştirdiği konuşma. Sempozyumdaki tebliğlerin özetleri için bkz: <https://calismaortami.fisek.org.tr/icerik/cocuk-emeği-uzerine-dusunelim/>)

* Prof.Dr.

Tarım Sektöründe Çocuklar ve Çocuk İşçiliği İle Mücadele

Sebiha KABLAY (*)

GİRİŞ

Tarım sektörü yaşamın devamlılığı açısından kilit bir sektör olup, her geçen gün iklim değişikliği ve kuraklık, sanayi için alan açmak, konut yapımı, miras yoluyla toprakların bölünmesi nedeniyle tarım arazilerinin azalması gibi önemli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Ancak sorunlar bunlarla sınırlı olmayıp, tarım sektöründen sanayi ve hizmetler sektörüne kayış, demografik yapıdaki değişim, göç gibi nedenler tarım sektöründe emek arzı açısından da sorunlar yaratmaktadır.

Sektörde bazı bölgelerde özellikle hasat zamanında yerli işgücü niceliksel olarak yetersiz kalmakta, mevsimlik geçici ve gezici işçilerle sorun çözülmeye çalışılmaktadır. Geçimlik gelir elde edecek büyüklükte toprağı olmayan, iş piyasasında kendilerine kalıcı ve güvenceli işler bulamayan ve tarım işleri konusunda deneyimli kişiler kendi bölgelerinden ülkelerinin farklı illerine ya da yabancı ülkelere çalışmak amacıyla geçici bir süre için göç etmektedir (Kablay, 2015).

Tarım sektöründe görülen bu geçici gezici mevsimlik çalışmada aile bireyleri birlikte mevsimlik göçe katılmaktadır. İl içinden ya da dışından göçle gelen mevsimlik gezici tarım işçileri, genellikle o bölgede yatılı olarak kalmakta ve çoğunlukla çocuklar da bu göçe dahil olmaktadır. Bu durum sektörün, çalışma ve yaşam koşulları ve gereksinimleri açısından diğer sektörlerden farklılaşmasına neden olmaktadır (Kalkınma Atölyesi, 2020). Tarım sektöründe çalışma ve yaşam koşulları sadece tarım işinde çalışan yetişkinleri değil hem bu sektörde çalıştırılan hem de aileleri ile göçe katılan çocukları da etkilemektedir. Tarım sektörü çocuk işçiliğinin en yaygın olduğu alanlardan birisidir. Çocuk işçiliği ile mücadelede genel düzenlemelerin yanı sıra tarım sektörüne özel düzenlemeler de yapılmakta, birçok proje hayata geçirilmektedir. Bu çalışmada öncelikle çocuk işçiliğine ilişkin genel düzenlemeler ve bu düzenlemelerdeki sorunlardan söz edilmektedir. Daha sonra da 2013 yılından itibaren fındık tarımı özelinde yapılan gözlem, görüşme ve incelemelere dayanarak tarım sektöründe çalışan ve çalışmayan -aileleri ile mevsimlik göçe katılan- çocukların durumu, başlıca sorun alanları tartışılmaktadır.

COCUK İŞÇİLİĞİNE İLİŞKİN DÜZENLEMELERDE TEMEL PROBLEMLER

Çocukluk tarihsel bir statü olup, çocuklarla ilgili kabullerin hukuksal yönünün yanı sıra ekonomik, toplumsal ve pedagojik sonuçları da vardır. Hukuksal olarak çocuklarla ilgili ulusal ya da uluslararası düzenlemelerde “çocukların hakları, çocuğun güvenliği ve yüksek yararı” gibi kavramlarla konuya yaklaşılmışken pedagojik açıdan ise eğitime erişim ön planda gelmektedir. Çocukların gelişimleri açısından pek çok faktörün bir araya gelmesi gerekirken, gelişimlerinin önündeki en önemli engellerden birisi de onların fiziksel, psikolojik ve pedagojik açıdan kendilerine uygun olmayan ortam ve koşullarda çalıştırılmasıdır (Aksoy, 2017).

Çocuk işçiliği ile ilgili temel problemlerden ilki tanımlama problemi. Çocuk kavramı, konu “çalışma” olunca değişmekte, çocuk tanımının içine giren kişiler “genç işçi” olabilmektedir. Bu çerçevede “çocuk, genç işçi, çocuk işçi” kavramları düzenlemelerde karşımıza çıkmaktadır. Bir düzenlemede çocuk sayılan bireyler, başka bir düzenlemede genç işçi olarak tanımlanmaktadır. İkinci önemli sorun çalışma hayatında çocuğı korumak amacıyla getirilen “koruyucu düzenlemeler”in aslında çocukların çalıştırılmasını normalleştirmesidir. Çünkü çocuk çalıştırmanın “normları-kuralları” belirlenmektedir. Bu yaklaşımlar çalışmayı ortadan kaldırmaya değil, düzenlemeye odaklanmaktadır. Diğer bir sorun ise çalıştırılan çocukların yetişkin çalışanların bazı haklarına sahip olmamasıdır. Çocuğun çalıştırılmasına rağmen işçilerin bazı haklarına sahip olmaması, haklar açısından çocuk, çalıştırılma açısından genç işçi durumunu yaratmaktadır.

Kavramlar-Kabuller: İlk olarak tanımlama sorununa bakacak olursak çeşitli metinlerde çocuk kavramına farklı yaklaşıldığı görülmektedir. Üstelik de aynı kurumun farklı düzenlemelerinde, farklı yaklaşımlar görülebilmektedir. Çocuklar ve çocuk işçiliğine ilişkin çeşitli uluslararası düzenlemeler literatürde sıkça incelenmektedir. Bu uluslararası kuruluşlardan ikisinin; Birleşmiş Milletler (BM) ve Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) belgeleri konumuz açısından önemlidir. Çocuklarla ilgili temel sözleşmelerden birisi olan BM Çocuk Hakları Sözleşmesi⁽¹⁾ birinci maddesinde çocuğı tanımlamakta ve “Çocuğı uygulanabilecek kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu

(*) Doç. Dr., Ordu Üniversitesi Ünye İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

(1) Sözleşme 20 Kasım 1989 yılında kabul edilmiş, 2 Eylül 1990’da yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi onaylamıştır.

METİP kampı

Bahçe kenarındaki çadır alanları

hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” demektir. Dolayısıyla 18 yaşın altındaki bireyler çocuk olarak kabul edilmektedir (UNICEF, 2021). Diğer başlıkta açıklandığı üzere ILO’nun sözleşmelerine bakıldığında da 18 yaşın altındaki bireyler çocuk olarak kabul edilmesine rağmen, bazı sözleşmelerde çocuğun çalışması düzenlenirken çocuk olarak değil, işçi olarak ele alınmaktadır. Ülkemizde 4857 sayılı İş Yasası⁽²⁾ 71. maddesinde çocukların çalışmasını düzenlerken çocuk, çocuk işçi, genç işçi tanımı yapmamakta; bu yasaya dayanılarak çıkarılan Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılması Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik⁽³⁾ tanımlamayı yapmaktadır. Yönetmeliğe göre genç işçi “15 yaşını tamamlamış, ancak 18 yaşını tamamlamamış kişi”, çocuk işçi ise “14 yaşını bitirmiş, 15 yaşını doldurmamış ve ilköğretimini tamamlamış kişi” olarak tanımlamaktadır (md. 4). Bu durumda 18 yaşın altındaki çocukların çocuk işçi olması için 14-15 yaş aralığında olması gerekmektedir, 14 yaş altında çalışan çocuklar hiçbir kategoriye girmemekte, 15 yaş üstü çalışan çocuklar ise genç işçi olarak kabul edilmektedir. Çocuk tanımındaki genel kabul, çalışma eylemi söz konusu olduğunda farklılaşmaktadır. Bu makalede; 18 yaş altındaki tüm bireyler çocuk (kız çocuğu- erkek çocuğu) ve uluslararası veya ulusal düzenlemelerdeki gibi sadece 15 yaş altı çalışan çocuklar değil, 18 yaş altı çalışan tüm çocuklar “çocuk işçi” olarak ifade edilmektedir.

Çocukların Çalışmasını Normalleştiren “Koruyucu” Düzenlemeler: Uluslararası ve ulusal düzenlemelerin çocuk çalışmasına ilişkin ortaklaştığı nokta “çocukları korumak için” çalışmayı düzenleme çabasıdır. Bu düzenlemelerde çocuk çalıştırmanın kuralları belirlenmektedir. BM Çocuk Hakları Sözleşmenin 24. maddesi çocukların “olabilecek en iyi sağlık düzeyine” kavuşturulması hakkını düzenlemektedir. Bilindiği üzere sağlık kavramı fiziksel, ruhsal ve sosyal iyilik halini ifade etmekte olup, çocuğun çalıştı-

rılması fiziksel, ruhsal sorunlar yaratmakta, sosyal olarak da pek çok tehlike ile içiçe olmasına neden olmaktadır. Sözleşmenin 32. maddesi doğrudan çocukların çalıştırılması ile ilgili olup, sözleşmeye taraf devletlere “çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma” görevi vermektedir (UNICEF, 2021). Sözleşme, çalışma koşullarını düzenleyerek çocukların sağlıklarının korunmasını amaçlanmaktadır. Ancak bunu yaparken çocuğun çalıştırılmamasından değil, zararlı nitelikte işlerde çalıştırılmamasından söz etmekte, işe kabulde asgari yaş sınırı, çalışma saat ve sürelerinin düzenlenmesi ve yaptırımları belirlemektedir. 1959 tarihli BM Çocuk Hakları Bildirgesinin 9. maddesi de çocuğun çalıştırılmasını düzenlerken asgari bir yaştan önce; sağlığına, eğitimine, bedensel, zihinsel, ahlâki gelişmesine engel oluşturacak bir meslek ya da işte çalışmaya zorlanmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Aksoy, 2017). Aynı yaklaşım ILO belgelerinde de söz konusudur. ILO’nun 138 sayılı İstihdamda Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşmesi⁽⁴⁾ taraf devletlere çocuk işçiliğini etkin bir şekilde ortadan kaldırmayı, istihdam ve çalışmaya katılmak için gençlerin fiziksel ve zihinsel açıdan gelişmelerine olanak tanıyacak bir asgari yaş belirlenmesi yükümlülüğü vermektedir. Sözleşmeye göre asgari yaş sınırı zorunlu eğitim yaşının bittiği yaşın altında ve hiçbir şekilde 15 yaşın altında olamaz. Ancak esnek bir uygulama ile ekonomisi ve eğitim sistemi yeteri kadar gelişmemiş ülkelerin bu yaşı 14 olarak belirleyebilmesi olanaklı kılınmıştır (md. 2). Sözleşme sadece “doğası ve yapıldığı koşullar bakımından” sağlık, güvenlik ve ahlâki açıdan çocuğu (sözleşmeye göre genç kişileri), tehlikeye düşürebilecek işlerde 18 yaşın altında çalıştırılmasını yasaklamaktadır (md. 3). Böylece sözleşme aslında belirtilen koşullar uygunsa 18 yaşın altındaki çocuk-

(2) 10/6/2003 tarih ve 25134 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

(3) 06/04/2004 tarih ve 25425 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

(4) ILO 6 Haziran 1973 tarihinde sözleşmeyi kabul etmiş, Türkiye sözleşmeyi onaylayarak 27/01/1998 tarih ve 23243 sayılı Resmî Gazete yayımlanmıştır.

ların çalıştırılmasını “normalleştirmektedir” denilebilir. ILO’nun çocuk haklarına ilişkin diğer bir önemli sözleşmesi olan 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi⁽⁵⁾ de 18 yaş altındaki herkesi çocuk olarak kabul etmekle birlikte “en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği” türlerini açıklayarak, taraf devletlere çocukların sözleşmede belirtilen en kötü biçimlerdeki işlerde istihdamının önlenmesi görevini vermektedir. Tarım işleri de en kötü biçimdeki işler arasındadır (Kablay, 2015-2016-2018a-2018b). Görüldüğü üzere sözleşmeler her ne kadar 18 yaşın altındaki bireyleri çocuk olarak kabul etse de çocukların çalışmasına ilişkin temel düzenleme olarak; çalışma için asgari yaş belirlenmesi ile çalıştırılacakları veya çalıştırılmayacakları işlere odaklanmaktadır. Aslında bu düzenlemeler çocukların çalışmasının kurallarını belirlerken, çocuk işçiliğini normalleştirme işlevi görmektedir. Kurallarına uyularak çocukların emeklerinden istifade edilebilme olanağı tanınmaktadır.

Ulusal mevzuatta da durum benzerdir. 1961 tarihli ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu⁽⁶⁾ 59. maddeye göre ilköğretim çağındaki olan, ama eğitime devam etmeyen çocuklar ücretli ya da ücretsiz çalıştırılmaz, ilköğretime devam edenler ise ders zamanı dışında çalıştırılabilir (md. 59). Yasa çalışma dönemini ilköğretim çağı sonrası olarak belirlemektedir. Çalışma hayatına ilişkin temel yasa olan 2013 tarihli 4857 sayılı İş Yasasındaki düzenlemelere bakıldığında yaş ve eğitim durumuna göre asgari çalışma yaşının yanı sıra, çocukların günlük ve haftalık çalışma sürelerinin, çalıştırılmayacakları işlerin, yıllık izinlerinin de düzenlendiği görülmektedir. Yasa 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılmasını yasaklar (md. 71), 14 yaşını dolduran ve ilköğretimi tamamlamış olanların “bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okula devam etmelerine” engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabileceğini düzenlemiştir. Bu çocukların çalıştırılması durumunda temel eğitimi tamamlayıp, okula gitmeyenlerin günde 7, haftada 35 saatten fazla çalıştırılmayacağını; 15 yaşını tamamlayanların ise günde 8, haftada 40 saat çalıştırılabileceğini belirtmektedir. Okula devam eden çocuklar okul döneminde, eğitim saatleri dışında günde 2, haftada 10 saat çalıştırılabilirler. Yasa ayrıca çocukların yer ve su altı işlerinde (md. 72) ve gece çalıştırılmayacaklarını (md. 73) belirterek, 18 yaşın altındaki işçilere 20 günden az yıllık izin süresi verilemeyeceğini düzenleyecek çocukların ne tür işlerde çalıştırılabileceği, çalışma ve dinlenme sürelerinin sınırını çizmiştir. Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönetmelik de çocukların gelişimine, sağlık ve güvenliklerine za-

(5) ILO 17 Haziran 1999 tarihinde sözleşmeyi kabul etmiş, Türkiye sözleşmeyi onaylayarak 27/06/2001 tarih ve 24445 sayılı Resmî Gazete yayınlamıştır.

(6) 12/01/1961 tarih ve 10705 sayılı Resmî Gazetede yayınlamıştır.

rarlı etkisi olmayacak, okula devamı, eğitimini engelleyen işlerde çalıştırılabileceğini (md. 4) düzenlemektedir.

Tarım işleri açısından ise özel bir durum söz konusudur. İş Yasası tarım işlerinin kapsama girmesi için işyerinde elliden fazla işçi çalışmasını gerekli görmektedir (md. 4). Oysa tarım işleri özelliği gereği genellikle 50’den az işçinin çalıştığı işlerdir. Bu durum belki de tarım alanının en önemli sorunlarından birisidir. Tarım işleri için ayrı bir Tarım İş Yasası olmadığı gibi, sektörün büyük kısmı İş Yasası kapsamına da girmemektedir. Uygulama tarım işlerinin güvencesiz, düzensiz görünümünü daha da netleştirmektedir. Alan genellikle çıkarılan “Genelgeler” ile düzenlenmeye çalışılmaktadır.

Düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde 18 yaş altı bireylerin çocuk sayılmakla birlikte, çalışma sözü konusu olduğunda 15 yaş üstünün genç işçi, 14-15 yaş arası çalışan çocukların çocuk işçi olarak kabul edildiği ve 18 yaş altındaki işçilerin bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine, eğitimlerine engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabileceği görülmektedir. 14 yaş altı ise düzenlemelerde yer almamaktadır. Oysa 14 yaş altında çalışan çocuk sayısı son derece fazladır. Hatta ILO ve UNICEF’in raporuna göre 5-11 yaş arasındaki çocuk işçilerin sayısında 2016 yılından itibaren bir artış gerçekleşmiştir. Tehlikeli işlerde çalışan 5-17 yaş arasındaki çocuk işçilerin sayısı (6,5 milyon) artarak 79 milyona yükselmiştir. 160 milyon çocuk işçinin 79 milyonu tehlikeli işlerde çalışmakta, üstelik bunların önemli bir bölümü de 14 yaş altında yer almaktadır. Bu durum mevcut düzenlemelerin çocuk işçiliğini önleme konusunda çok da başarılı olmadığını göstermektedir. Üstelik de çocukların %70’i tarım sektöründe çalışmaktadır (ILO ve UNICEF, 2021).

Yetişkin Çalışanların Haklarına Sahip Olma: Çalışma koşulları açısından çocukların çalışma süresini kısıtlayan ve belli alanlarda/işkollarında çalışmasını engelleyen düzenlemelerin yanında, çocuk işçilerin yetişkin işçilerin sahip olduğu bazı hakları kullanamamasına neden olan düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu uygulamalardan ilki asgari ücret konusundaydı. 16 yaş altı ve 16 yaş üstü için iki ayrı asgari ücret düzeyi belirleniyordu. Bu durum işçilik maliyetlerini düşürmek açısından çocuk işçi çalıştırmayı cazip hale getirmekteydi. 2013 yılında asgari ücret belirlenmesinde yaş sınırını kaldırma kararı alınmış, düzenleme 2014 yılında⁽⁷⁾ değiştirilmiş ve tüm yaş grupları için uygulama tekleştirilmiştir (ÇSGB, 2013). Ancak beklendiği gibi bu durum genç erkeklerin (çocukların) işgücüne katılım ve istihdamını azaltmış, işsizlik oranlarını arttırmıştır. Merkez Bankasının yapmış olduğu bir araştırmada asgari ücretteki yaş ayrımının kaldırılmasının 15-19 yaş grubundaki genç erkekleri (çocuk) nasıl etkilediği araştırılmış, asga-

(7) 19/04/2021 tarih ve 28977 sayılı Resmî Gazetede Asgari Ücret Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ile değişiklik gerçekleştirilmiştir.

Çadır alanında su taşıyan ve çadır işi yapan kız çocukları

ri ücret artışının işgücüne katılma olasılığını yüzde 1-3 arasında azalttığı gösterilmiştir. Tek asgari ücret uygulaması gençlerde işsiz kalma olasılığını %2-3 arttırmıştır. İş bulma olasılığının azalması, eğitime devam etme oranını da %1-2 arttırmıştır (Kıvanç, 2019). Dolayısıyla yaşa göre asgari ücret belirleme usulünün kaldırılması çocuk işçiliği ile mücadele açısından olumlu olmuştur.

Bir diğer farklı düzenleme sendikal örgütlenme konusundadır. 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu⁽⁸⁾ sendika kuruculuğu ve sendika üyeliği konusunda farklı düzenleme yapmıştır. İşçilerin sendika kurucusu olması için fiil ehliyetine sahip olması, yani 18 yaşını doldurmuş olması gerekirken (md. 6/1) üyelik için 15 yaşını doldurmuş olmak yeterlidir (md. 17/1). Çocukların çalıştırılmasında sorun yokken, sendika kurmalarının engellenmesi bireysel sendikal özgürlüğüne aykırıdır. Diğer yandan sendika organlarında görev alabilmek için de kuruculuk şartları arandığından (md. 9/3) çocukların sendika yönetiminde yer alması da söz konusu değildir. Bazı sektörlerde 18 yaş altı işçilerin çalışma oranı yüksek olabilir ve çocukların haklarının korunması farklı sendikalarda örgütlenmeyi, dolayısıyla sendika kurmayı gerektirebilir. Ancak yasa ile bunun önüne geçilmiştir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi 15. madde çocukların örgütlenme hakkını korumakta ve “çocuğun dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüğü”nü tanımlamaktadır (UNICEF, 2021). Uluslararası düzenleme de bu anlamda sorunludur. Ancak dernek kurma hakkı sendika hakkını da içine alan bir hak olup, geniş anlamda maddeyi yorumlamak gerekir.

Çocuklar açısından bir diğer sorun ise 18 yaş öncesi yapılan çalışmaların sosyal güvenlik sisteminde sigortalılık süresinden sayılmamasıdır. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu-

na⁽⁹⁾ göre (md. 38/2) 18 yaşından önce uzun vadeli sigorta kollarına (malullük, yaşlılık ve ölüm) tabi olanların sigortalılık süresi 18 yaşını doldurdıkları tarihte başlamış kabul edilmektedir. Bu tarihten önceki süreler sadece prim ödeme gün sayısının hesabında dikkate alınır. Oysa erken yaşta emek piyasasına giren, vücudu henüz gelişme çağındaki iken çalışan ve belki de gelişimi etkilenen bu çocukların 18 yaş öncesi çalışma süresinin dikkate alınmaması uygun değildir. Çünkü 18 yaşına geldiklerinde bile iş nedeniyle çok yıpranmış olmaktadır.

18 yaş altında çocukların çalıştırılmasının kurları düzenlenmesine rağmen çocuklar tehlikeli bir ortam olan çalışma ortamına sokulmuş olmaktadır. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisinin (İSİG Meclisi, 2021) verilerine göre 2013-2021 (Ocak-Mayıs) döneminde 513 çocuk çalışırken ölmüştür. Bu çocuklardan 169'u 14 yaş ve altında, 344'ü ise 15-17 yaş arasındadır. Dolayısıyla yapılan düzenlemeler ve 15 yaş üstüne odaklanma, çocukları işyerinin tehlikelerinden korumamaktadır.

Tarım sektörü çocuk işçiliği açısından en önemli sektördür. Çünkü çocuk işçiliğinin yaklaşık %70'i bu sektörde gerçekleşmektedir (ILO ve UNICEF, 2021). Üstelik sektör özelliği nedeniyle tehlikeli işler arasında yer almaktadır. Bu nedenle tarım sektörünün çocuklar açısından kuşkusuz ki hem barındırdığı tehlikeler hem de çocuk emeğinin yaygın kullanılması nedeniyle en tehlikeli sektör olduğu ileri sürülebilir. 2013-2021 yılları arasında ülkemizde çalışırken ölen çocukların %57'si (294'ü) tarım sektöründe çalışmaktaydı. Ölüm sebeplerinde de tarım sektöründeki iş kazası nedenleri öne çıkmaktadır. Ölümünün %27'si trafik kazası, %17'si boğulma-zehirlenme, %13'ü ezilme-göçük nedeniyle gerçekleşmiştir (İSİG Meclisi, 2021). Tarım sektörü barındırdığı tehlikelerle çalışanları birçok riskle karşı karşıya bırakmakta ve çocuklar açısından sektörün incelenmesi önemli hale gelmektedir.

(8) 18/10/2012 tarih ve 28460 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

(9) 16/06/2006 tarih ve 26200 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

TARIM SEKTÖRÜNDE ÇALIŞANLARIN SORUNLARI

Tarım sektörü geleneksel üretim alanı olup, sektörde ücretsiz aile işçiliği ve çocuk işçiliği yaygındır. Tarım işçilerinin içinde kadınlar ve çocuklar en dezavantajlı grup olup, işverenler tarafından sömürülmenin yanında, ücretleri kendilerine değil hane reisi olarak görülen babaya ödenerek aile içi sömürüye de maruz kalmaktadırlar (Özbay, 2019: 200). Çocuk emeği konusunda olumlu yaklaşımlar özellikle kırsal alanda çocukların çalışmasının onların “sosyalleşme sürecinin bir parçası olarak görmekte”dirler (Makal, 2007: 319).

Makineleşme seviyesine ve ürüne göre sektörde emek yoğun bir üretim sistemi söz konusudur. Emek yoğun çalışılan alanlarda çocuklar da yoğun olarak üretim sürecine dahil olurlar. TÜİK Mayıs 2021 verilerinde, mevsim etkisinden arındırılmış sektörlere göre istihdam edilenler içinde tarım sektörünün oranı %17,5’tir. Sanayi sektörü %21,3, hizmetler sektörü %54,9, inşaat sektörü ise %6,2’dir (TÜİK, 2021). Sektör diğer sektörlerin gerisinde olsa da hala önemli bir istihdam alanıdır.

Sektörde üretimin mevsimsel koşullara bağlı olarak yapılması çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Çalışma ortamında mevsimsel etkilere/iklim etkilerine açık olma durumu.
- Dış ortamda yapılan çalışma nedeniyle çalışma ortamının sürekli değişimi. Örneğin rahat çalışılan bir zeminin yağın yağmur ile kaygan ve tehlikeli hale gelmesi.
- Dönemsel çalışma ve bunun sonucunda düzensiz, güvencesiz çalışmanın yaygın oluşu. Süreklilik arz eden bir “geçicilik” söz konusudur.
- Mevsimlik ve gezici çalışmanın yarattığı sorunlar ve çocukların da göç sürecine dahil olması.
- Mevsimlik göçe bağlı olarak yaşam koşulları açısından uygun olmayan yaşama alanları.
- Temiz suya erişim ve hijyen sorunları.
- Ulaşımına bağlı kazalar sektörün en önemli ölümlü iş kazası sebebidir.

Daha önceki bölümde de açıklandığı üzere tarım sektörünün büyük bölümü İş Yasası kapsamında değildir. Ayrı bir Tarım İş Yasası da bulunmamaktadır. Bu kadar düzensiz, güvencesiz ve hareketli bir sektördeki sorunlar “Genelgeler” ile düzenlenmeye çalışılmakta, sektörde uluslararası-ulusal gönüllü kuruluşlarla, sivil toplum kuruluşları çözüm üretmeye çalışmakta, bu çözümler de genelde bölgesel nitelikte olmaktadır. Tüm tarım sektörünü kapsayan düzenlemelerin veya uygulamaların sayısı son derece az olup, bu düzenlemelerin bağlayıcılıkları da düşüktür.

Tarım sektöründe çalışanlar ile tarla ya da bahçelere yakın yerlerde konaklayanlar pek çok tehlike ile karşı karşıyadırlar. Bu tehlikelerin başında tahıl tozları, mantar antijenleri, toz akarları (maytlar), insektisitler (böcek ilaçları), organik tozlar solunum yol-

ları açısından tehlike yaratmaktadır. Amonyak, kuru gübreler, sebzeler, soğanlı bitkiler, pestisitler (zararlı organizmalarla mücadele için kullanılan maddeler), deterjanlar, petrol ürünleri, solvanlar, akarlar (maytlar), güneş ışınları, ultraviyole radyasyon, nemli ve sıcak ortam, böcek-yılan-akrep sokması dermatolojik tehlikelere neden olmaktadır. Kullanılan çözücüler, benzen, duman, dezenfektanlar, gaz, insektisitler, herbisitler (bitki öldürücü zirai ilaçlar) toksik ve neoplastik (kanseri hücre oluşumu) tehlikeler yaratmaktadır. Bunların yanı sıra çalışanlar mekanik ve termal stres ile davranışsal tehlikelerle de karşı karşıyadırlar (Sarı, 2020).

Tarım sektöründe gezici çalışma nedeniyle işçilerin büyük bölümü, yılın yaklaşık 4-6 ayını çadırda geçirmektedir (Kablay, 2015-2016-2018a-2018b-2019). Çadırda yaşam nedeniyle çalışma alanının tehlikelerine, çadırda yaşamının tehlikeleri de eklenmektedir. Çadırın kurulacağı yer açısından en belirleyici konulardan birisi temiz suya erişiminin olmasıdır. Bu nedenle mevsimlik gezici tarım işçileri eğer varsa bölgedeki METİP kamplarında⁽¹⁰⁾, bu kampların olmadığı yerde dere veya deniz kenarında, bunlar yoksa cami yakınında konaklamaktadırlar. Diğer önemli bir kriter de METİP kampı yoksa, konaklanan yerin iş yapılacak tarla ya da bahçeye yakın olmasıdır.

Temiz suya erişim; konaklama ve hayatın devamlılığı açısından son derece önemlidir. Ancak sadece yaşam alanlarında değil, çalışma alanlarında da işçilerin temiz suya erişim kısıtlılıkları bulunmaktadır. Genellikle tarla ya da bahçede çeşme bulunmamakta, eğer büyük bir işletme ya da tarla/bahçe sahibi için çalışıyorlarsa bu gereksinim işverenler tarafından giderilmekte, aksi halde işçilerin suyu yanında taşımaları gerekmektedir. Bu durum hijyen açısından da önemli sorun yaratmaktadır. Tarla ya da bahçede işçilerin elini yüzünü yıkayıp, gereksinimlerini giderecek lavabo ve tuvalet bulunmamaktadır. Çalışma alanında kapalı tuvalet olmaması mahremiyet sorunu yaşayan kadınların ve kız çocuklarının tuvalete gitmemek için su içmemesine neden olmaktadır (Kablay, 2018b-2019). Üstelik özel dönemlerinde tuvalet yokluğu kadınları ve kız çocuklarını daha da zora sokmaktadır. Güneş altında yapılan çalışmada terlemeye bağlı vücuttan sıvı kaybı oluşmakta, eğer bu sıvı yerine konulmazsa dehidratasyon denilen ve ölüme bile neden olabilen, susuzluk durumu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle kadınlar ve kız çocukları açık alanda yapılan çalışmada daha büyük risk altındadır. Ayrıca toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle hijyen sorumluluğu kadın-

(10) Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi Projesi kapsamında kurulan çadır kamp alanları. Bu proje 2010 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından başlatılmış, tarım işçileri için konaklama (çadır alanı), alt yapı ve kolaylık tesisi, eğitim, sağlık ve diğer ihtiyaçlarına yönelik harcamalar yapılmıştır. Proje kapsamında İçişleri, Milli Eğitim, Sağlık, Tarım ve Orman Bakanlıkları da işbirliği içinde olmuştur. Projenin ikinci ayağı olan METİP II 2017-2020 yılları arasını kapsamıştır (Ulucan Şahin, 2019).

Çadır alanında ev içi işleri yapan kadınlar

larda olup, çalışma alanından çadır alanına dönüştü, kadınlardan çadır işlerini yapması da beklenmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri, kadınların iş yükünü iki katına çıkarırken, baş yardımcıları çocuklardır. Çadır alanlarında çocukların en önemli görevi vücutlarının neredeyse yarısı kadar olan ağır su bidonlarını taşımaktır. Bu durum onların fiziksel sağlıkları açısından son derece tehlikelidir. Özellikle de kız çocuklarının bu konuda anneye yardım etmesi söz konusudur. Ayrıca eğer anne tarlaya ya da bahçeye gitmişse bu sefer çadır içi sorunluluk kız çocuklarına kalmaktadır.

Aracılık (dayıbaşı, elçi) kurumu tarım sektöründeki en önemli sorunlu alanlarından bir diğeridir. Aracılar (dayıbaşı-elçi) tarım sektöründe işverene işçi, işçiye iş ayarlayan, bazen işçiyi iş yapılacak ile götüren, işverenden ücreti alan ve işçiye veren ve genelde işçi ücretleri üzerinden bir pay (genellikle %10) alan kişilerdir. Aracıların yaptıkları faaliyetleri kontrol altına almak amacıyla 2010 yılında Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği⁽¹¹⁾ çıkarılmış tarımda iş ve işçi bulma işi yapan bu kişilerin Türkiye İş Kurumu tarafından verilecek bir belge ile çalışması ve denetlenmesi amaçlanmıştır. Bu sisteme rağmen alanda tarım aracılarının mevcudiyeti özellikle ücretleri düşük olan işçiler açısından önemli bir sıkıntı yaratmaktadır.

Sektörde çalışanların düzensiz çalışması örgütlenme pratiklerini, dolayısıyla hak arama mücadelesini olumsuz etkilemektedir. Özellikle işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından sektör tehlikeli işler arasındadır. Gerçi 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası⁽¹²⁾ kamu ve özel sektör dahil bütün iş ve işyerlerini ve faaliyet alanına bakılmaksızın tüm çalışanları kapsama almaktadır (md. 2/1). Ancak işçilerin örgütsüz olması; bu alanda haklarını arayamamalarına ve iş ortamının güvenli hale getirilmesine engel olmaktadır. Genellikle büyük tarla ve bahçeler hariç sektörde işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından; önlem alma, de-

netim ve yaptırım konularında sorun bulunmaktadır. Büyük tarla ve bahçe sahipleri ise özellikle ürünlerin pazarlaması açısından büyük firmaların bu tip önlemlere ilişkin koyduğu kriterler nedeniyle konuya özen göstermektedir. Üreticilerin sosyal sorumluluklarını yerine getirmesi ürünü pazarlaması açısından kolaylaştırıcı olmaktadır. Tarım sektöründeki üreticilerin pek çok konuda sosyal sorumlulukları bulunmaktadır (Topal, 2010). Hatta birtakım kriterleri yerine getirmek ürünün elde kalması anlamına da gelebilmektedir⁽¹³⁾.

TARIM SEKTÖRÜNDE ÇALIŞAN VEYA MEVSİMLİK GÖÇE DAHİL OLAN ÇOCUKLAR

Tarım sektöründe çok sayıda çocuk ücretsiz aile işçisi olarak ya da ücretli işçi olarak emek sürecine katılmaktadır. TÜİK 2019 Çocuk İşgücü İstatistiklerine göre çalışan 720 bin çocuğun 221 bini tarım sektöründe çalışmakta olup bunlardan 143 bini erkek çocuk, 78 bini ise kız çocuğudur. Çocukların en önemli çalışma nedeni hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmaktır (259 bin çocuk) ve bu nedenin en yaygın olduğu sektör tarım sektörüdür (194 bin çocuk) (TÜİK, 2019a). Diğer yandan tarım sektörü sadece çalışan çocuklar açısından değil mevsimlik göçe aileleriyle birlikte katılan çocuklar açısından da birçok tehlike ve risk barındırmaktadır.

Tarım sektöründeki çalışma daha önce de söz edilen ILO'nun 182 nolu sözleşmesine göre en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği türlerinden birisidir. Bu nedenle sektörde normalde 18 yaşın altındaki çocukların çalıştırılmaması gerekmektedir. Ancak sektördeki çocuk işçiliğine ilişkin en büyük problem, mücadele açısından 16 yaş altına odaklanılmasıdır. Yani tarla ya da bahçeye gitme yaşı 16 olarak belirlenmiş olup, mücadele tedbirleri 16 yaş altı çocuklar için uygulanmaktadır. Oysa 18 yaş altı tüm çocukların kapsama

(11) 27/05/2010 tarih ve 27593 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmıştır.

(12) 30/06/2012 tarih ve 28339 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmıştır.

(13) Tarım sektöründe sosyal sorumluluk konusunda daha ayrıntılı bilgi için Topal'ın (2010) "Tarım Sektörünün Topluma Karşı Sorumlulukları" isimli makalesine bakılabilir.

alınması gerekmektedir.

Sektörde sadece ücretli çalışan çocuklar değil, ücretsiz aile işçisi olarak çalışanlar ile çalıştırılmayan ama aileleri ile göçe katılan çocuklar da risk altındadır. Tarım sektörüyle ilgisi olan tüm çocukların aslında risk altında olduğu söylenebilir. Yaşam alanının çoğu zaman çalışma alanı ile aynı olması çocukların; tarla ya da bahçede kullanılan her türlü kimyasala (ilaçlar, tozlar, çözücüler vb) maruziyeti, termal konfor (ısı, nem, basınç), ultraviyole radyasyon gibi fiziksel risk faktörleri ve biyolojik risk faktörleri ile karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Ayrıca tarım makinelerine bağlı kazalarla, ulaşım esnasında geçirilen kazalar çok sayıda çocuğun yaralanmasına veya ölmesine neden olmaktadır. En fazla ölümün gerçekleştiği tarım sektöründe çocuklar da ölmekte, sakatlanmakta, yaralanmakta, hastalanmaktadır. Birçoğu için meslek haline gelecek olan mevsimlik tarım işçiliği nedeniyle erken yaşta bu risklere maruz kalmak, meslek hastalıkları açısından da risk yaratmaktadır.

Çocuklar açısından diğer önemli bir sorun eğitimden uzak kalma veya eğitim olanaklarından yararlanamamaktır. Sektördeki çalışma döneminin genelde Nisan ayında başlaması ve bazen Kasım ayına kadar uzaması 4-6 aylık bir sürede göçerek çalışılmasına neden olmaktadır. Bu süre okulların açık olduğu döneme de denk gelmektedir. Genelgelerle⁽¹⁴⁾ konu çözülmeye çalışılmakta, özellikle METİP kamplarında çocukların eğitimi için sınıflar kurulmakta, genel kültür, hijyen gibi konularda eğitimler verilmektedir. Ancak bu önlemler çocukların eğitime devam etmesini sağlayamamaktadır. Yapılan çalışmalarda alanda okuma yazma bilmeme oranının yüksek olduğu, bu oranın kadınlarda arttığı görülmektedir (Kablay ve Aysan, 2019).

Çocukların çalışmasında da toplumsal cinsiyet örüntüleri kendisini göstermektedir. Kız çocuklar genelde hanede ev işlerine yardım ederken, erkek çocukların ücretli olarak ev dışında çalışması yaygındır. TÜİK'in 2019 verilerine göre hem ekonomik faaliyette çalışan hem de ev işlerinde katkı sağlayan eğitimdeki 254 bin çocuktan 152 bini erkek, 102 bini kız çocuğu; eğitime devam etmeyip bu faaliyetleri yerine getiren 135 bin çocuktan 82 bini erkek çocuk, 53 bini kız çocuğudur. Ekonomik faaliyet söz konusu olduğunda çalıştırılan erkek çocukların sayısı daha fazladır. Sadece ev işleri söz konusu olduğunda; eğitime devam eden 6 milyon 609 bin çocuktan 3 milyon 609 bininin kız çocuk, 3 milyonunun ise erkek çocuk olduğu görülmektedir. Eğitime devam etmeyip sadece

(14) 2017/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile mevsimlik tarım işçilerinin konaklama yerlerindeki eğitim ile ilgili sorumluluk valiliklere verilmekte, il milli eğitim müdürlüklerinin de işçilerin zorunlu eğitim çağındaki çocuklarının eğitimlerinin devam ettirmesi için MEB'in 2016/5 numaralı Genelgesini uygulaması istenmektedir. 2016/5 sayılı Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi hakkında MEB Genelgesi ise ilköğretim bölge okulları veya gezici okullar ile eğitim sorununun çözülmesi hedeflenmiştir.

ev işlerine katkı sağlayanlar içinde (490 bin) de kız çocukların sayısı (345 bin), erkek çocukların sayısından (145 bin) fazladır, üstelik kız çocuklarının ev işi için harcadıkları süreler de erkek çocuklara göre uzamaktadır (TÜİK, 2019b). Tarım işlerinde de benzer bir durum vardır. Erkek çocuklar aileleriyle birlikte tarlaya, bahçeye giderken, kız çocuklar evde ya da çadırda ev işleri uğraşmaktadır. Üstelik de bu işler bir hayli fizik güç gerektiren ağır su bidonlarının taşınması gibi işleri de kapsamaktadır. Çadır alanlarında 4-6 yaşlarındaki çocuklar bile ev işi yapmaktadır (Kablay ve Aysan, 2019).

Tarımda çocuk işçiliği ile mücadelede; uluslararası örgütlerden, ulusal kuruluşlara, bakanlıklardan, tarım alanındaki firmalara, sivil toplum örgütlerinden, gönüllülere kadar çok sayıda aktör yer almaktadır. Ancak mücadelede dikkat çekici olan nokta genellikle bölgesel mücadele yöntemlerine odaklanılmasıdır. Tarım ürünlerinin farklı zamanlarda hasadının yapılması, gezici tarım işçilerinin bölgelere farklı zamanlarda göç etmesi ve ürünün hasat süresi farklılaştığından mücadele de bölgesel olmaktadır. Bu durum mevsimlik tarım işçilerinin aslında yılın 4-6 ayında mevsimlik göçe dahil olduğu gerçeğinin gözden kaçırılmasına neden olmaktadır. Mücadelenin bütüncül yapılmaması, başarı olasılığını düşürürken, ekonomik açıdan kaynakların etkin kullanılmamasına da neden olmaktadır. Oysa ulusal çapta ve her ne kadar geçici bir sorun gibi gözükse de kalıcı bir programa alanda gereksinim vardır.

Çocuklar çalışma alanlarının yanı sıra yaşam alanlarındaki risklere de maruz kalmaktadır. Özellikle çadırda yaşamın getirdiği riskler, konaklanan bölgenin dere-deniz kenarında olması nedeniyle boğulma, yetersiz ve dengesiz beslenme çocuklar açısından sorun oluşturmaktadır (Kablay, 2018a). Diğer yandan sağlık hizmetlerine ulaşımında da sorun bulunmaktadır. Son yıllarda METİP kamplarında yapılan ziyaretlerde 18 yaş altı çocuklarda evlilik oranının arttığı gözlenmiştir. Erken evlilik kız çocuklar açısından yaygınlaşmaktadır (Kablay ve Aysan, 2019). Belli alanlarda yurtdışından gelen göçmenlerin (Suriyeliler) göçe dahil olması ve aşılama programlarındaki aksaklıklar hem çalışanlar hem de toplum açısından risk oluşturmaktadır.

Tarım alanında çalışmada bir diğer önemli sorun, çocukların yetişkinlerin çalışma şartlarına tabi olmasıdır. Oysa daha önceki bölümlerde de aktarıldığı gibi çocukların çalıştırılması söz konusu olduğunda çalışma sürelerinin kısaltılması gerekmektedir. Çocuklar yetişkinlerle birlikte neredeyse güneşin doğuşundan batışına kadar, yaklaşık 10-12 saat çalıştırılmaktadır. Yasadaki günlük ve haftalık çalışma süresinin üzerinde bir çalışma rejimi uygulanmaktadır. Diğer yandan günde genellikle bir yemek molası ve bir de çay molası (çaysız çay molası) verilmekte, yeterince dinlenme olanaklarından da yoksun kalmaktadırlar. Asgari ücretin genelde tüm ülkede uygulanan en az ücret seviyesi olması gerekmesine rağmen tarım işçileri

genellikle asgari ücretin altında ücret elde etmektedir. Çocukların ücretleri genelde ailenin yetişkin erkeğine (baba, dede, ağabey vb.) verilmektedir. Dolayısıyla çalışma ortamında çocuklar yetişkinlerle aynı koşulda çalışmaktadır. Bu durum tüm uluslararası ve ulusal belgelerde dile getirilen çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimine uygun olmayan ve eğitimlerini sürdürmelerine engel olan bir çalışma rejimi yaratmaktadır. Çocuklar yaşlarına ve fiziksel güçlerine uygun olmayan işlerde, genelde işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerine uygun olmayan şekilde çalıştırılmaktadır. Dolayısıyla çocuklar için hem çalışma ortamının hem de yaşam ortamının yarattığı riskler söz konusu olmaktadır (Kablay 2016-2018a-2018b). Bu denetimsiz ortamda çocuklar aynı zamanda sosyal olarak zararlı alışkanlıklar (tütün ürünleri kullanımı, şiddet vb.) da edinebilmektedirler.

SONUC

Tarım sektörü tehlikeli boyutu olan hem iklim koşullarına açık çalışma hem de çeşitli kimyasal, fiziksel ve biyolojik risk faktörlerine maruz kalma sebebiyle kötü çalışma koşullarının yer aldığı ve çalışanlar açısından önemli riskler barındıran bir sektördür. Sektörde ücretsiz aile işçiliği ve ücretli çocuk işçiliği yaygın olarak görülmekte, düzenlemelerin aksine çocuklar da yetişkinler ile aynı çalışma koşullarında çalıştırılmaktadır. Üstelik sektörde sık görülen mevsimlik gezici geçici çalışma nedeniyle işçiler bölgeler arasında mevsimlik göçe katılmakta, bu göçün olumsuz etkilerinden ister çalışsın, isterse de çalışmasın aileleriyle göç sürecine katılan tüm çocuklar etkilenmektedir. Yaşam alanlarının çadır olması çocuklar açısından pek çok riski de beraberinde getirmektedir.

Tarım sektöründe çocuk işçiliği ile mücadele çalışmalarının genellikle bölgesel boyutta olması, mücadele önlemlerinin etkinliğini engelleyen önemli bir faktördür. Diğer yandan sorunların geçici olarak görülmesi, kalıcı çözümler üretmenin önündeki önemli bir engeldir. Oysa sektörde "KALICI" hale gelmiş bir "GEÇİCİLİK" söz konusu olup, her yıl aynı sorunlar tekrarlanmaktadır. Dolayısıyla kalıcı çözümler üretmek gerekmektedir. Üstelik tarım sektörü genel düzenlemelerin dışında tutulmuş olup, sorunlar genelde genelgelerle çözülmeye çalışılmaktadır. Bu durum çözüm konusunda kurumsallaşmanın önüne geçmektedir. Konuya ilişkin kurum-kural-denetim ve yaptırım ayaklarının olduğu bir kurumsallaşma gereksinimi bulunmaktadır. Konuyla ilgili bir kurum belirlenmeli/oluşturulmalı ve bu kurum çeşitli kuralları üretme konusunda yetkili de olmalıdır. Elbette tarım sektöründe çalışma koşullarına ilişkin geçici veya bağlayıcılık düzeyi düşük düzenlemeler yerine, genel geçerliliği olan kurallar (yasa vb) üretilmesi gerekmektedir. Ancak kural üretilmesi ve bir kurumun konuyla görevli olması yeterli olmayıp, sürecin mutlak denetim mekanizmasına tabi olması ve gerekirse kurallara uymayanlara ilişkin caydırıcı yaptırımların uygulanması gerekmektedir.

Sadece tarım sektörünü değil, sanayi ve hizmetler sektörünü de kapsayan bir çocuk işçiliği ile mücadele programı oluşturulup tüm aktörlerle birlikte uygulanmalıdır. Topyekûn bir mücadele olmadan sorunun çözümü ve iyileştirme olanaklı olmayacaktır. Yukarıdaki yaklaşımın çocuk işçiliğine ilişkin de benimsenmesi yararlı olacaktır.

Çocuk işçiliğinin en önemli sebeplerinin başında yoksulluk geldiğinden yoksullukla mücadele, adaletli gelir dağılımı, asgari ücret düzeyinin yükseltilmesi, asgari bir gelir garantisinin sağlanması çocuk işçiliğinin önlenmesinde önemli rol oynayacaktır. Diğer yandan çocukların eğitimden kopmalarının önüne geçmek gerekmektedir. Ancak en önemli düzenleme çocuk olarak kabul edilen kişilerin çalışmasını normalleştirilen kurallar üretmekten vazgeçerek, çocukluk çağındaki tüm çalışmaların önlenmesine odaklanmasıdır.

KAYNAKÇA

Aksoy, H.H. (2017). Meslek Lisesi Öğrencilerinin İşletmelerde Beceri Eğitimi: Okul Destekli Çocuk İşçiliği, *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 62-63, s. 74-82

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2013). Asgari Ücrette 16 Yaş Ayrımı Kalktı. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Haber Bülteni. Kasım-Aralık, 5. 4-5. <https://ailevecalisma.gov.tr/media/1627/sayi5.pdf> (Erişim Tarihi: 01/06/2021)

ILO and UNICEF (2021). *Child Labour Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_797515.pdf. (Erişim Tarihi 12/06/2021).

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi (2021). *Çocuk İş Cinayetleri 2013-2021 (Ocak- Mayıs)*. <https://www.isigmeclisi.org/>. (Erişim Tarihi: 11/06/2021).

Kablay, S. (2015). Mevsimlik ve Gezici Geçici Çalışma: Çocuk İşçiler. *Rüzgâra Karşı Emek Süreçleri ve Karşı Hegemonya Arayışları*. Ed. G. Yücesan Özdemir. Ankara: NotaBene. 89-114

Kablay, S. (2016). Fındık Bahçesinde İşçi Olmak: Ordu ve Giresun İllerinde Mevsimlik Tarım İşçilerinin Çalışma Koşulları. *Değişen Karadeniz'i Anlamak*. Ed. D.Yıldırım ve E. Haspolat. Ankara: Phoenix. 281-308.

Kablay, S. (2018a). Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yaşam Koşulları: Fındık İşçileri Örneği. *Sırtında Sepeti Bafra'dan Hopa'ya Karadeniz'de Kadınlık Halleri*. Ed. Ö. Şendeniz ve E. Yıldırım. Ankara: Phoenix. 209-231.

Kablay, S. (2018b). Children in Agriculture Sector and Rights (Tarım Sektöründe Çocuklar ve Hakları). *Current Debates in Labour Economics and Industrial Relations*. Ed. Ç. E. Şahin ve A. Özsoy Özmen. London: IJOPEC Publication

Kablay, S., Aysan, M.E. (2019). Hazelnut Workers and Their Problems (Fındık Çalışanları ve Sorunları). *Recent Evaluations on Humanities and Social Sci-*

ces. Edi. B. Ceylan Ataman ve G. Taşkıran. London: IJOPEC Publication.

Kalkınma Atölyesi. (2020). *Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Programı-Mevsimlik Tarımsal üretimde Çocuk İşçiliği-Mevcut Durum Raporu ve Uygulama Programı-Manisa*. Ankara: Kalkınma Atölyesi.

Kıvanç, A. (2019). Asgari Ücrette Yaş Farkının Kaldırılması Gençleri Nasıl Etkiledi? HaberTürk. 13 Aralık. <https://www.haberturk.com/asgari-ucrette-yas-farkinin-kaldirilmasi-gencleri-nasil-etkiledi-2540092-ekonomi>

Makal, A. (2007). *Ameleden İşçiye- Erken Cumhuriyet Dönemi Emek Tarihi Çalışmaları*. İstanbul: İletişim.

Özbay, F. (2019). *Kadın Emeği Seçme Yazılar*. İstanbul: İletişim.

Sarı, Y. D. (2020). Tarım, orman ve hayvancılık sektöründe iş sağlığı ve iş güvenliği. *Sektörel İş Sağlığı ve Güvenliği*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi

Topal, Ş. (2010). Tarım sektörünün topluma karşı sorumlulukları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (1), 1-31.

Türkiye İstatistik Kurumu (2019a). Ekonomik faaliyet kolu, cinsiyet ve çalışma nedenine göre ekonomik faaliyetlerde çalışan çocuklar, IV. Çeyrek: Ekim-Aralık 2019. *Çocuk İşgücü İstatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 09/06/2021).

Türkiye İstatistik Kurumu (2019b). Ev ilerinde geçen haftalık fiili süre, cinsiyet ve eğitime devam durumuna göre çocuklar, IV. Çeyrek: Ekim-Aralık 2019. *Çocuk İşgücü İstatistikleri*. <https://data.tuik.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 09/06/2021).

Türkiye İstatistik Kurumu (2021). Mevsim Et-kisinden Arındırılmış Temel İşgücü İstatistik-leri (15+ yaş). <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucet-108&dil=1>. (Erişim Tarihi: 11/06/2021).

Ulucan Şahin, A. (2019). Mevsimlik tarım işçilerinin hayat şartlarının iyileştirilmesi önceliğimiz. *Tarım ve Orman Dergisi*. <http://www.turktarim.gov.tr/Haber/267/mevsimlik-tarim-iscilerinin-hayat-sartlarinin-iyilestirilmesi-oceligimiz>. (Erişim Tarihi: 12/06/2021)

UNICEF (2021). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. <https://www.unicef.org/turkey/çocuk-haklarına-dair-sözleşme>. (Erişim Tarihi 07/06/2021).

Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi. 20 Kasım 1989.

ILO 138 sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşmesi. 6 Haziran 1973.

ILO-182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi. 17 Haziran 1999.

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu. 12/01/1961 tarih ve 10705 sayılı Resmî Gazete.

4857 Sayılı İş Kanunu: 10/06/2003 tarih ve 25134 sayılı Resmî Gazete.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununa. 16/06/2006 tarih ve 26200 sayılı Resmî Gazete.

6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu: 30/06/2012 tarih ve 28339 sayılı Resmî Gazete.

6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu. 18/10/2012 tarih ve 28460 sayılı Resmî Gazete.

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılması Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. 06/04/2004 tarih ve 25425 sayılı Resmî Gazete.

Tarımda İş Aracılığı Yönetmeliği. 27/05/2010 tarih ve 27593 sayılı Resmî Gazete.

MEB 2016/5 Sayılı Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitime Erişimi Genelgesi

Başbakanlık 2017/6 Sayılı Mevsimlik Tarım İşçileri Genelgesi

Çalışma sırasında şoför kaymaz tabanlı iş güvenliği ayakkabısı, işe uygun eldivenler, iş güvenliği gözlüğü ya da sipirikli baret kullanılmalı, şoför ve depolama sahasında çalışan herkese tıbbi gazlarını güvenli şekilde kullanma bilgisi verilmeli, bu formlar kolay okunabilecek şekilde sahada da muhafaza edilmeli, şoför ve tıbbi gaz depolama sorumlularına (çalışanlara); çalışma mevzuatı ile ilgili bilgileri de kapsayan iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri verilirken özellikle Türk Ceza Kanununun 178'nci maddesi hakkında bilgi verilmeli, tıbbi gazların güvenli depolanması ve elleçlenmesi ile ilgili güvenlik/tehlike uyarı levhaları sahada kolay görülebilir olacak boyutlarda ve yerde bulundurulmalıdır.

İKİ DAKİKA DÜŞÜN > Sayfa 39'un yanıtı

Yoksul Hanelerde Hayatta Kalma Stratejisi: Balıkçılık Sektöründe Çocuk

Aslı KAYKISIZ (*)

Dünyada en tehlikeli mesleklerin sayılması istense muhtemelen çoğu kişinin ilk cevabı “balıkçılık” olmayacaktır ancak balıkçılık sektörü yangınla mücadele, madencilik gibi tehlikeli sektörlerden daha tehlikeli olarak görülmektedir (ILO, 2007). Çalışma zamanı ile dinlenme zamanı arasındaki ayırımın net olmadığı balıkçılık sektöründe, çalışma saatlerinin uzun, beslenmenin yetersiz ve içme suyuna erişimin ise oldukça zor olduğu görülmektedir (ILO, 2007). Denizde uzun süreler geçiren ve sıklıkla öngörülemeyen, tehlikeli koşullara maruz kalan balıkçıların ölüm oranları bazı ülkelerde, ulusal ortalamadan çok daha fazladır (ILO, 2004). Sektörde çalışan işçi sayısı ise azımsanmayacak bir düzeydedir. Dünyada 56,6 milyondan fazla insan, balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği ile, bu kişilerin 38 milyonu ise balık avlama işi ile uğraşmaktadır (ILO, 2020).

Balıkçılık sektörü zorla çalıştırma ve kayıt dışı çalıştırma gibi çalışma biçimlerinin ve göçmen emeği, çocuk emeği gibi emeğin sömürüye en açık biçimlerinin sıklıkla görüldüğü bir sektördür. ABD Çalışma Bakanlığı raporuna (US Department of Labor, 2020) göre, 11 ülkede balık sektöründe çocuk emeği kullanılmaktadır. Kamboçya, Brezilya, Gana, Paraguay, Peru, Filipinler, Kenya, Uganda gibi ülkeler balık sektöründe çocuk emeği kullanmakta iken Endonezya ve Bangladeş ise çocuk emeği ve zorla çalıştırmayı bir arada kullanmaktadır (US Department of Labor, 2020). Bahsedilen ülkelerin belirli bölgelerde yoğunlaşması ve belirli bir ekonomik gelişmişlik düzeyinde olması ise şaşırtıcı bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim balıkçılık, büyük oranda az gelişmiş ülkelerin geçim kaynakları içerisinde yer almaktadır. ILO'ya (2004) göre, balıkçıların büyük çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerde yaşarken (% 83'ü Asya'da, % 9'u Afrika'da, % 2,5'i ise Güney Amerika'da), geri kalanı ise Kuzey Amerika, Avrupa ve eski Sovyetler Birliği'ndeki balık ihraç eden ülkeler arasında bölünmüş durumdadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki balıkçılık faaliyetleri incelendiğinde bu faaliyetlerin büyük bir kısmının küçük ölçekli balıkçılık olduğu görülmektedir (FAO, 2009). Balıkçıların çoğu zaman sabit bir ücreti yoktur bunun yerine yakalanan tüm balıkların değerinin bir kısmı ücret olarak ödenmektedir (ILO, 2007). Sektörde yapılan araştırmalar balıkçıların, sektörün doğasının da (düşük ücretler, düzensiz işler gibi) bir sonucu olarak büyük oranda yoksul kesimler olduğunu göstermektedir (Allison vd. 2011). Başka bir ifade ile gelişmekte olan ülkelerde balıkçılık, yoksul hane-

lerin hayatta kalma stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle çocuk emeğinin, bu sektörde önemli bir emek kaynağı olması da şaşırtıcı bir sonuç olarak karşımıza çıkmamaktadır.

Balıkçılık sektöründe çocuklar, balık yakalamaktan, balıkları işlemeye kadar, genellikle okula gitmek ile bağdaşmayan ve sağlıkları için tehlikeli olan her türlü faaliyette bulunmaktadır (FAO ve ILO, 2013). Teknenin hazırlanması, suyun boşaltılması, ağların çekilmesi, balıkların temizlenmesi, yem kancalarının takılması, uzun halatların çekilmesi gibi işler, çocukların bu sektörde yaptığı işlerden yalnızca birkaçıdır (ICSF, 2006). Gerçekleştirilen bu tehlikeli işlerin çalışma koşulları ise oldukça ağırdır. Yapılan araştırmalar bu sektörde çalışan çocukların uzun saatler çalıştıkları ve sıklıkla şiddete, istismara ve/veya tacize maruz kaldıklarını göstermektedir (ICSF, 2006; ILO ve BBS, 2011).

Balık sektöründe çocuk emeğinin kullanıldığı ülkelerden biri ise yalnızca avlanma sürecinde değil işlenme sürecinde de yoğun olarak çocuk emeği kullanılması ile dikkat çekmektedir. Kurutulmuş balık sektörü, Bangladeş'in önemli geçim kaynaklarından biridir. 2002-2003 Ulusal Çocuk Emeği Araştırması'na (BBS, 2003) göre Bangladeş'te 49 bin 285 çocuk, balıkçılık sektöründe istihdam edilmektedir. Bangladeş İstatistik Bürosu'nun (BBS) 2006 raporu ise 2005 yılında bu sayının çok daha ciddi bir boyutta olduğunu göstermektedir. BBS'ye (2006) göre, Bangladeş'te sadece kurutulmuş balık sektöründe 5-17 yaşları arasında toplam 78 bin 592 çocuk çalışmaktadır. Zorla çalıştırma, kayıt dışı çalışma gibi yasadışı çalışma biçimlerinin yaygın olduğu Bangladeş'te net rakamlara ulaşmak oldukça zordur. ILO ve BBS'nin kurutulmuş balık işlerinde çalışan 1.738 çocuğu içine alan araştırmasına göre ada ve bölgelere göre farklılaşmakla birlikte çocukların işe alım ve çalıştırılma süreçleri, büyük oranda kayıtdışı olarak gerçekleştirilmektedir (ILO ve BBS, 2011).

(*) Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Güvenlik Bölümü Öğretim Görevlisi

Lavalette (1999: 22), çocukların yaşamlarının, doğdukları sınıftan önemli ölçüde etkilendiğini, örneğin, kraliyet prenslerinin yaşamları ve deneyimleri ile aynı ülkede yoksulluk içinde doğan binlerce çocuğun ortak yanları olamayacağını belirtmektedir. Bangladeş'te doğan çocukların durumu Lavalette'nin bu sözlerini doğrulamaktadır. Sanayi devriminden bu yana çocuk emeği farklı sektörlerde farklı işler için sıklıkla kullanılmaktadır. Çocuk emeği, yoksul haneler için çoğu zaman bir hayatta kalma stratejisi olarak karşımıza çıkarken işverenler için maliyeti düşürmenin bir aracıdır. Bazı işler ve sektörlerde ise çocuk emeğinin yoğunlaştığı veya özellikle tercih edildiği görülmektedir. Bu tercih ve yoğunlaşmada çocuk emeğinin öne çıkan üç özelliğinden bahsedilebilir. Çocuk emeği, sömürüye açık diğer emek biçimleri gibi ucuz ve itaatkar olmasının yanı sıra bazı işler için işlevseldir. Balık kurutma işlerinde çocuk emeği yoğunluğunun, bu üç özellikle oldukça yakın ilişkisi olduğu görülmektedir. Belton vd.'nin (2018) Bangladeş'te yaptığı araştırmaya göre sektörde erkek işçiler tüm günlük çalışma için 2,50 dolar, kadın işçiler 1,85 dolar, çocuk işçiler ise 0,4-0,6 dolar kazanmaktadırlar. Bu yönüyle çocuk emeği yetişkin işçilere oranla çok daha ucuz bir emek kullanımıdır.

ILO ve BBS tarafından kurutulmuş balık işlerinde çalışan çocuklar üzerine yapılan araştırma sonuçları ise çocukların çalışma nedenlerinden birinin "ebeveynlerinin işverenlerden kredi veya borç alması" durumu olduğunu göstermektedir. Araştırma kapsamında elde edilen bir başka bilgi ise ailelerin bir

kısının mevsimlik gelirin tümünü iş başında işverenden avans olarak aldığı ve bu durumun çocukları kötü çalışma koşullarına rıza göstermeye zorladığıdır (ILO ve BBS, 2011: 52). Belton vd.'nin (2018) yaptıkları araştırma ise balık kurutma işlerinde çalışan kadınların büyük bir çoğunluğunun boşanmış veya eşi tarafından terk edilmiş olduklarını göstermektedir. Bu kapsamda hanehalkı yoksulluğuna ek olarak emeğin sömürüye açık kesimleri içerisinde yer almanın, sektör için tercih sebebi olduğu görülmektedir.

Üretim süreci ile yakın bir ilişkisi olan çocuk emeğinin işlevselliği ise çocuk emeği tercihinde önemli olan bir diğer özelliktir. Bazı sektörlerde üretimin nasıl gerçekleştiği, "neden çocuk emeği kullanılıyor?" sorusunun cevabını vermektedir. Bangladeş'te balık kurutma süreci büyük oranda geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Balıklar, böcek istilasından korunmak için böcek ilacına maruz bırakılarak güneşte kurutulmaktadır. Balığın kuruması için işçiler genellikle yüksek sütunlara tırmanarak balıkları asmaktadırlar. Balık kurutma sürecinde uzun saatler kimyasallara maruz kalma ve pestisitlerle temas söz konusudur (Belton vd. 2018). Kimyasal ve pestisitlerin yanı sıra soğuk ve tuzlu suda durmak, balığa eldivensiz sürekli dokunmak sektörde çalışanların sıklıkla cilt problemleri yaşamasına yol açmaktadır (Jensen, 2013). Bu kapsamda balık kurutma işlerinde güneşte çalışabilen, yüksek yerlere tırmanabilen, uzun süre çalışabilen bir emeğe başka bir ifade ile yüksek yerlere tırmanmakta zorlanmayan, küçük bir vücuda sahip olması sebebiyle dengesini koruyabilen çocuklara ihtiyaç vardır. Sonuç olarak çocuk emeğinin sömürüye açık özellikleri ve yoksulluğun bir araya geldiği Bangladeş'te balık kurutma işlerinde çocuk emeği yoğun olarak kullanılmaktadır.

Jensen (2013) Bangladeş'in adalarından biri olan Dublar Char'da kuru balık sektöründe gerçekleştirdiği araştırmasında işçilerin oldukça riskli koşullar altında çalıştıklarını gözlemlemiştir. Jensen (2013) keskin bıçaklarla parmakların kesilmesi veya balığı asmak için tırmanılması gereken uzun sütunlardan düşme riski ile tehlikeli koşullarda, fazla sürelerle ve zorla çalıştırılan işçiler için bu durumun tam bir "kölelik hali" olduğunu vurgulamakta ve turizm broşürlerinde

bir "cennet" olarak tanımlanan Dublar Char'da kuru balık sektöründe çalışan işçiler için "cenneti" andıran pek bir şey olmadığını belirtmektedir. BBS'nin 2019 tahminlerine göre Bangladeş'te hala tehlikeli sektörlerde çalışan 1.28 milyon çocuk vardır. Bu tehlikeli işlerin başında ise balık kurutma işleri ve tuğla üretimi gelmektedir (US Department of Labor, 2019).

KAYNAKÇA

Allison, E.H., Béné, C. and Andrew, N.L. (2011). 'Poverty Reduction as a Means To Enhance Resilience in Small-Scale Fisheries'. In *Small-scale Fisheries Management: Frameworks and Approaches for the Developing World*. CABI, United Kingdom, 216-237.

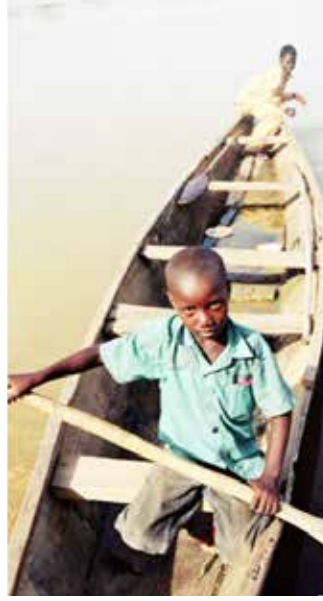
Bangladesh Bureau of Statistics (BBS), (2003). National Child Labour Survey 2002-2003, BBS, Dhaka.

BBS (2006). Baseline Survey for Determining Hazardous Child Labour Sectors in Bangladesh, 2005, Bangladesh Bureau of Statistics (BBS), Dhaka.

Belton, B., Hossain, M.A.R., Thilsted, S.H. (2018). Labour, Identity and Wellbeing in Bangladesh's Dried Fish Value Chains. In: Johnson, D., Acott, T.G., Stacey, N., Urquhart, J., (Eds.). *Social Wellbeing and the Values of Small-Scale Fisheries*. New York: Springer.

FAO (2009). *The State of World Fisheries and Aquaculture – 2008 (SOFIA)*. FAO, Rome, Italy.

FAO ve ILO (2013). "Guidance on addressing child la-

bour in fisheries and aquaculture" Published by the Food and Agriculture Organization of the United Nations and the International Labour Organization, Turin – Italy.

ICSF (International Collective in Support of Fishworkers) (2006). "Samudra Report" 44 : July. Nagaraj and Company Pvt. , Chennai, India.

ILO, (2004). "Danger at sea - Working in the fishing sector" https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/mission-and-objectives/features/WCMS_075579/lang--en/index.htm Erişim Tarihi: 11.05.2021.

ILO, (2007). "Decent Working Conditions, Safety And Social Protection : Work in Fishing Convention No. 188 Recommendation No. 199.

ILO, (2020). "ILO training package on inspection of labour conditions on board fishing vessels",

ILO ve BBS. (2011). "Pilot Survey 2010: Working Children in Dry Fish Industry in Bangladesh", Dhaka, Bangladesh.

Jensen, K.B. (2013). Child Slavery and the Fish Processing Industry in Bangladesh. *Focus on Geography*, 56(2),54-65

Lavalette, M. (1999). "A Thing of the Past? Child Labor in Britain in the Nineteenth and Twentieth Centuries", Liverpool: Liverpool University Press.

US Department of Labor (2019). "2019 Findings On The Worst Forms Of Child Labor", Bureau Of International Labor Affairs.

US Department of Labor (2020). "2020 List Of Goods Produced By Child Labor Of Forced Labor", September.

Çalışan Çocuklar Okuyan Yaşlıtlarından Daha Kısa

İstanbul'da çırak olarak çalıştırılan 231 kız çocuğunun fiziksel gelişimi, aynı yaş grubunda benzer sosyoekonomik özelliklere sahip 196 kız öğrencinin fiziksel gelişimleri ile karşılaştırıldı. Araştırma, çırak olarak çalışan kız çocuklarının başta vücut ağırlığı ve boy uzunluğu olmak üzere pek çok yönden okula devam eden yaşlıtlarının gerisinde kaldığı belgede.

Çırak olarak çalıştırılan kız çocuklarının bedensel gelişimlerinin çalışma koşullarından nasıl etkilendiği, İstanbul Üniversitesi'nde tez konusu oldu. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. İzzet Duyar'ın danışmanlığında Mevsim Demir tarafından yazılan "Çocuk İşçiler: Çalışan Kız Çocuklarının Bedensel Gelişimi" yüksek lisans tezi kapsamında yürütülen araştırmada; 231'i çırak, 196'sı öğrenci olmak üzere toplam 427 çırak ve öğrencinin antropometrik ölçüleri incelendi. Araştırmada, "çalışan kız çocuklarının aynı sosyoekonomik düzeye sahip olan ancak çalışmayan yaşlıtlarından bedensel gelişim açısından geri kaldığı ve çalışma koşullarının vücudun değişik bölümlerinde farklı düzeylerde etki bıraktığı sonucuna ulaşıldı."

HAFTADA 7 GÜN, GÜNDE 10-14 SAAT ÇALIŞIYORLAR

Çırakların çalışmaya başlama yaşı ve çalışma koşullarının ilişkin de önemli veriler içeren araştırmanın bulguları yüksek lisans tezinde şu şekilde özetlendi:

"Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, (...) .Büyük çoğunluğu kuaför olarak çalışan kız çocuklarının çalışmaya başlama yaşının ağırlıklı olarak 14 olduğu, çoğunlukla 4-5 yıllık çalışma geçmişleri olduğu, yarısından fazlasının haftada 7 gün ve yaklaşık %94'ünün günde 10-14 saat arasında çalıştırıldıkları saptanmıştır. Genel olarak çalışan çocukların ağırlık değerlerinin okuyan yaşlıtlarından daha düşük olduğu ve daha kısa boylu oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışan çocukların hem kol uzunluğu hem de bacak uzunluğu değerleri açısından çalışmayan çocukların gerisinde kaldıkları tespit edilmiştir. El bilek genişliği değerlerinin çalışmayan yaşlıtlarından daha geniş olma eğiliminde olduğu, ayak bilek genişliğinde ise genel olarak okuyan çocukların daha büyük değerlere sahip olduğu belirlenmiştir. Çalışmada başvuru ölçülerden biri de gevşek halde ölçülen üst kol çevresidir.

www.caycumahem.meb.k12.tr/icerikler/kuafor-atolyemiz-vatandaslarimizahizmet-vermeye-devam-ediyor_9751220.html#gallery-1

Çocukların çalışma yaşamı ve çalışma koşullarına ilişkin elde edilen sonuçlar, kız çocuklarının ağır çalışma koşulları altında ve uzun saatler boyunca çalıştırıldıklarını ortaya koymaktadır. Çalışmadan elde edilen bütün bulguları birlikte değerlendirdiğimizde, çalışan kız çocuklarının aynı sosyoekonomik düzeye sahip olan ancak çalışmayan yaşlıtlarından bedensel gelişim açısından geri kaldığı ve çalışma koşullarının vücudun değişik bölümlerinde farklı düzeylerde etki bıraktığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla tüm bulgular, çocuk emeğinin ortadan kaldırılması gereken bir olgu olduğunu göstermektedir."

Araştırmayı kapsayan yüksek lisans tezine YÖK Merkezi'nden erişmek mümkün. Ayrıca araştırma bulgularını temel alan bir makale Toplum ve Hekim Dergisi'nin son sayısında yayımlandı. Her iki eserin künyesini de bilginize sunuyoruz.

Kaynakça:

Demir, Mevsim (2018) *Çocuk İşçiler, Çalışan Kız Çocuklarının Bedensel Gelişimi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Antropoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Demir, M. ve İ. Duyar (2021) "İstanbul'da Çırak Olarak Çalıştırılan Kız Çocuk ve Gençlerin Fiziksel Büyüme ve Gelişimi", *Toplum ve Hekim*, Cilt: 36, Sayı: 2, 147-160.

12 Yaşındaki Çocuklar 12 Saat Çalışıyorlar

Fırat TURGUT - Sinan CEVİZ

(İSTANBUL) - Beşer katlı onlarca blokun düzenli aralıklarla dizili bulunduğu Aykosan Sanayi Sitesinde öğle saatleri... Açılımı Ayakkabıcılar Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi olan ve bu iş kolunda en büyük sanayi sitesi olarak bilinen Aykosan, kendisinden onlarca kat büyük olan İkitelli sanayi havzası içinde yer alıyor. İki bölümden oluşan bu alanın sol tarafında orta ölçekli firmalar, sağ tarafında ise küçük atölyeler bulunuyor. Ambalajdan tekstile kadar birçok sektörün bulunduğu bu yerde, sanayi sitesinin isminden de anlaşılacağı üzere ayakkabı/saya sektörü ise baskınlığını koruyor. 20 bin civarında işçinin çalıştığı bu sanayi sitesinde gözden kaçması mümkün olmayan ise kayıt dışı çalıştırılan mülteciler ve yasadışı olmasına rağmen çoğu sayada çalıştırılan çocuklar...

Binlerce atölyenin bulunduğu bloklardan birine girildiğinde aydınlık dışarıda kalıyor. Sağlı sollu atölyelerin yer aldığı koridorların tavanında bulunan floresan lambalar, ortamdaki gri rengin ve puslu havanın hakimiyetini engellemeye yetmiyor. Bu alanda baskın olan diğer şey ise kimisinin önünde ünlü markaların isimlerinin yazdığı kolilerin bulunduğu atölyelerde, yapılan işe göre değişen metal, gaz ve yapıştırıcı kokuları... Maskeyle bile insanı rahatsız eden bu hava atölyelerde maskesiz çalışan binlerce işçinin ciğerlerine iniyor. Ancak aylardır, yıllardır bu kokuları soluyan işçiler, ileride büyük ihtimalle ciddi sağlık sorunlarına yol açacak, ciğerlerini tüketecek bu durumdan rahatsız olmadan çalışıyor.

Katları çıkmak için merdivenlerin yanı sıra her blokta bir asansör bulunuyor. Karşımızda duran asansörün önünde iki çocuk, hemen yanlarında büyükçe bir tüp... Çocuklardan biri, alarm ışığı yanan asansörün kapısındaki küçük ve buzlu camdan içeriye görmeye çalışarak bakıyor, arada kapıya vurup sesleniyor: "Hey, iyi misin lan?"

"Çocuk içeride kaldı abi, az önce seslendim ses veriyordu, şimdi sesi çıkmıyor. Bayıldı mı ne oldu?" diyor, isminin Fatih olduğunu öğrendiğimiz çocuk. Asansörlerde sıkça bu sorunun yaşandığını söylüyor: "Hep oluyor, 1-2 dakika bekliyorsun düzeliyor. Ama şimdi düzelmedi. Acaba kor-

kup düğmelere mi bastı, yanlış bir şey yaptı galiba."

'PARA BENİM ELİME GEÇMİYOR'

Fatih'le yanında bulunan yaşıtı Bilal akraba. Fatih pandemi sürecinde okul olmayınca babasıyla birlikte çalışmaya başlamış. "Ben de aynı dükkandayım" diyen Bilal ise okulu terk ettiğini söylüyor: "Çalışmak iyi abi, bize çalışmak yarar anca... Sınıfta bıraktılar, ben de sinirlendim çıktım 6. sınıfta..." Karşımızdaki, okula gerçekten küsen bir çocuk mu, "delikanlılığa" laf ettirmeyen mi yoksa her ikisi mi? Bunu tahmin etmek zor olsa da Bilal'in şu an içinde bulunduğu durumdan memnun olmadığını tahmin etmek bir o kadar kolay. "Bir seneye yakındır çalışıyorum" diyor: "Dolum yapıyoruz, parfüm makineleri falan. Mesleği kaparsak bir şeyler yapacağız. Mesleği kapamazsak böyle git gel..."

Sabah 09.00'da girdiği atölyeden akşam 20.00'de çıkıyor. Sigortasız çalışıyor, eline ayda 1200 lira geçiyor. Parayla ne yaptığını sorunca, "Ne bileyim, benim elime geçmiyor para. Abim alıyor. Abim de burada çalışıyor. Hepimiz akrabayız" diyor. İş dışında kendine vakit ayırabiliyor mu peki? "Sabaha kadar PUBG oynuyorum. On numara, çok sarıyor" diyor. Oyundan bahsederken heyecanlanıp gözleri büyüyen bu çocuğun geleceğe ilişkin planından "Oyun üretmek" yerine "Mesleği kaparsak" diye bahsetmesi, çocukların hayallerinin bile daraltıldığının ipucunu vermiyor mu?

'ABİ ÜSTÜMDE BU VAR...'

Çocuklardan fotoğraf çekmek için izin isteyince önce utanıyorlar. Üzerindeki pis giysiyi göstererek "Abi üstümde bu var" diyor Bilal. Buralarda samimiyetin bir ifadesi olarak kullanılan argo giriyor devreye.

“Lan ne olacak, yakışıklı adamsın” deyince ikiletmeden ellerini birbirlerinin omuzlarına atarak poz veriyorlar... “Çok çocuk var mı buralarda” diye sorunca anlaşmış gibi aynı anda cevaplıyorlar: “Dolu...”

O esnada asansör yukarı doğru hareket ediyor. Bunu söyleyince Fatih, “Aha gitmiş valla. Gittin mi lan?” diye sesleniyor. Biz de merdivenden çıkıp asansörde kalan çocuğu karşılamak istiyoruz ama yetişmek ne mümkün. İçi boş, kapısı açık asansörle uğraşan adama çocuğu sorunca, “Kurtardım çocuğu” deyip işine devam ediyor...

Bir koridordan diğerine, öbürüne, bir sonrakine... Sağa dön, sola dön, düz git... Fatih ve Bilal’in dediği gibi, çok çocuklu bir ortam burası. Her fırsatta denetimlerin yapıldığını açıklayan devletin gözü önünde sömürülen çocuklar... “Devlet denetiminde” sömürülen bu çocukların tek yapabildikleri ise asansörde olduğu gibi güçleri yettiğince birbirlerine omuz vermek... Çocuklar her yerde ama “İşi var onun” diyerek müdahale eden surati beş karış “sahipleri” nedeniyle konuşabilmek biraz zor...

VÜCUT SİSKA, PARMAKLAR İRİ

Yine bir asansörün yanından geçerken içeriden büyük bir çuvalı sırtlayan Muhammed çıkıyor. 15 yaşında, vücudu cılız mı cılız bu çocuğun kalın, şişmiş hatta yamulmuş parmakları göze batıyor... “Sayacıyım. İlaç sürüyorum, dikişleri kesiyorum.” Bu işi yapan tüm çocukların parmakları sürekli makas kullandıkları için aynı durumda. “İlaç sürüyorum” sözü ise Muhammed’in ağzından çıkan kadar masumca değil.

‘TEK BAŞIMA EVDE KALAMIYORUM YA...’

Boyu göğüs hizasının aşağısında kalan bir çocuk, henüz 8 yaşında... Ama sözleriyle büyümüş de küçülmüş olduğunu fark ettiriyor. Dükkanın önündeki elle kontrol edilen, yük taşınan bir arabayı sağa sola götürüyor.

Ne yapıyorsun, çalışıyor musun burada?

Babam hasta, onu yatırmışlar, annem ona bakıyor. Benle abim de bir aydır kalıyoruz evde. Ben de tek başıma evde kalamıyorum ya...

Abinin yanına mı geliyorsun?

Evet, başka kimse yok ki...

Okula gidecek misin?

Gideceğim. 20 günüm kaldı, hastaneden çıkarsın babam. Dediler ya bir hafta iki hafta okula gidilecek. Abim beni okula bırakacak...

Yoruluyor musun?

Yok, oturuyorum, oyun oynuyorum telefonda. Bazen mal getiriyorum bu arabayla...

Para alıyor musun?

Yok, bilmiyorum. Kaç verirse artık...

Bu yapıştırıcı, özellikle yaşı biraz daha küçük olan çocuklarda baş dönmesi, uyuşukluk yaratacak kadar etkili. Zaten dışarıda bu ve benzer yapıştırıcıları burunun dibinden soluyanlara “balıcı” deniyor...

‘KARDEŞLERİM VAR, 9, 11, 13...’

“Babam hasta, midesinde yara var, çalışmıyor, ben çalışıyorum” diyor Muhammed. Bu ana kadar akışkan olan Türkçesi, kardeşi olup olmadığını sorduğumuzda, kardeşlerinin yaşlarını söylerken bozuluyor: “Kardeşlerim, bir tane 9 var, bir tane 11 var, bir tane 13 var. Benle 13 kardeşim çalışıyoruz.” Suriyeli bir Çocuk İşçi Muhammed. Haftada 450 liraya çalışıyor, keza kardeşi de. Hafta sonları izinli. O da tıpkı Bilal gibi PUBG oynadığını söylüyor.

“Hiç okula gittin mi” diye soruyoruz. “2 yıl okudum sadece. Ben okumayı hiç sevmiyorum” diyor. Bir çocuk okula gitmeyip, parkta oynamayıp, çalışmayı “tercih” eder mi ki? Suriye’den 7 yıl önce geldiklerini söylediğinde taşlar yerine oturuyor. 7 sene önce 8 yaşında olan mülteci bir çocuk, göç etmeden önce savaşın ortasında okula gitmiş, göç ettiği ülkede okul yüzü görmemiş, sevecek kadar zaman geçirmemiş bile... Son sözleri, “Şimdi vatandaş oldum. Suriye daha düzelmez. Burada vatandaşlık aldım, düzelse de artık gitmem” oluyor. Ne denir ki 15 yaşındaki bir çocuğun hayatına “vatandaşlık” kavramını sokup “Suriye düzelmez” sonucu çıkarmasına sebep olanlara?

ÖĞLE ARASI YEMEK SIRASI

Saat tam 12.00... Fatih’le Bilal 12.00-13.00 arası yemek vakti olduğunu söylemişlerdi. İstihbarat sağlam yani... Blok içerisinde yer alan birkaç büfenin önü kalabalık. Çocuklardan büyüklere, işçiler yemek ihtiyaçlarını giderecek. Çocuklardan kimisi büfeciye sadece kafasını gösterebiliyor, parmak uçlarında durarak... Büfelerin önüne atılmış masalardan birinde yalnız başına bir çocuk oturuyor. Kıçını sandalyenin ucuna kadar getirmiş ki ayakları yere değsin. Önünde kuru fasulye pilav, iştahla kaşıklıyor. Samet’in utançla kendisini çok konuşturmasa da sorularımıza çok kısa yanıtlar veriyor: “Vanlıyım. Okullar kapalı. Çalışmaya geldim, abimin yanına. Ayakkabıcı. Yeni

başladım, ne kadar verirler bilmiyorum. 6. sınıfa gidiyorum. Uzaktan ders aldım. Okula gideceğim. Okumak daha iyi.”

'EVE GİDİP YEMEK YİYİP HEMEN UYUYORUZ'

Başka bir masada yine yalnız başına içinde patates kızartması olan dürümü ısıran bir çocuk. Masanın üzerinde yarısı dolu bir ayran kutusu... “Her gün bunu değil, döner yiyorum, kebab yiyorum” diyor ama gerçekten sevdiğinden mi yoksa parası ona yettiğinden mi bilinmez, söylemeden edemiyor: “En çok sevdiğim patates...”

Sorularımızı önce iyice süzdüğü, verdiği yanıtların gecikmesinden anlaşılıyor. Ama Samet gibi utangaçlığından değil... Suriye'nin Türkmenlerinden olduğunu, henüz bir senedir Türkiye'de yaşadıklarını söylüyor.

12 yaşındaki bu çocuk, 11 yaşındaki kardeşiyle birlikte sabahın 8'inden akşamın 8'ine kadar saya atölyesinde çalıştığını söylüyor. Koca koca insanlar dayanamazken, gelişim çağındaki küçücük bir beden nasıl dayanabilir ki buna? Dayanamıyorlar zaten: “Kardeşimle eve gidince yemeğimizi yiyip hemen uyuyoruz, uykumuz geliyor!”

O da Suriyeli Muhammed gibi 450 lira haftalık alıyor, parayı ise Aymakoop'ta çalışan babasına veriyor. Muhammed'le farkı okulu sevmesi: “Kimlik vermiyorlar. Okumak isterim, mühendis olmak istiyorum...”

HAZİR OKULLAR KAPALIYKEN...

İki çocuk aynı atölyeden beraber çıkıyor. Biri ufak tefek, diğeri iri. Biri Anadolu, diğeri meslek lisesinde okuyor. Okullar kapalıyken biri telefon, diğeri bilgisayar alma umuduyla başlamışlar işe. Biri üç gündür gelirken, diğerininki daha ilk günü. “Ne kadar alacağımız hafta sonu netleşecek. Az vereceklerse ayrılacağız. Yine buralarda iş arayacağız” diyorlar.

Öğle molasının sonuna gelindiğinde çocuklar yavaş yavaş gözlerden kaybolup tekrar atölyelere doluyor. Bloktan dışarı çıktığımızda başta dışarıda bıraktığımız aydınlığa kavuşuyoruz ama bu kez karanlık içeride kalıyor ve çocuklar... 12 Haziran Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü'nde, denetimlerin/önlemlerin/yasakların/mücadelenin sözde kaldığını kanıtlayan, Türk, Arap, Kürt, Türkmen, milliyet ayrımı yapılmadan saati 7.5 liradan günde 12 saat çalıştırılan 12 yaşındaki çocuklar... Ciğerleri küçülürken parmakları büyüyen, hayalleri çalınan çocuklar... Dünün baca temizleyicileri, bugünün sayacıları...

Not: Görseller **EVRENSEL** Gazetesi'nden alınmıştır.

Tüm Kazaların Bir Nedeni ve Sonucu Vardır!

Mustafa TAŞYÜREK (*)
mtasyurek@gmail.com

Tarihin hatalarından öğrenmeyenler
bunları tekrarlamaya mahkumdur.

Jorge Nicolas de Santayana

İş sağlığı ve güvenliği eğitimlerinde, “**güvenli olmayan koşulların düzeltilmesi yaralanmaları ortadan kaldıracak**” cümlesinin bir “**iş güvenliği efsanesi**” (miti) olduğu yaygın bir şekilde vurgulanır⁽¹⁾. Yaralanmaların çoğunun, güvenli olmayan koşullar veya ekipman arızalarından kaynaklanmadığı, çoğunlukla “**insanların güvensiz eylemlerinin sonucunda**” meydana geldiği belirtilir. Ayrıca “iş kazalarının %90’ı insanlardan, %10’nun da tehlikelerden (hazards) kaynaklandığı” anlatılır^(1,2).

Oluş(turul)an algı şudur: Eğer kazalı işçi(ler) güvenlik kurallarına uysaydı, sunuk (maruz) kaldıkları kaza olmayacak, kendileri zarar görmeyecek makine ve ekipman da hasara uğramayacaktı.

Gerçekten yaralanmaların çoğu insanların eylemlerinden mi kaynaklanır?

Ancak bu sözde “gerçekler”den bazılarını biraz eleştirel olarak değerlendirirseniz, bazen bunların hiç de doğru olmadığını, kaza sebeplerinin karmaşık ve çok fazla olduğunu görürsünüz⁽³⁾.

Bu deneyim ve düşünce (sav) aşağıda belirtilen iki örnekle daha anlaşılabilir duruma getirilebilir.

Olay 1 - Aydınlatma direği dikimi için çalışan 4 işçi elektrik akımına kapıldı. 1’i öldü 3 yaralı (15.06.2020)

Fotoğraf 1 – Gece vakti aydınlatma direğinin montajı sırasında, direğin yüksek gerilim tellerine teması sonucu elektrik akımına kapılan işçi (15.06.2020) ^(4,5)

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

Zonguldak’ın Ereğli ilçesinde, gece vakti saat 04:00 sularında, taşeron bir firmanın 4 işçisi, yeni aydınlatma direklerini vinç yardımı ile belirlenen yerine dikmeye çalışırken, bir tarafından tuttıkları metal direğin yüksek gerilim hattına temas etmesiyle, elektrik akımına kapıldı. İşçilerden üçü yaralanırken N.Canbaz (32) ise yaşamını yitirdi^(4,5,6).

Fotoğraf 2 – Yüksek gerilim teline temas eden direk

Fotoğraf 3 – Gece vakti çalıştırılan iş makinası

İddiaya göre; kazalı işçilerin taşeronu, bölgenin ana elektrik dağıtım şirketinden gece 23.40’a kadar **çalışma izni aldığı**, taşeronun (kazanın olduğu saate kadar) yaptığı çalışmadan, **asıl işveren şirketin haberinin olmadığı(!)** basında belirtildi^(5,7).

Görsel ve yazılı basına yansıyan **kısıtlı bilgilerden hareketle; işçiler yüklendikleri işi özenle yapmak zorundadır, araç ve gereçleri (vinçi) usulüne uygun olarak kullanmakla yükümlüdürler**, bu borçlarını gereğince yerine getirememişler, o halde anılan bu **kaza**; “**İşveren(ler)in işyerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için gerekli her türlü önlemi alma**” borcunu ne kadar yerinde getirip getirmediğini araştırıp

analiz etmeden) “işçilerin (güvensiz) eylemlerinden kaynaklanmıştır” denebilir mi?

Yapı İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği'ne göre; **yapı işlerinin gündüz yapılması esastır**, çalışma yerleri ve yollar mümkün olduğu ölçüde doğal olarak aydınlatılır. **Gece çalışmasının gerekli veya zorunlu olduğu çalışmalarda** veya gün ışığının yetersiz olduğu durumlarda **uygun ve yeterli suni aydınlatma sağlanır**, gerekli hallerde darbeye karşı korumalı taşınabilir aydınlatma araçları kullanılır (Ek-4, M.40).

Elektrikle ilgili bütün ekipman ve bağlantıların kurulması, sökülmesi, tamirat ve tadilat işleri sadece ilgili mevzuatın öngördüğü **yetkili elektrikçiler tarafından yapılır** (Ek-4, M.14). İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununa (İSGK) göre de; toplu korunma tedbirlerine (Ör: *Çalışma ortamının yeterince aydınlatılması*), kişisel korunma tedbirlerine göre öncelik vermek (M.5.g) gereklidir.

Yüksek gerilim elektrik hatları çevresinde çalışanlar uygun eğitim almalıdır⁽⁸⁾.

Kaza geçiren işçiler yetkin kişilerden en az 16 saat uygun iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri aldılar mı? Sağlık raporlarında gece çalışabilecekleri belirtilmiş mi? vb. bilinmiyor.

İş kazasının (kök/ana/gerçek) nedenini saptayabilmek için elbette başka ayrıntılı bilgilere de gereksinim var. Bu bilgilere ulaşmadan yukarıda belirtilen iş kazası gibi çok ciddi olaylar çoğunlukla (%80-90) çalışanların (*yaratılan algıya göre; yani kazalılarının*) **güvensiz eylemlerinin sonucu denebilir mi?**

Her kaza bir öğrenme ve gelişme fırsatı yaratabilir. Bu nedenle ve yasal olarak, iş kazasının ilgili bir ekip tarafından araştırılması ya da gerçek (kök/ana) nedenin belirlenmesi gerekir⁽³⁾.

Olay 2- Bir iş kazası inceleme ve araştırma örneği (28.09.2013)

Meslek Yüksekokulunun “**Elektronik ve Otomasyon**” bölümünün “**Kontrol ve Otomasyon Teknolojisi**” programından **10.06.2013** tarihinde mezun olan, **13.03.1994** doğum tarihli **A. Aydın**, bir elektrik üretim santralının devreye alma aşamasında, inşaat ve montaj müteahhitlerin, elektrik işlerini yapan bir taşeronunda **22.09.2013** günü işe başlamıştır.

Fotoğraf 4 – Ark flaş patlaması sonucu yaralanan A. Aydın ambulansa indirilmesi

19 yaşındaki **A. Aydın**, işe başlamasının **7. günü** (28.09.2013), günün sonunda sağ ve **salim şekilde eve gönderilmesi** gerekirken, saat 15:00'te işyeri çalışanları ve sağlık görevlilerince hastaneye götürülmek üzere sedyede çatıştığı kattan indirilmektedir. Bu işçinin **işyerindeki potansiyel elektrik tehlikelerinden haberdar olduğu** söylenebilir mi? İSGK'na göre (M.17) çok tehlikeli sınıfta yer alan bu işyerlerinde, yapılacak işlerde karşılaşılabilecek sağlık ve güvenlik riskleri ile ilgili yeterli bilgi ve talimatları içeren (özellikle **işe başlamadan önce, en az 16 saat**) eğitimin alındığına dair belge olmaksızın, çalışanların işe başlatılmaması gerekmez miydi?

Fotoğraf 5 – A. Aydın'ın çalıştığı; kurulma işleminden sonra enerji verilen (LV- Alçak Gerilim) elektrik kontrol odası

Ne Oldu?

Alt kattan gelen bazı elektrik kablolarının **elektrik kontrol odasındaki** elektrik panelinin bir hücreesine montajı yapılacaktır. Ancak hücrenin altında vidalanmış bir sac levha vardır. O levhanın sökülmesi gerekmektedir.

Taşeron “elektrik kontrol odasında” 23.09.2013 günü müteahhit firmanın saha yetkililerinden (*müteahhit firmaların iş sağlığı ve güvenliği prosedürleri gereğince*) **iş izini** alarak işe başlamış, izin süresi 28.09.2013 gününe kadar da her gün, izini veren yetkililerce uzatılmıştır (Bkz: Kutu 1).

Çalışma yapılacak hücrenin yanındaki (bitiştiğindeki) hücre (*ana bara*) enerjili (*canlı*) olduğu için, iş izini öncesi **kilitleme** ve **etiketleme (lockout-tagout)** işlemi uygulanmış, bu panelin kapağının (yanlışlıkla da olsa) açılmaması için üzerine iki asma kilitle kilitlemiş ve etiketi de takılmıştır (**Bkz: Fotoğraf 6,7,8**).

Geçmiş hatırlayamayanlar, onu bir kere daha yaşamak zorunda kalırlar⁽⁹⁾.

George Santayana

Fotoğraf 6 – A. Aydın'ın çalıştığı yer

A. Aydın iki ağızlı somun anahtarı (**Bkz: Fotoğraf 10**) ile civataların somunlarını sökmeye başlamış, sıra enerjili panel tarafındaki, bulunduğu yer nedeniyle sökmesi zor olan son civataya geldiğinde, anahtarı **sol eline** almış, civatayı sökmeye başladığında anahtar biranda elinden sıyrılarak hemen yakınındaki enerjili baraya temas etmesi sonucu oluşan şiddetli bir elektrik ark patlamasına sunuk (maruz) kalarak yaralanmıştır. (*Kaza araştırma raporunda kazalı A. Aydın; bu ark (flash-over) patlamasında beyaz alev topu gördüğünü, yüzünde, kolunda ve elinde yanıklar oluştuğunu belirtmiştir*). Bu ölümcül durum öngörülemez bir kazadır mı? (**Bkz: Fotoğraf 9,11,12,13, Kutu:4**).

Fotoğraf 7 – Etiketleme, kilitleme uygulanan enerjili panel

Fotoğraf 8 – Etiket ve kilit yeri

Fotoğraf 9 – Enerjili panelin yanındaki panelde sökülen civatalar

Elektrik arkı parlaması nedir?

Elektrik arkı parlaması en ciddi ve en az anlaşılan elektrik tehlikelerinden biridir. Elektrik arkı (bazen “elektrik çakması” olarak da adlandırılır), iletkenler arasındaki bir hava boşluğundan akan yüksek akımlı kesintisiz bir elektrik deşarjıdır. Bu, çok parlak bir ultraviyole ışık ve yoğun ısı üretir. Ark parlamasına genellikle kısa devre neden olur. Bu, bazen elektrikli ekipmanın teknik arızasından kaynaklanır (örn. uygun olmayan montaj, toz, yıpranma, yüzey kirleri ve bazen sadece normal aşınma ve yırtılma nedeniyle). Bununla birlikte, vakaların çoğunda kısa devre, **insan hatasının bir sonucudur(!)** (örn. çalışanın bir test probunu yanlış yüzeye temas ettirmesi veya **bir aleti yanlışlıkla kaydırması**).

Elektrik ark patlamasının sonuçları nelerdir?

Elektrik, akımla doğrudan temastan kaynaklanan elektrik yanıklarına veya ark parlamalarından ve patlamalardan kaynaklanan termal yanıklara neden olabilir.

Ark parlamasının şiddetine, ark akımının fonksiyonuna, arkin süresine ve arkla olan mesafeye bağlı olarak aşağıdaki durumlara yol açabilir:

- Bir ark parlaması meydana geldiğinde, sıcaklık 20.000 °C'ye kadar çıkarak çalışan(lar)ın derisinde ve vücudunda (*en sık ellerde*) yanıklara neden olur.
- Yangın: Çalışanın yaralanmasına ve çalışma ortamının etrafında hasara neden olur
- Erimiş metal parçacıkların, tahrip olan ekipmana ait parçaların ve ilgili bileşenlerin yüksek

Fotoğraf 10 – A. Aydın'ın sol elinden fırlayarak, enerjili baraya temas ederek ark flaş patlaması oluşturan anahtar

hızda dağılmasına neden olan 1000 kg/m²'ye varan patlama basıncına sahip bir ark patlaması (elektrik arkı patlaması), çalışanın yaralanmasına neden olur.

- Ses patlaması (140 dB'ye kadar; silah sesi kadar yüksek): Çalışanda işitsel hasara neden olur.
- Patlama kaynaklı ultraviyole ışık: Çalışanın görme yeteneğine zarar verir.

Enerji verilmiş elektrikli ekipman üzerinde veya yakınında çalışan insanlar için sonuçlar öncelikle arka olan mesafesine bağlı olarak vücut yüzeyinden alınan Olay Enerjisi miktarına bağlı olacaktır. Maruz kalan kişi için birincil kaygı cilt yanıklarıdır⁽¹⁰⁾.

Fotoğraf 11 – Ark flaşı olduğu yer

Fotoğraf 12 – Elektrik ark flaş patlaması sonucu oluşan yangının hasarı

Kutu 1: Müteahhit Firma Elektrik Çalışma İzni Formunun (kısaltılmış) bazı bölümleri

Müteahhit Firma Elektrik Çalışma İzni Formu

Tarih:23.09.2013.... Çalışma Saatleri: 07:30 – 18:30

İşyeri: xxxxxxxxxx.

Çalışılan Yer: Elektrik kontrol odası

Firma Adı: xxxxxxxxxxxxxx İzni

1. ÇALIŞMA

Lokasyon: Elektrik B, GSV, VAT, Trafo İzolasyonu

Açıklama: Kablo Terminasyonu LV

Çalışan Personel İsimleri: Start Kartına Bakınız

Kullanılacak Ekipman: El aleti

2. TEHLİKELER

Elektrik çarpması **X**

Yangın **X**

Sıcak malzemeler --

Bakımsız ekipmanlar --

Basınçlı sıvı veya gaz --

Yüksekte çalışma **X**

Diğer ---

3. ÖNLEMLER

Çalışma Öncesi

Güvenli giriş – çıkış mevcut mu? **X** (Evet)

Sadece yetkili personel mi çalışıyor? **X**

Elektrik bağlantısı izole edildi mi? **X**

Topraklama mevcut mu? **X**

Sistem kilitlendi ve etiketlendi mi? **X**

Yanıcı malzeme uzaklaştırıldı mı? **X**

Uygun işaretler mevcut mu? **X**

Çalışma Süresince

Sürekli kontrol yapılıyor mu? **X**

Gerekli KKE kullanılıyor mu? X

Yalıtkan paspas mevcut mu? – (Hayır)

Çalışma Sonrası

Çalışma alanı temiz bırakıldı mı? X

Tüm elektrikli el aletlerinin elektrik bağlantısı kesildi mi? **X**

4.KKE

Tulum : ..., Yalıtkan Ayakkabı:.....,

Yalıtkan Paspas:,

Kulak Koruyucusu: X

Emniyet Kemeri:.....,

Yalıtkan Eldiven:,

Diğer:.....

Not 1 - İzin formunda elektrik çarpması ve yangın tehlike olarak görülmüş. Ancak bu tehlikelere karşı (kulak koruyucusu dışında) **hiçbir kişisel koruyucu donanım (KKD) öngörülmemiş** [Bkz: Kutu -1].

Fotoğraf 13 - Elektrik enerjili panelin bitişiğindeki panelde de-montaj yapan A. Aydın ark-flaş patlamasına sunuk (maruz) kaldıktan sonra, ilk sağlık müdahalesi.

Not 2 - Üzerinde hiçbir elektrikli KKD'si yok. Elleri ve yüzü yanmış (Bkz: Fotoğraf 13).

Kutu 2: Kazalı A. Aydın için düzenlenen SGK Kaza Bildirim/Vizite Kağıdı (özetlenen ilgili bölümleri)

..... Elektrik İnşaat Montaj Turizm Mad.
San. Ve Ticaret Ltd. Şti.'nin 28.09.2013 tarihli

Sosyal Sigortalar Kurumu Vizite Kağıdı

Sigortalının Adı Soyadı: A..... Aydın

Doğum Tarihi:13.03.1994

İşe Giriş Tarihi: 22.09.2013

İş kazanın olduğu tarih ve saat: 28.09.2013,
saat: 14:55

İstihdam durumu: Geçici

İş Kazasının Oluş Şekli: Kabloların panoların içine alınması sırasında açıkta kalan baralara, kullanılan el aletinin çarpması sonucu oluşan elektrik arki sonucu yanma.

Ödenen pirim gün sayısı: 7

Not 3 - A. Aydın'ın çalıştığı işyeri ve yaptığı iş çok tehlikeli işler kapsamındadır. En az 16 saat temel iş sağlığı ve güvenliği eğitimi, ayrıca yüksekte çalışma tehlikesine karşı da "yüksekte çalışmada güvenlik" eğitimi almış olması gerekirdi. Bu eğitimleri aldığına dair hiçbir bilgi ve belge yoktur. İş başı yaptıktan sonraki 7. günde elektrik ark flaş patlamasına sunuk (maruz) kalmıştır [Bkz: Kutu -2].

İyi kararlar tecrübe sayesinde alınır. Tecrübe ise, kötü kararlar sayesinde kazanılır.

Will Rogers

Kutu 3: İlgili mühendis tarafından doldurulan kaza sonuç raporunun bir bölümü

İlgili Mühendis Tarafından doldurulan “**Kaza Sonuç Raporu**”nda ;

Kazanın Nedenleri (Analizi):

Basit : -----

Direkt : İzolasyon ve bara açıklıklarının kapatılmamış olması

İndirekt: -----

Kazanın tekrar olmaması için tavsiye edilen ve derhal alınması gereken önlemler:

Basit: Gerekli önlemler alınacaktır. Uyarılar yapılacaktır.

Direkt: Çalışılacak ortam enerjisi kesilecek, gerekli yalıtım yapılacak ve kontrolü sağlanacaktır.

Not 4 - “Üzerinde çalışılan panel ile bitişiğindeki canlı (elektrikli) panel arasındaki “**izolasyon(un yapılmaması)**”, **bara açıklıklarının kapatılmamış olması**”, **kazanın direk nedeni** olarak belirtilmiştir. **Böyle bir kazanın tekrarını önlemek için, elektrik panelini imal eden firmanın saha uzmanları iki panel arasındaki açıklığın uygun malzeme ile kapatılmasını önermişler ve bu öneri de uygulanmıştır.** (Bkz: Fotoğraf 14).

Fotoğraf 14 - Kazadan sonra panelin açıklığına karşı alınan önlem

Kutu 4 : Elektrik panelini imal eden uluslararası iş yapan, konusunda çok eski ve çok tanınan firmanın uzmanlarının düzenlediği İş Kazası İnceleme (Servis) Raporu

Elektrik panellerinin imalatını yapan

Electric Türkiye'nin (çok uluslu, çok tanınmış bir elektrik şirketi) İş Kazası İnceleme (**Servis**) Raporunda:

AG elektrik dağıtım panellerinin devreye alınması sırasında bir taşeron çalışanın yaralanmaya maruz kaldığı bildirildi. Çalışan, kabinin alt bölmesindeki kablolamadan sorumluydu. **Elektrik dağıtım panellerinin enerjili olması ve ana baranın canlı olması nedeniyle işe başlamadan önce gerekli önlemlerin alındığı açıklandı.**

Alt kompartımanda çalışan işçi elinde anahtarla yanlışlıkla **hücrenin sol tarafındaki küçük boşluktan baralara dokunmuştur.** Bara, anahtar ve çerçeve arasında ani bir kısa devre olmuştur. Flash-over nedeniyle **işçinin kolu zarar görmüş ve çalışanın yüzünde geçici bir takım hasarlar meydana gelmiştir.**

Elektrik kontrol odasındaki panellerin devreye alma işlemi devam etmekteydi.

Yaralı operatör, mekanik montaj ekibinin (taşeron) kontrolü altında çalışan bir üyesidir.

Yaralı operatörün **EKAD** (Kuvvetli Akım Tesisleri'nde Yüksek Gerilim Altında Çalışma İzin Belgesi) **belgesi** (*Elektrik Kuvvetli Akım Tesisleri Yönetmeliği Madde 60*) veya **LOTO** (lockout–tagout/ kilitleme-etiketleme) **sertifikasına** (Ana yüklenici/ Müteahhitfirmaca dahi yapılmış bir eğitim sonucu düzenlenmiş) **sahip olduğu doğrulanmamıştır.**

Devreye alma ekibi, kablolama sırasında çalışanın güvenliğini sağlamak için devre kesiciyi B1 hücresine **iki adet asma kilit ile kilitlemiştir** (Bkz: **Fotoğraf 1**).

Yaralanma B1 hücre kablo bağlantı bölümünde meydana gelmiştir. (Bkz: **Fotoğraf 2**)

Bölmenin sol alt tarafında bir boşluk tespit edildi (detected). (Bkz: Fotoğraf 3)

Anahtar vasıtasıyla L1 fazı ile çerçeve arasında kısa devre oluşmuştur (Bkz: Fotoğraf 4)

Koruyucu güvenlik ekipmanlarının (aleve dayanıklı eldiven, gözlük ve giysi, izolasyon halısı vb.) kullanılmadığı anlaşılmış ve bu tür işlemlerde bunlara gerek olmadığı söylenmiştir. vb.

Çözüm Geliştirme

B1 hücresindeki boşluk (Bkz: **Fotoğraf 3**) uygun form (malzeme) ile kapatılmalıdır.

Diğer kabinlerdeki boşluklar (Paneli üreten Elektrik Firması olan) Service tarafından kontrol edilmiştir. **Enerji verilmeden önce tüm pano üzerinde flexiglass ile kapatılacaktır.** vb.

Ne yazık ki, müteahhitler ve bunların taşeronları nitelikli elektrikçileri işe almak yerine, elektrik işlerini yapmak için niteliksiz/deneyimsiz (ör: yeni mezun) işçileri alarak giderlerini kısımaya çalışmaktadırlar. Kârı güvenliğin önüne koyarak, işçilerinin hayatını tehlikeye attıkları anlaşılmaktadır⁽¹¹⁾.

Bir işverenin veya **yöneticinin**, işyerindeki koşulların güvenli olduğundan ve (*aslında işyeri yönetimine emanet edilen*) her çalışanın fiili **olarak** işe başlamadan önce olası tehlike ve risklerin iyice farkında olmaları için, düzgün bir şekilde **eğitildiklerinden** emin olması ahlaki ve **yasal yükümlülükleridir**⁽¹²⁾.

Toronto'daki İş ve Sağlık Enstitüsü'nün araştırması, bir ay veya daha kısa bir süredir bir işte çalışan işçilerin, bir yıldan uzun süreli çalışanlara kıyasla üç kat daha fazla kayıp zaman yaralanması riskine sahip olduğunu gösteriyor. Ek olarak, **deneyim eksikliği**, yeni bir çalışanın mesai saatinde **riskleri tam olarak anlamamasına** veya **değerlendirmemesine** neden olabilir, böylece (*A. Aydın gibi*) yeni çalışanları ve çevresindekileri ek riske atabilir.

Türkiye'de çalışma ortamında yeterli inceleme ve araştırma yapılmadan, genel inanç "güvensiz eylemler ve güvensiz koşullar"ın iş kazalarının iki temel nedeni olduğudur. **Tüm kazaların %80 -90'ünün**, güvenli olmayan mekanik veya fiziksel koşulların aksine, **çalışanların güvenli olmayan davranışlarından kaynaklandığı** vurgulanır. Sonuç olarak da; "kazaların birinci nedeni insan davranışlarıdır (hatasıdır)" denir. Neredeyse iş kazası geçirenler genellikle "dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolayısıyla" taksirli "suçlu/kusurlu" ilan edilir(ler).

Ark flaş patlamasına maruz kalarak yaralanan işçinin uğradığı ve burada kısmen incelenen kazanın "**doğrudan nedeni**"; enerji salınımı, "**dolaylı nedenleri**"; sol eliyle çalışırken cıvata sökme anahtarını iyi tutamaması, enerjili panelde fırlayan anahtarın girebileceği açıklığın bulunması vb., **temel (kök) nedeni** ise; müteahhit ve taşeron(lar)ın İSG politikaları, prosedürleri ve bunların yetkin kişilerce hazırlanması, uygulanması ve denetlenmesinin gereğince yerine getirilememesidir. Örneğin: İSG politikalarında; "Çalışma mevzuatının İSG ile ilgili bütün hükümlerine eksiksiz uyulacaktır" yazılıdır. Yasal zorunluluğu olan İSG eğitimlerini aldırtmadan, iş için gerekli KKD'lerin verilmesini sağlamadan deneyimsiz taşeron işçilerinin çalışmasına engel olunmamıştır. İş izini verirken **risk değerlendirmesinin ve iş izinlerinin çalışma yerine ve yeni duruma göre gözden geçirilmesi ve güncellenmesi gerekirken [panelde vidalar sökülmeye başlamadan önce, canlı -gerilimli- olan panelin açık kısmı, kaza sonrası önerilen ve uygulanan iletken olmayan bir paravanla -ör: pleksiglas levha vb. - kapatılması -önceden-önerilebilirdi.]** bu yasal zorunluluk yerine getiril(e)memiştir^(11,12) [Bkz: Kutu 1,2,3 ve 4].

Enerjili elektrik ekipmanının yanında (çevresinde) çalışırken uzun kollu alev almaz iş elbisesi, güvenlik gözlüğü, yüz siperlikli baret ve elektrik işlerine uygun iş eldiveni ve iş güvenliği ayakkabısı gibi kişisel koruyucu

donanımların çalışanlara verilmesi, bunların güvenli kullanımı, bakımı ve muhafazası ile ilgili eğitim almalarının sağlanması bir zorunluluktur. Kazalı A. Aydın'ın fotoğraflarına (Bkz: Fotoğraf 13) ve elektrik panelinin imalatını yapan firma uzmanlarının iş kazası araştırma raporlarına (Bkz: Kutu 4) bakıldığında yukarıda özetlenen KKD'lerin kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Oysa müteahhit firma uzmanlarının düzenlediği "iş izin formu"nda çalışanların uygun KKD'leri kullandığı belirtilmektedir.

Sonuç

Bu kazaların çoğu, **işverenlerin** (ve her düzeydeki yöneticinin) güvenlik kurallarına ve düzenlemelerine uyması, sağlam eğitim oturumları uygulaması ve güvenlik bilinci programlarına sahip olması durumunda önlenbilir(di). Güvenli olmayan çalışma koşulları (*gece, yeterli aydınlatmanın olmadığı yerde, uzun süre çalışma gibi*), hatalı veya hasarlı ekipman, yetersiz eğitim gibi işveren(lerin) ciddi ihmalleri nedeniyle -*yukarıda özetlenen-* elektrik kazaları oluşmaktadır.

ABD Meslekli Güvenlik ve Sağlık İdaresi'ne (OSHA) göre de, çoğu elektrik kazası, güvenli olmayan ekipman veya kurulum, güvenli olmayan çalışma ortamı veya güvenli olmayan çalışma uygulamaları nedeniyle meydana gelir. Güvenli ekipman ve devre koruma cihazlarının kullanılması, koruma ve topraklama ile ilgili ulusal ya da uluslararası standartlarına uyulması ve güvenli çalışma uygulamalarının yapılması ile bu tür **iş yeri kazalarının** önüne geçilebilir⁽¹³⁾.

Elektrikçiler işlerini güvenli bir şekilde yapabilmek için özel eğitim ve becerilere sahip olmalıdır⁽¹⁴⁾.

İşle ilgili tüm yaralanmaların önlenabilir olduğu gerçeği kabul edilmelidir. İş kazalarının temel nedenleri belirlenirse, bunların oluşumu önceden önlenbilir.

Kaynaklar

- 1- <https://www.ishn.com/articles/83587-the-ten-myths-of-behavior-based-safety>
- 2- <https://www.hse.gov.uk/myth/top10myths.htm>
- 3- <https://www.vectorsolutions.com/resources/blogs/the-safety-mythologist-discusses-10-common-safety-myths-a-discussion-with-carsten-busch/>
- 4- <https://ereglifm.com.tr/haber/eregli-de-yasandi/22235/amp>
- 5- <http://www.pusulagazetesi.com.tr/4-isci-elektrik-akimina-kapildi-1-isci-oldu-148357-haberler.html>
- 6- <https://www.zhaber.com.tr/gundem/elektrik-akimina-kapilan-isci-oldu-3-yarali-h4420.html>
- 7- <https://www.star.com.tr/guncel/direk-montaji-yapan-isciler-akima-kapildi-1-olu-haber-1548972/>
- 8- <https://www.justia.com/injury/workplace-accidents/electrical-accidents/>
- 9- <https://www.meshursozler.com/meshur-sozleri/286-george-santayana-sozleri.html>
- 10- <https://www.dupont.com.tr/knowledge/what-is-electric-arc-flash.html>
- 11- <https://www.als-lawyers.com/articles/construction-workers-at-risk-of-electricity-related-injury-and-death/>
- 12- <https://connecteam.com/workplace-safety-tips/>
- 13- <https://www.larrypitt.com/aop/workers-compensation/workplace-accidents/electrical/>
- 14- <https://www.lawync.com/workers-compensation-lawyer/common-workplace-injuries/electricians/>

Otomasyon ve İşin Geleceği Tartışmaları

Arif KOŞAR

Otomasyon teknolojilerinin istihdam ve işçi sınıfı üzerindeki etkileri son yılların en tartışmalı konularından birisi. Özellikle Almanya ve Japonya gibi ülkelerde dijital teknolojilerin imalat süreçlerinde kullanılması, çok sayıda işin akıllı robotlar tarafından yapılı hale gelmesi, iş yönetiminin belirli ölçülerde otomatize edilmesi yeni bir toplumun doğuş emareleri olarak yorumlandı.

Liberal sağ ve muhalif sol versiyonları bulunan bu yaygın yaklaşıma göre; yapay zeka ve robotlar insanların işlerini elinden almakta, teknolojik gelişmelere bağlı işsizlik artmakta ve dolayısıyla işin ortadan kalktığı bir topluma doğru gidilmektedir. Liberal ana akım literatürün bir kısmı bu gidişata karşı temel gelir ve robot vergisi gibi önlemleri savunuyor.⁽¹⁾ Sol muhalefetin bir kısmı ise iş-sonrası topluma geçişin organize edilmesi gerektiğini düşünüyor.⁽²⁾ İki görüşün de temelini oluşturan varsayım işçi sınıfının nicel olarak küçüldüğü, hatta yok olduğu, dolayısıyla onun ve ona dayalı siyasal projelerin demode hale geldiği fikridir.

İŞİN SONU KURAMCILARI

1980'li yıllarda robotların üretim sürecindeki rolünün artışı, 1990'lı yıllarda internetin kamusal kullanımı ve kişisel bilgisayarların yaygınlaşması ile otomasyonun köklü bir toplumsal dönüşüme yok açacağı korkusu ya da ümidi, daha o yıllarda kendini göstermişti. 1995 yılında *İşin Sonu* kitabının yazarı Jeremy Rifkin, çok sayıda işin yok olduğunu, robotlar ya da bilgisayarlar tarafından üstlenildiğini tespit ettikten sonra işin sonunu ilan etmişti.⁽³⁾ Kapitalizm ve piyasanın genel olarak ücretli istihdama dayandığının farkında olan Rifkin, bu kaçınılmaz dönüşümün piyasa ötesi bir topluma yol açacağını ileri sürmüştü.

(1) Hamill, J. (2017) "Former Facebook executive says society will collapse within 30 years as robots put half of humans out of work", *The Sun*, <https://www.thesun.co.uk/tech/4170364/former-facebook-executive-says-society-will-collapse-within-30-years-as-robots-put-half-of-humans-out-of-work/> (Erişim Tarihi: 20.11.2020); Brynjolfsson, E. and A. McAfee (2011) *Race Against the Machine: How the Digital Revolution is Accelerating Innovation, Driving Productivity, and Irreversibly Transforming Employment and the Economy*, Lexington: Digital Frontier; Kaplan, J. (2015) *Humans Need Not Apply: A Guide to Wealth and Work in the Age of Artificial Intelligence*, New Haven: Yale University Press; Neilson, S. (2011) *Robot Nation: Surviving the Greatest Socio-economic Upeaval of All Time*, New York: Eridanus Press.

(2) Srnicek, N. and A. Williams (2015) *Inventing the Future: Postcapitalism and a World Without Work*, London: Verso Books; Bastani, A. (2019) *Fully Automated Luxury Communism: A Manifesto*, London: Verso.

(3) Rifkin, J. (1996) *The End of Work: The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era*, New York: G. P. Putnam's Sons.

Benzer bir iddia, *Post-Kapitalizm* isimli kitabıyla ün kazanan Paul Mason tarafından da ısrarlı bir biçimde savunuldu.⁽⁴⁾ Mason'a göre kapitalizm, krizlerinden de görülebileceği gibi yeni istihdam ya da kar olanakları yaratmakta büyük zorluk çekiyor. Kar oranları düşüyor. Otomasyon dev bir canavar gibi istihdam kalelerini ezip geçiyor. İşler azaldıkça, kar elde etme olanakları tükendikçe Mason'a göre kaçınılmaz bir biçimde tam otomasyona dayalı post-kapitalist topluma geçiliyor.

2013 yılında Almanya'da ilan edilen Endüstri 4.0, başka bir deyişle dördüncü sanayi devriminin çağrısı Mason'un sol-ütöpic iyimserliğinden çok daha realist. Çünkü Endüstri 4.0 platformunun arkasında Alman imalat tekelleri başta olmak üzere Dünya Ekonomik Forumu'nda bir araya gelen uluslararası tekeller, siyasetçiler, danışmanlık şirketleri ve finansal yatırımcılar var.⁽⁵⁾ Onun vaadi ise vasıfsız işlerdeki azalmanın vasıflı işlerdeki artışla telafi edilmesi, herkese bolluk ve zenginlik, dünyadaki eşitsizliklerin azalması ve her şeyin akıllı hale geldiği yepyeni bir dünya.⁽⁶⁾

Bu teknolojist söylemin ABD'deki popüler varyantlarını Erik Brynjolfsson ve Andrew McAfee'nin *İkinci Makine Çağı*⁽⁷⁾ ve Martin Ford'un *Robotların Yükselişi*⁽⁸⁾ gibi çok satan kitaplarda bulmak mümkün. Bu çalışmalarda otomasyon teknolojilerinin insanlığa genel olarak zenginlik ve refah sunacağı, ancak bu süreçte olası mağduriyetleri önlemek için temel gelir, makine-insan ilişkisinin planlanması gibi bazı rasyonel önlemlerin alınması öneriliyor.

Analizlerini "işin reddi"ne dayandıran ve İtalyan "operaismo" geleneğine referans veren bazı yazar ve aktivistler açısından günümüz otomasyonu bin yıllık saadet vaadinin gerçekleşmesi gibi bir şey. İşler yok oluyor ve yapılacak şey bunu kutlamak. Onlara göre şimdi, iş sonrası topluma hazırlanma, örneğin *Tam Otomatik Lüks Komünizmine* geçişi örgütlenme zamanı.⁽⁹⁾

(4) Mason, P. (2015) *Postcapitalism: A Guide to our Future*, London: Penguin Allen Lane.

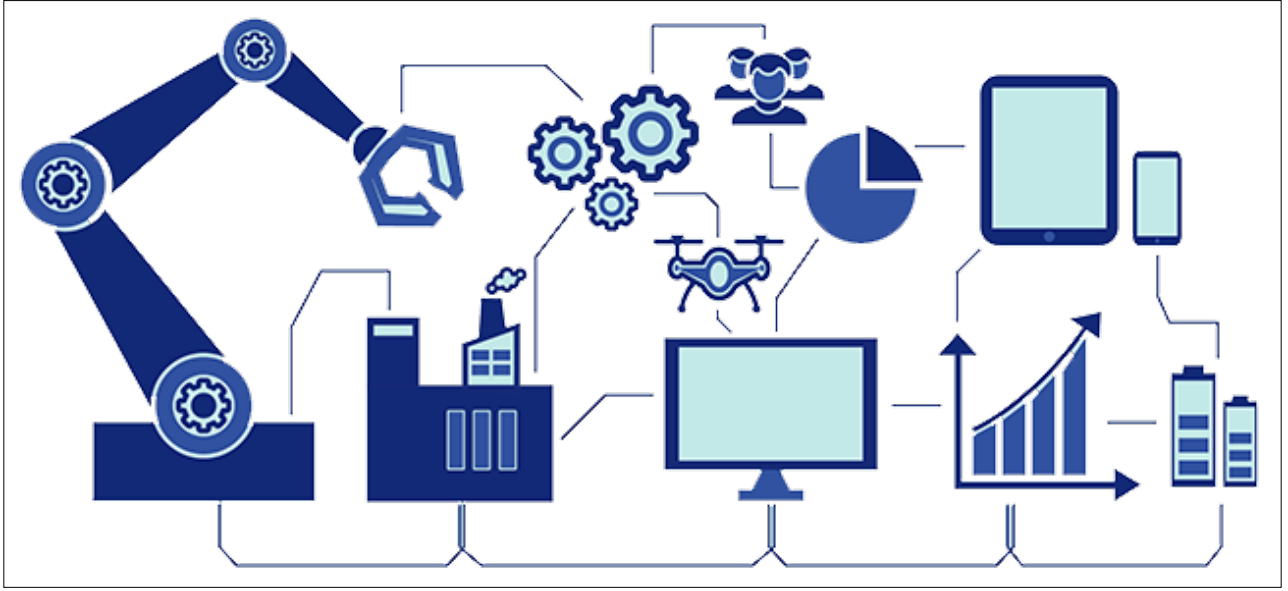
(5) Daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. Koşar, A. (2019a) "Endüstri 4.0: Gerçeklik, strateji ve ütopya", *Teori ve Eylem*, 31: 23-42.

(6) Schwab, K. ve N. Davis (2019) *Dördüncü Sanayi Devrimini Şekillendirmek*, Çev. N. Özata, İstanbul: Optimist Yayınları, sf. 101.

(7) Brynjolfsson, E. ve A. McAfee (2014) *The Second Machine Age*, İstanbul: Türk Hava Yolları Yayınları.

(8) Ford, M. (2015) *The Rise of the Robots: Technology and the Threat of Mass Unemployment*, Oxford: Oneworld.

(9) Bastani, *Fully Automated Luxury Communism*, sf. 50-65.

AKILLI BİLGİSAYARLAR BECERİKSİZ ROBOTLAR

Farklı politik perspektiflerden yola çıkıp farklı sonuçlara varsalar da bu yaklaşımların -çoğunun- ortak noktası işçi sınıfının yok olduğu ve iş-sonrası bir toplumun ortaya çıktığı düşüncesidir. Oysa kapitalizm koşullarında otomasyonun yayılmasında iki temel engelden bahsedilebilir. Birincisi, sürekli aşılsa da her zaman varlığını koruyan *teknik sınırlardır*.

Boston Dynamics ve diğer robotik şirketlerinin motor becerileri giderek gelişen robotlarının yarattığı ilgi robotların çok yakın bir zamanda her şeyi yapabileceği izlenimi yaratıyor. İşlemci verimliliğin yükselmesi ve fiyatlarının düşmesi, robotların belirsiz ortamlarda çeşitli işleri yapmasını giderek mümkün kılıyor. Bu şimdiye kadar Moore yasası ile tanımlandı⁽¹⁰⁾, ancak bunun sonuna yaklaşıldığına dair uyarılar pek de asılsız değil.⁽¹¹⁾

Tüm ilerlemelere rağmen robotların düzensiz ortamlarda iş yapma konusunda hala beceriksiz olduklarını söylemek mümkün. Lojistik alanındaki kullanılan robotlar belirli bir raftaki belirli özelliklere sahip bir kutuyu alıp belirtilen yere götürebilirken, ilk iş günündeki bahçıvan ya da ev temizliği yapan ev işçisinden çok daha yeteneksizdir. Süpürge robotu yerde çorap, kumanda vb. bir engel olmadığı sürece bütün düz zemini süpürebilir, ancak herhangi bir robotun bunu yaparken televizyonun üstündeki tozu alması, elbiseleri çamaşır makinesinden çıkartıp ütülmesi,

tuvalete çamaşır suyu dökmesi mümkün değildir.⁽¹²⁾ Yapay zeka en karmaşık mantıksal işlem ve sorgulamaları saniyeler içerisinde yapabilirken, yapay zekalı bir robotun bir havluyu katlaması yarım saati bulabiliyor. Robotik uzmanı Hans Moravec'in belirttiği gibi, "Bilgisayarların zeka testlerinde veya oyun oynarken yetişkin düzeyinde performans sergilemesini sağlamak nispeten kolaydır, algı ve hareket söz konusu olduğunda onlara bir yaşındaki çocuğun becerilerini vermek zor veya imkansızdır."⁽¹³⁾

Otomasyon teknolojilerinin teknik kapasitesi üzerine bir tartışma oldukça riskli. Teknik olarak bir işi yapamayacağını ileri sürmek doğru olmaz. Ancak insanlar arasındaki ilişki ve işlerin teknik boyutunun yanı sıra bir de toplumsal boyutu var ki, bu çok sayıda işin robotlara devredilmesinde büyük bir engel. Yani robotlar işlerin bir kısmını, hatta önemli bir kısmını üstlenebilir ama tamamını ve hatta yine önemli bir kısmını üstlenmesi mümkün değil. En iddialı ve popüler araştırmalarda bile algı ve manipülasyon içeren, sosyal etkileşim ve yaratıcılık gerektiren işlerin yakın zamanda kolay kolay otomatize edilemeyeceği görüşü egemen.⁽¹⁴⁾ Yine çok sayıda araştırmaya göre empati, sorumluluk ve yaratıcılık gibi üç temel zihinsel durumu içeren işlerin robotlar tarafından devralınması mümkün değil.⁽¹⁵⁾

(12) Elbette robotlar insan işlerine uyum sağlamadan da işler robotların yapacağı hale getirilerek bazı çözümler üretilebilir.

(13) Hans Moravec'ten aktaran Brynjolfsson ve McAfee, *The Second Machine Age*, sf. 40.

(14) Örneğin Frey, C. B. and M. Osborne (2017) "The Future of Employment: How Susceptible are Jobs to Computerisation?", *Technological Forecasting and Social Change*, 114, 254–280, sf. 262.

(15) Tozer, T. (2020) "What Computers Will Never Be Able To Do." In *Work In The Future: The Automation Re-*

(10) Gordon Moore'un 1965 yılında bir yazısında dile getirdiği, çip başına transistör sayısının her yıl iki kat artacağına ilişkin tahmindir. Bkz. Moore, G. E. (1965) "Cramming More Components onto Integrated Circuits", *Electronics*, 38(8): 114-117.

(11) Örneğin bkz. Gordon, R. J. (2016) *The Rise and Fall of American Growth: The U.S. Standard of Living Since the Civil War*, Princeton: Princeton University Press, sf. 588-9.

https://www.aksautomasyon.com/haberler/endustri-40-tarihi

ÜLKELER ARASINDAKİ UÇURUM

Otomasyon teknolojilerinin yayılmasındaki ikinci engel de kapitalist üretim ilişkilerinin kendisi ve kimi sonuçlarıdır.

Dünyanın en büyük çikolata tekelleri için çalışan ve dünya kakao çekirdeği üretiminin yaklaşık yüzde 40'ını gerçekleştiren Fildişi Sahili'ndeki Afrikalı işçiler neredeyse ilkel bir teknoloji ile üretim yapıyor. Bu üretimin robotlar bir yana neden köle emeğine dayandığının açıklaması ise teknik değil ekonomik ve politik bir konu.

Bir kapitalist işletmedeki otomasyonun temel motivasyonu karın artmasıdır. Dolayısıyla robotun maliyeti, yerini aldığı emek gücünün maliyetinden düşük olmalıdır. Ancak robotlar hala oldukça pahalı, emek gücü de ucuzdur.⁽¹⁶⁾ Alman tekstil tekelleri teknik olarak yüksek teknoloji ile kendi ülkelerinde üretim yapabilecek kapasiteye sahip olmalarına rağmen Bangladeş'te üretim yapmayı tercih ediyor. Çünkü Bangladeş'teki bir tekstil işçisinin kapitaliste maliyeti Alman bir işçinin maliyetinin yaklaşık yüzde biri kadardır.⁽¹⁷⁾ İşçi maliyeti açısından bu uçurum sadece

volution, Robert Skidelsky, Nan Craig, ed. Cham: Palgrave Macmillan, 99-108, sf. 106-7.

(16) Robotların fiyatları düşse de bağımlı ülkelerdeki düşük ücretlerle yarışması uzun süre mümkün olmayacak gibi gözüküyor.

(17) TE (Trading Economics) (2020a) "Germany Gross Minimum Wages." <https://tradingeconomics.com/germany/>

sendikal ve siyasal mücadelenin düzeyi değil, ülkelerin dünya kapitalizmi içindeki hiyerarşik konumu ve bununla ilişkili alım gücü ve para politikası ile de sıkı sıkıya bağlıdır.

Dolayısıyla günümüz sermaye birikiminin gerçekliği kimi sektör ve bölgelerde robot kullanımını, diğerlerinde ise ucuz işgücü kullanımını gerektiriyor, zaten öyle de oluyor. Japonya'daki az sayıda işçiyle robot üreten Fanuc fabrikası ile milyonlarca işçinin atölyeleri doldurduğu Bangladeş tekstil sektörünün aynı dönemde varlığını sürdürmesi rastlantı değil, zorunluluktur. Uluslararası ölçekte robotların az sayıda ülkede toplandığını görmek mümkün. Kurulu robotların yüzde 39'u Çin, yüzde 11,1'i Güney Kore, yüzde 11'i Kuzey Amerika, yüzde 10,3'ü Japonya ve yaklaşık yüzde 9'u Almanya'da bulunmaktadır. Yani yüzde 80'inden fazlası sadece beş ülkededir. Buna karşılık Latin Amerika (yüzde 1), Afrika (yüzde 2'nin altında) ve Orta Asya'da (yüzde 4.2) robot kullanımı oldukça sınırlıdır.⁽¹⁸⁾

Benzer bir tablo robotların sektörel dağılımı için de geçerli. Sadece ülkeler arasındaki değil ülkelerin kendi içindeki sektörel dağılım da büyük ölçüde eşitsizdir. Bu nedenle bir sektörde otomasyonla işçi sayı-

minimum-wages (Erişim Tarihi: 20.11.2020); TE (Trading Economics) (2020b) "Bangladesh Minimum Wages." <https://tradingeconomics.com/bangladesh/minimum-wages> (Erişim Tarihi: 20.11.2020)

(18) Mohan, A. M. (2019) "Global CPGs embrace robotics." <https://www.packworld.com/home/article/13378118/global-cpgs-embrace-robotics> (Erişim Tarihi: 20.11.2020)

sının azalması karşısında diğer sektörde artışı istisna değil tipik bir durumdur.

SERMAYE BİRİKİMİ VE OTOMASYON

Robotik ve yapay zeka alanındaki gelişmeler kimi zaman dudak uçuklatıcı ve bir kısmı günlük hayattaki faaliyetleri kolaylaştırıcı rol oynuyor. Ancak bu rolün kendisi, teknolojiye yönelik liberal-pozitivist bakışla birleştiğinde, teknolojinin içinde bulunduğu kapitalist toplumsal ilişkilerden bağımsız bir biçimde ele alınmasına ve onun fetişleştirilmesine zemin hazırlıyor.

Yazı boyunca referans verilen ve bir bakıma tekno-fetişist olan bu yaklaşımlar kapitalizmin nasıl işlediğini kavrama becerisi gösteremiyor ya da bunu anlamaya yönelik bir çabaya girişmiyor. Bu nedenle otomasyon eğilimine doğru bir biçimde işaret ederken otomasyonu da koşullayan sermayenin birikim, biriktikçe genişletilmiş ölçekte yeniden üretim eğilimini yok sayıyorlar.⁽¹⁹⁾ Toplam sermaye ve bir bütün olarak kapitalizmin daha fazla emek gücünü mülksüzleştiren ve onları sermayenin hizmetine koşan olgusal gerçekliğini reddediyorlar.

İşlerin otomasyonu sermayeye içkindir. Kapitalist işleri otomatize ederken maliyetleri düşürmek ve karını arttırmak ister. Dolayısıyla tek tek işletmelerdeki *görelî* işçi sayısı, kimi durumlarda *mutlak* işçi sayısı azalma eğilimindedir. Ancak bu, genel olarak toplumdaki toplam işçi sayısının azaldığı anlamına gelmez. Çünkü sermaye, bir süre sonra artık aynı sermaye değildir, birikmiştir, büyümüştür. Biriken sermaye yeni yatırımlara dönüşmek, yeni yatırım alanları bulmak zorundadır. Marx'ın özenle vurguladığı gibi, "Biriktirmek toplumsal zenginlik alemini ele geçirmek, sömürdüğü insanların kitlesini artırmak ve böylece kapitalistin dolaylı ve dolaysız egemenliğini genişletmek demektir."⁽²⁰⁾

Hem mevcut yatırım alanlarının coğrafi olarak genişletilmesi hem de yakın zamana kadar ticari olmayan çeşitli faaliyetlerin metalaştırılması sermayenin birikim yani genişletilmiş yeniden üretim zorunluluğuyla ilgilidir. Yeni yatırım alanlarının önemli bir kısmı da internet ve iletişim teknolojilerinin sunduğu olanaklarla ilgilidir. Son 30 yılda çok sayıda iş otomasyonla yok olmasına rağmen çok daha fazla yeni iş ortaya çıktı ya da bazı işlerin sayısı olağanüstü arttı: yazılım, sosyal medya, güvenlik, lojistik, eğitim, özel bakım, sağlık vb. alanlar dikkat çekenlerden bazıları. Örneğin kişisel bilgisayarların yaygınlaşmasıyla bazı işler yok oldu, ancak sermaye birikiminin bir unsuru haline gelen aynı bilgisayarlar ABD'de 1980'den 2017'ye net 15,8 milyon yeni iş yaratılmasına aracı oldu.⁽²¹⁾

(19) Marx, K. (2003) *Kapital: Üçüncü Cilt*, çev. A. Bilgi, Ankara: Sol, sf. 195.

(20) Marx, K. (2000) *Kapital: Birinci Cilt*, çev. A. Bilgi, Ankara: Sol, sf. 566.

(21) Manyika, J.; M. Chui; J. Bughin; R. Dobbs; P. Bisson; A. Marrs (2013) "Disruptive Technologies: Advances that will Transform Life, Business, and the Global Economy",

<http://www.metesen.org.tr/akilli-uretim-cagiendustri4-0/>

Dolayısıyla tek tek ülkelerde olduğu gibi toplamda da işçi sayısı azalmak bir yana radikal bir biçimde arttı. 1990 yılında dünya genelinde ücretli ve maaşlı çalışanların sayısı 1 milyar civarında iken, artan otomasyona rağmen bu sayı 2019 yılında 2 milyarı aştı.⁽²²⁾

KAPITALİZMİN GENEL EĞİLİMİ

Sermaye birikimi hem otomasyonu hem de sermayenin daha geniş bir emek gücü topluluğu üzerindeki sömürsünü zorunlu kılar. Otomasyon ve yeni istihdam alanları sermaye birikim sürecinin iki yüzüdür. Bir yanda işler yok olurken diğer yanda sermaye yeni işçi kitlelerini boyunduruk altına alır. Kapitalizmin genel eğilimi bu olmakla birlikte başka türüsü de kapitalist üretim ilişkilerinde mümkün değildir.

Kar, faiz ya da rant gibi biçimler alan artı-değerin ancak emek gücü tarafından üretilebilirliği tartışması bir yana⁽²³⁾, üretilmiş bulunan bu fazlalığa sermayenin el koyması ancak üretilen metaların satışı ile mümkündür. İstihdamın ve işin ortadan kalktığı bir tür iş-sonrası kapitalizm üretilen metaların satışı sorununu çözemeyeceği için sermayenin kar etme olanakları da alabildiğine daraltacak ve böyle bir kapitalizmin işleme mümkün olmayacaktır. Temel gelir gibi reform önerilerinin bu sorunu çözmeye kapasitesi yoktur. Çünkü mantığı sermayeden alınan vergilerin temel gelir olarak dağıtılmasına ve sermayenin sahip olduğu metaların bu sefer dağıtılmış gelir ile satılmasına dayanır. Bunun artı-değerin gerçekleşmesi sorununu çözmesi mümkün değil. Bu, bir bakıma, sermayenin sahip olduğu metaları ücretsiz dağıtarak kar beklemesi anlamına gelir.

McKinsey Global Institute, San Francisco, CA, USA, sf. 4.

(22) Ness, I. (2018) *Günaynın İsyanı: Küresel İşçi Sınıfının Gelişi*, çev. A. E. Pilgir, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, sf. 24; ILO (2020). World Employment and Social Outlook: Trends 2020. Geneva: ILO, sf. 19.

(23) Daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. Koşar, A. (2019b) "İnovasyon Artı-Değer Yaratır mı?", *Teori ve Eylem*, 35: 14-32.

<https://www.evrensel.net/haber/399832/bir-anlam-ayrimi-olarak-endustri-4-0>

SONUÇ

Tekno-fütürist ve tekno-fetişistlerin neredeyse üç çeyrek yüzyıldır korku ya da mutluluk içinde tasavvur ettiği işin sonu ve işçi sınıfının yok olması düşüncesi kapitalizmin temel varlık koşulları ile uyumsuzdur. İstihdamın zamanla azaldığı argümanı düzenli olarak makro veriler tarafından yanlışlanmaktadır. Tekno-fütüristler tek tek işletmelerde azalan istihdama, robot ve yapay zeka uygulamalarının başarılarına atıf yapıyor. Otomasyon teknolojileri eşitsiz ve kimi engelleyici faktörlere rağmen belirli bölge ve sektörlerde hızlı bir biçimde yayılıyor. Diğer yandan küresel kapitalist toplumda sermaye birikimi ve merkezileşmesiyle birlikte istihdam da artma eğiliminde. Bu kapitalizme bir övgü değil, onun daha fazla emek gücünü tahakküm altına alma eğilimi, hatta zorunluluğuna ilişkin bir tespittir.

Yeni istihdamın büyük kısmı düşük ücretli, hizmet sektöründe, güvencesiz ve ağır sömürüye dayalı. Ayrıca sermaye yeni yatırım alanları bulmakta zorlanıyor, üretken olmayan sektör genişliyor, krizler yatırımları sekteye uğrattırıyor. Otomasyon sonucu işten atılanların önemli bir kısmı da teknolojik işsizlikten muzdarip ve böyle olması kaçınılmaz. Bu dengesizlikler kapitalizmin içsel özellik ve sorunları ve bunlar tartışmanın başka bir boyutu. Burada anlatılmak istenen bu tür sorun, kesinti ve krizlerin işsizliğin egemen

olduğu ya da işin ortadan kalktığı bir kapitalizm anlamına gelmediği, kapitalizmin büyüyen bir emek gücü kitlesinin sömürsü temelinde işlediğidir.

Bununla birlikte otomasyon teknolojileri gerçekten de iş yükünden özgürleşmiş bir toplum için gelişen bir temel sağlamaktadır. Ancak bu olanak kapitalizm koşullarında gerçekleşemez. Kapitalist üretim ilişkileri bu teknolojileri teşvik ettiği kadar patent ve kar güdüsüyle onların özgürce kullanılmasını engeller, çok sayıda sektörde ayak bağı olur. Kar ve meta üretimine dayanmayan ve üretim araçlarının kolektif mülkiyetinin egemen olduğu bir toplumda otomasyon teknolojilerinin kullanımı da yeni bir içerik kazandırır. Teknoloji kapitalist zincirlerinden kurtulduğunda, çalışma süreleri minimuma iner, bolluk ve refah tüm topluma yayılır, insanın maddi ve manevi gelişiminin önündeki engeller kalkar. Zorunluluklar dünyasından özgürlükler dünyasına geçişin tek değil ama en önemli unsurlarından birisi de budur.

KAYNAKLAR

Bastani, A. (2019) *Fully Automated Luxury Communism: A Manifesto*, London: Verso.

Brynjolfsson, E. and A. McAfee (2011) *Race Against the Machine: How the Digital Revolution is Accelerating Innovation, Driving Productivity, and Irreversibly Transforming Employment and the Economy*, Lexington: Digital Frontier.

<https://www.introlsa.pl/en/offer/smart-manufacturing/>

<https://www.introlsa.pl/en/offer/smart-manufacturing/>

Brynjolfsson, E. ve A. McAfee (2014) *The Second Machine Age*, çev. L. Göktem, İstanbul: Türk Hava Yolları Yayınları.

Ford, M. (2015) *The Rise of the Robots: Technology and the Threat of Mass Unemployment*, Oxford: Oneworld.

Frey, C. B. and M. Osborne (2017) "The Future of Employment: How Susceptible are Jobs to Computerisation?" *Technological Forecasting and Social Change*, 114, 254–280.

Gordon, R. J. (2016) *The Rise and Fall of American Growth: The U.S. Standard of Living Since the Civil War*, Princeton: Princeton University Press.

Hamill, J. (2017) "Former Facebook executive says society will collapse within 30 years as robots put half of humans out of work", *The Sun*, <https://www.thesun.co.uk/tech/4170364/former-facebook-executive-says-society-will-collapse-within-30-years-as-robots-put-half-of-humans-out-of-work/> (Erişim Tarihi: 20.11.2020).

Kaplan, J. (2015) *Humans Need Not Apply: A Guide to Wealth and Work in the Age of Artificial Intelligence*, New Haven: Yale University Press.

Koşar, A. (2019a) "Endüstri 4.0: Gerçeklik, strateji ve ütopya", *Teori ve Eylem*, 31: 23-42.

Koşar, A. (2019b) "İnovasyon Artı-Değer Yarattır mı?", *Teori ve Eylem*, 35: 14-32.

Manyika, J.; M. Chui; J. Bughin; R. Dobbs; P. Bisson; A. Marrs (2013) "Disruptive Technologies: Advances that will Transform Life, Business, and the Global Economy", McKinsey Global Institute, San Francisco, CA, USA.

Marx, K. (2000) *Kapital: Birinci Cilt*, çev. A. Bilgi, Ankara: Sol.

Marx, K. (2003) *Kapital: Üçüncü Cilt*, çev. A. Bilgi, Ankara: Sol.

Mason, P. (2015) *Postcapitalism: A Guide to our Future*, London: Penguin Allen Lane.

Mohan, A. M. (2019) "Global CPGs embrace robotics." <https://www.packworld.com/home/article/13378118/global-cpgs-embrace-robotics> (Erişim Tarihi: 20.11.2020).

Moore, G. E. (1965) "Cramming More Components onto Integrated Circuits", *Electronics*, 38(8): 114-117.

Neilson, S. (2011) *Robot Nation: Surviving the Greatest Socio-economic Upheaval of All Time*, New York: Eridanus Press.

Ness, I. (2018) *Güneyin İsyanı: Küresel İşçi Sınıfının Gelişi*, çev. A. E. Pilgir, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

ILO (2020) *World Employment and Social Outlook: Trends 2020*, Geneva: ILO.

Rifkin, J. (1996) *The End of Work: The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era*, New York: G. P. Putnam's Sons.

Schwab, K. ve N. Davis (2019) *Dördüncü Sana-yi Devrimini Şekillendirmek*, Çev. N. Özata, İstanbul: Optimist Yayınları.

Srnicek, N. and A. Williams (2015) *Inventing the Future: Postcapitalism and a World Without Work*, London: Verso Books.

TE (Trading Economics) (2020a) "Germany Gross Minimum Wages." <https://tradingeconomics.com/germany/minimum-wages>, (Erişim Tarihi: 20.11.2020).

TE (Trading Economics) (2020b) "Bangladesh Minimum Wages." <https://tradingeconomics.com/bangladesh/minimum-wages>, (Erişim Tarihi: 20.11.2020).

Tozer, T. (2020) "What Computers Will Never Be Able To Do." In *Work In The Future: The Automation Revolution*, Robert Skidelsky, Nan Craig, ed. Cham: Palgrave Macmillan, 99-108.

Covid-19 Salgını Sürecinde Kadına Yönelik Şiddet

Özgün MİLLİOĞULLARI KAYA (*)

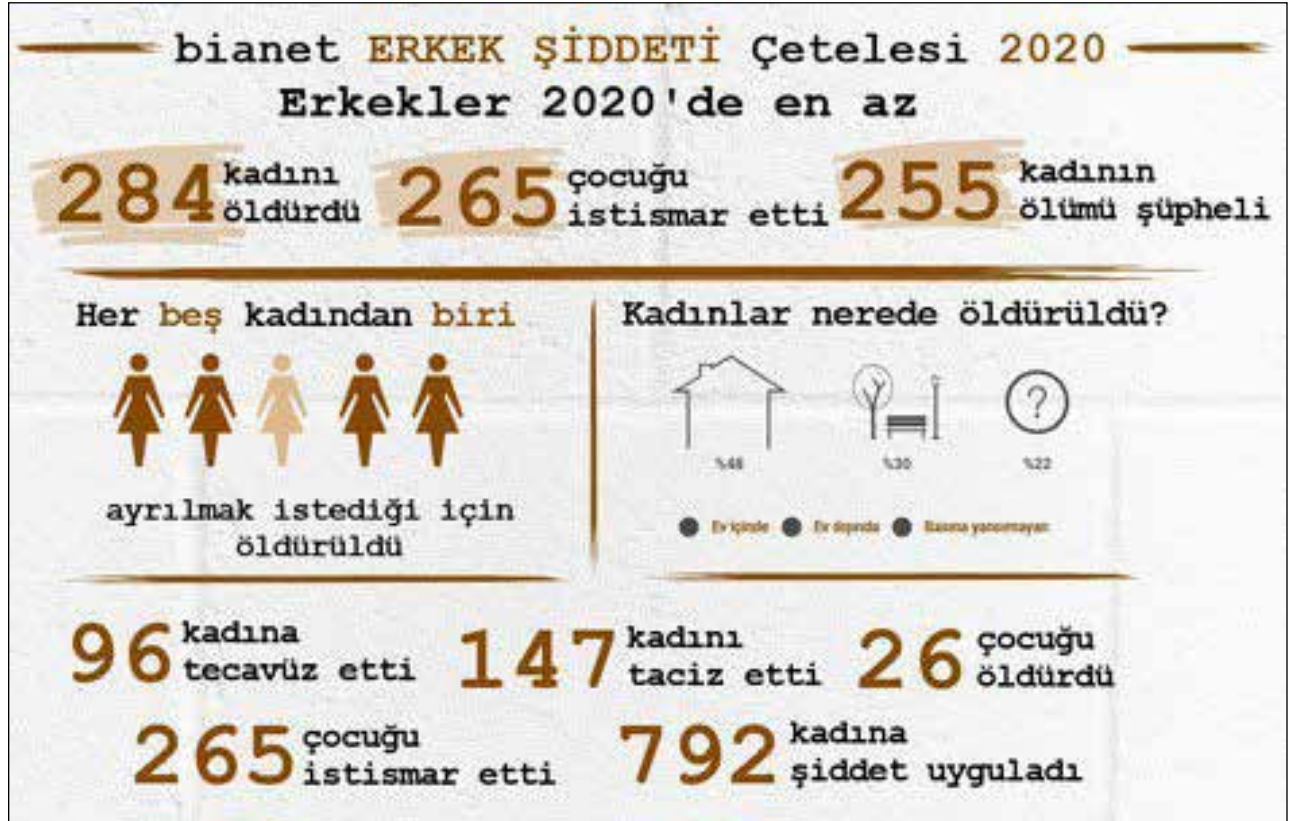
Kadına yönelik şiddet, kadın hayatına yönelik her türlü tehdit, baskı veya özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplum önünde ya da özel hayatta meydana gelen cinsiyete dayalı uygulanan her türlü şiddettir (Ünal ve Gülseren, 2020: 89). Çoğunlukla fiziksel ve psikolojik, kimi zaman da ekonomik ve cinsel bağlamda kendini gösteren şiddet, kadınların yaşamlarına ciddi zararlar vermektedir.

Bugün dünyada ve Türkiye’de milyonlarca kadının fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddete maruz kalmasına karşın toplumsal baskılar, muhafazakâr politikalar, gelenekler, kadının ekonomik özgürlüğünün olmaması gibi nedenlerle artarak devam etmektedir. Özellikle sağ ve muhafazakâr partilerin iktidarda olduğu ülkelerde kadına yönelik şiddetin önlenmesi için çözüm politikalarının hayata geçirilmesi yerine şiddete karşı kadınları koruyan sözleşmeler bile yok sayılmaya başlanmıştır. Örneğin Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi (CEDAW-1979) ile Kadınlara Yönelik Şiddetin ve Ev-içi Şiddetin Önlenmesi için Avrupa Konseyi’nin hazırladığı İstanbul Sözleşmesi (2011), yeni sağ ve muhafazakar politikaların güçlü olduğu ülkelerde tartışılmaya açılmış ve Türkiye’de

de kadınların her türlü mücadelesine rağmen İstanbul Sözleşmesi’nden çekilme kararı alınmıştır. ⁽¹⁾

Siyasal söylemlerle de kadına yönelik şiddet meşurlaştırılmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanı Derya Yanık, TBMM Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Belirlenmesi Araştırma Komisyonu’nda yaptığı sunumda; pandemi döneminde, kadına yönelik şiddet olaylarındaki artışın “tolere edilebilir” düzeyde, yani “kabul edilebilir” olduğunu belirtmiştir. Tüm bu uygulamalar-söylemler, ülkemizde kadına yönelik şiddeti olağanlaştırmakta ve kadına yönelik şiddeti artırmaktadır. Ayrıca Covid-19 salgını ile birlikte kadına yönelik şiddet hem işyerlerinde hem de evde artmıştır. Salgın nedeniyle virüsten korunmak için uzun karantina süreçleri ile

(1) Türkiye, 20 Mart 2020’de Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile İstanbul Sözleşmesinden çekileceğini şu şekilde açıklamıştır; “Türkiye Cumhuriyeti adına 11.05.2011 tarihinde imzalanan ve 10/02/2012 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile onaylanan “Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi”nin Türkiye Cumhuriyeti bakımından feshedilmesine, 9 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 3’üncü maddesi gereği karar verilmiştir.” Ancak CBK’ne karşı kadın örgütleri kararın iptaline yönelik davalar açmıştır.

(*) DİSK/Genel-İş Araştırma Daire Müdürü

birlikte işyerlerinin kapanması, eğitime ara verilmesi kadınları ve çocukları “virüsten” korurken, erkek şiddetinden koruyamamıştır. Bianet tarafından açıklanan “Erkek Şiddeti Çetelesi” raporuna göre, 2020 yılında en az 284 kadın cinayete uğramış, 792 kadın şiddete maruz kalmış, 265 çocuk istismar edilmiş, 96 kadına tecavüz edilmiş, 147 kadın tacize uğramış ve 26 çocuk öldürülmüştür. 2021 yılında da kadına yönelik şiddet durmamış, yılın ilk beş ayında, en az 126 kadın cinayeti yaşanmıştır (Bianet, 2020).

Salgın sürecinde kadına yönelik şiddeti araştıran çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Kadın Birimi tarafından 19-25 Nisan 2020 tarihleri arasında Türkiye’de 759’u kadın ve 749’u erkek olan 1508 kişi ile yapılan araştırma bulgularına göre, pandemi sürecinde “kadınlar ev işi şiddet artışını daha fazla hissettiklerini ve daha çok şiddet vakası haberini duyduklarını” belirtmişlerdir (Kalaylıoğlu, 2020). Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu’nun raporunda da 2020 Mart ayında bir önceki yıla kıyasla psikolojik şiddetin %93, fiziksel şiddetin %80, sığınma evi talebinin %78 oranında artış göstermiştir (Ünal ve Gülseren, 2020: 91).

COVID-19 SALGINININ DİSK/GENEL-İŞ ÜYESİ KADIN İŞÇİLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ ARAŞTIRMASI

DISK/Genel-İş Sendikası tarafından yürütülen Covid-19 salgınının kadın işçiler üzerindeki etkileri araştırması, Covid-19 salgını sürecinin her yaş ve eğitim düzeyindeki kadına yönelik şiddeti artırdığını, şiddetin sadece ev içinde değil, aynı zamanda işyerinde de çok yaygın bir şekilde yaşandığı göstermektedir.

Araştırma 21-29 Ocak 2021 tarihleri arasında 2 bin 108 kadın işçinin katılımı yürütülmüş ve veriler *Google-Forms* uygulaması kullanılarak çevrimiçi (online) soru formu aracılığıyla derlenip, SPSS programı ile analiz edilmiştir.

Araştırmaya katılan kadın işçilerin demografik özellikleri:

Araştırmaya katılan kadın işçiler ağırlıklı olarak ağırlıklı olarak 26-55 yaş aralığında, yüksek öğrenimli ve evlidir.

✓ Kadın işçilerin yüzde 49’u 36-55 yaş aralığında, yüzde 45’i 26-35 yaş aralığında, yüzde 5’i 18-25 yaş aralığında ve yüzde 1’i de 55 ve üzeri yaş aralığındadır.

✓ Kadın işçilerin çoğunluğu yüksek öğrenimlidir. Yüzde 33,8’i lisans, yüzde 6,4’ü yüksek lisans ya da doktora mezunudur. Lise ve dengi eğitim düzeyine sahip kadın işçilerin oranı yüzde 27,9, meslek yüksekokulu mezunu kadınların oranı yüzde 18,9, ilköğretim/ortaokul mezunlarının oranı yüzde 12,7 ve ilköğretim terk olanların oranı ise yüzde 0,3’dür.

✓ Kadın işçilerin yüzde 63’ü evli, yüzde 23’ü bekar, yüzde 12’si boşanmış ve yüzde 2’sinin eşi vefat etmiştir.

✓ Kadın işçilerin yüzde 65’i çocuk sahibidir. Çocuk sahibi olan kadın işçilerin yüzde 62’sinin çocuğu 0-12 yaş aralığında, yüzde 38’inin çocuğu 12 yaş ve üzerindedir.

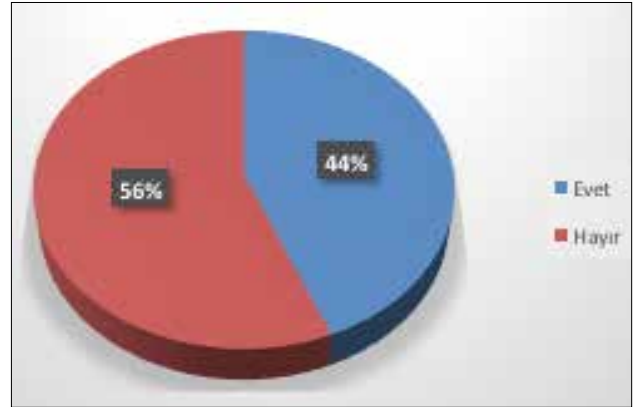
Araştırmada öne çıkan bulgular şöyledir:

✓ **Salgın sürecinde kadın işçilerin yüzde 44’ü ev içinde tartışma ve çatışma yaşadı, yüzde 7’si şiddete uğradı.**

Ev içi şiddet, başta kadın ve çocukların beden ve ruh sağlığını ciddi olarak tehdit eden önemli bir sorundur. Araştırmada kadın işçilere “*Sizce karantina süreci kadına ve çocuğa şiddeti tetikledi mi?*” sorusu sorulmuştur. Bu soruya kadın işçilerin yüzde 68’i evet cevabını verirken, yüzde 32’si hayır cevabını vermiştir. Yani her 10 kadın işçiden 7’si de karantina sürecinin kadına ve çocuğa şiddeti tetiklediğini söylemişlerdir.

Kadın işçilerin %44’ü karantina sürecinde kendisinin ev içinde tartışma veya çatışma yaşadığını belirtirken, şiddete uğrayıp uğramadığı belirten kadınların oranı yüzde 7’dir.

Grafik 1. Salgın döneminde ev içi tartışma ve çatışma (%)

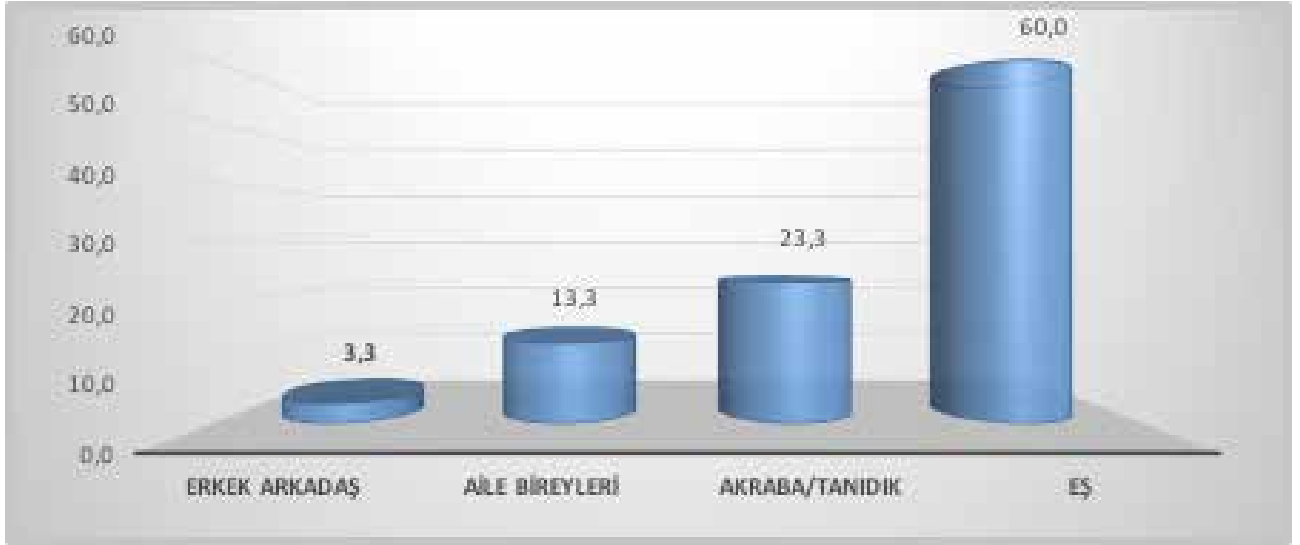
✓ **Karantina Sürecinde Şiddete Maruz Kalan Her 10 Kadından 6’sı Eşleri Tarafından Şiddet Gördü.**

Kadınlar en çok en sevdikleri tarafından şiddete maruz kalmıştır. Karantinada şiddete maruz kalan kadınların yüzde 60’ı eşlerinden, yüzde 23’ü akraba ve tanıdıklarından, yüzde 13,3’ü kendi aile bireylerinden (yüzde 53 anne, yüzde 4 baba, yüzde 3,3 erkek kardeş, yüzde 0,7’si kız kardeş/ablasından), yüzde 3,3’ü ise erkek arkadaşı tarafından şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Grafik 2. Salgın Döneminde Ev İçi Şiddet (%)

✓ **Kadınların Yüzde 64'ü Psikolojik Şiddete, Yüzde 28'i Ekonomik Şiddete Maruz Kaldı.**

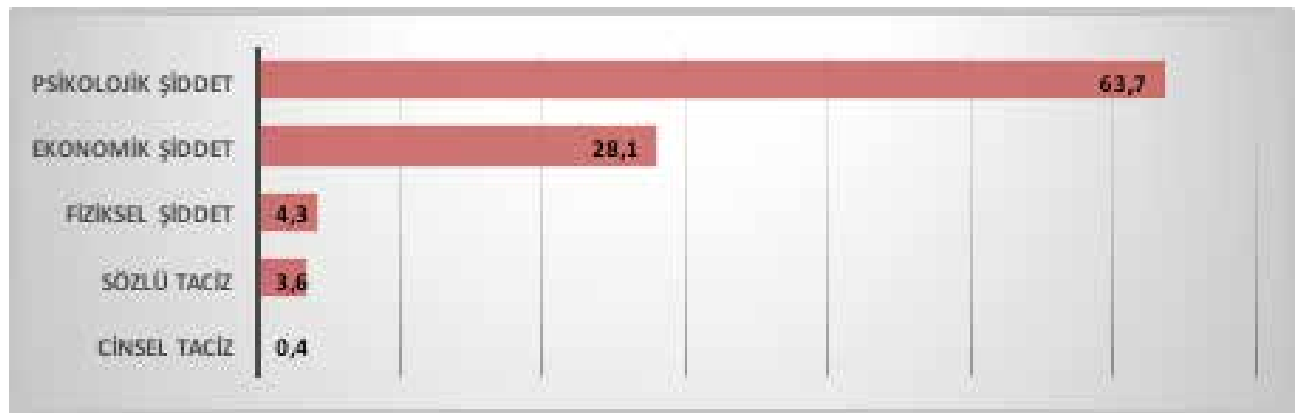
Şiddete uğradığını belirten kadınlara "Uğradığınız şiddetin türünü tarif eder misiniz" sorusu sorulmuş ve kadınların en çok psikolojik şiddete maruz kaldığı görülmüştür. Kadınların yüzde 63,7'si uğradıkları şiddeti psikolojik şiddet olarak tanımlarken, yüzde 28,1'i ekonomik şiddet, yüzde 4,3'ü fiziksel şiddet, yüzde 3,6'sı sözlü tacize, yüzde 0,4'ü ise cinsel taciz olarak tanımlamıştır.

Grafik 3. Şiddet türü (%)

Araştırmaya katılan kadın işçilerin eğitim düzeylerine göre maruz kaldıkları şiddetin türüne bakıldığında ise; eğitim düzeyi arttıkça psikolojik şiddetin arttığı görülmüştür. Ekonomik şiddet de ikinci sırada en fazla maruz kalınan şiddet türüdür.

Psikolojik şiddet en fazla lisans mezunu ve lise mezunu kadınlarda görülürken, ekonomik şiddet en fazla lise mezunu ve ilköğretim-ortaokul mezunu kadınlarda görülmüştür. Fiziksel şiddete uğrayan kadınlar ise en çok lise ve dengi eğitim düzeyine sahip olanlarda görülmüştür.

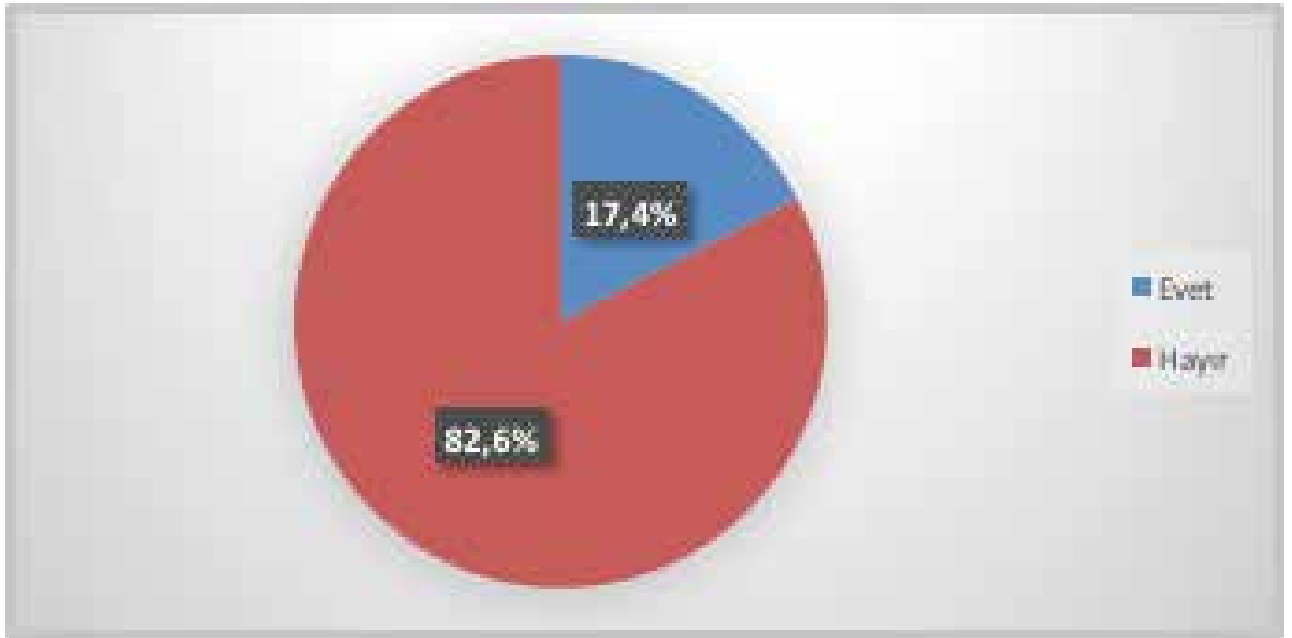
Tablo 1. Eğitim Düzeyi ve Şiddet Türü İlişkisi (%)

	Cinsel Taciz	Ekonomik Şiddet	Fiziksel Şiddet	Psikolojik Şiddet	Sözlü Taciz
Yüksek Lisans ve Doktora mezunu	0,0%	0,4 %	0,0%	5,7%	0,4%
Lisans mezunu	0,0%	4,3%	0,7%	21,7%	1,8%
Meslek yüksekokulu mezunu	0,4%	5,0%	1,4%	12,8%	0,4%
Genel lise mezunu/ Mesleki ve teknik lise mezunu	0,0%	9,3%	1,4%	14,9%	1,1%
İlköğretim/ortaokul mezunu	0,0%	8,9%	0,7%	8,5%	0,0%
İlkokul terk	0,0%	0,4%	0,0%	0,0%	0,0%

✓ **Her 10 Kadın İşçiden 2'si İşyerinde Şiddete Uğradı.**

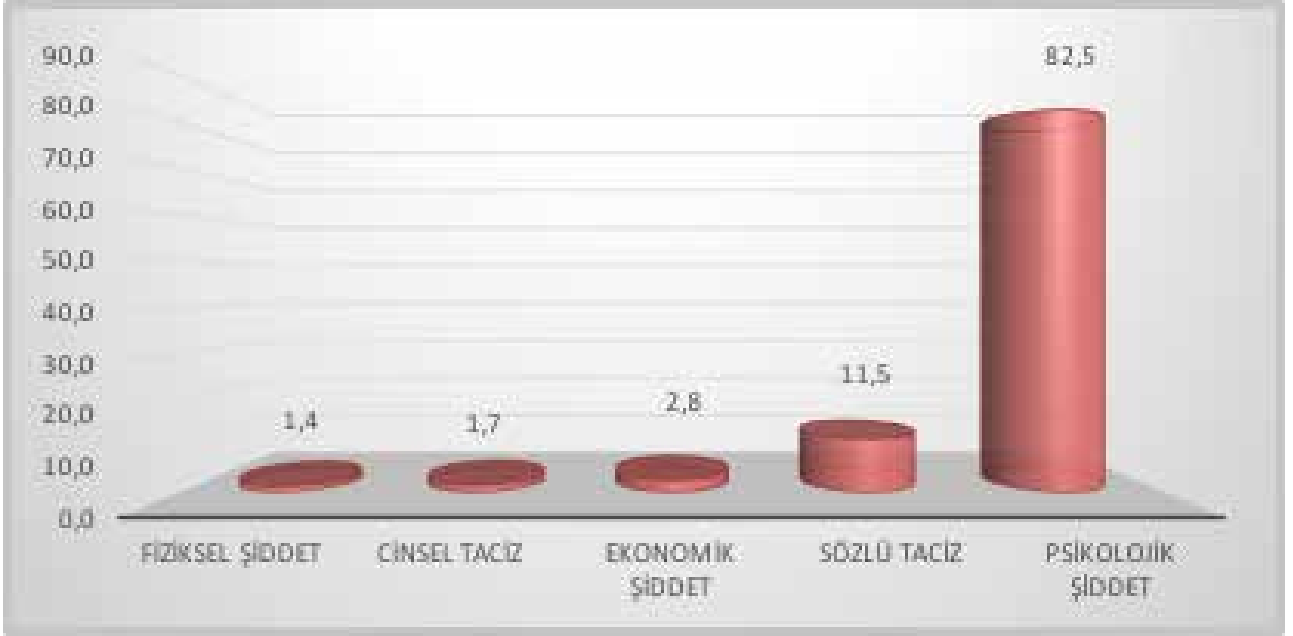
Kadınlar hane içinde olduğu gibi işyerlerinde de şiddete maruz kalmaktadır. Araştırmaya katılan kadın işçilere "İşyerinizde çalışma arkadaşınız/arkadaşlarınız tarafından herhangi bir şiddete maruz kaldığınız mı?" sorusu sorulmuştur. Kadın işçilerin yüzde 17,4'ü işyerinde şiddete maruz kaldığını belirtmiştir.

Grafik 4. İşyerinde Şiddete Maruz Kalma Oranı (%)

Şiddete maruz kalan kadınlara şiddetin türünü sorulduğunda; yüzde 82,5 ile en fazla psikolojik şiddet, yüzde 11,5 ile sözlü taciz, yüzde 2,8 ile ekonomik şiddet, yüzde 1,7 ile cinsel taciz ve yüzde 1,4 ile de fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Grafik 5. Maruz Kalınan Şiddet Türü (%).

Değerlendirme;

Kadına yönelik şiddet her dönem kadınlar için ciddi bir sorun iken, salgın ile birlikte kadınlara ve çocuklara yönelik şiddetin daha da arttığı görülmüştür. Birleşmiş Milletler (BM) tarafından yayınlanan raporda; salgının gelişmekte olan ülkelerdeki kadın ve kız çocuklarının ev içi yükleri ile ev içi şiddeti artırdığı ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda alınan mesafeyi oldukça geriye götüreceği belirtilmektedir.

Kadına yönelik şiddetin kaynağının toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri oluşturmaktadır. Bu nedenle öncelikli olarak kadına yönelik şiddet ile mücadelede toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısı benimsenmelidir. Kadına yönelik şiddetin çoğunlukla aile içerisinde yaşanması, aile kavramına karşı gerçekçi ve eleştirel bir tutum geliştirilmelidir. Çalışmanın merkezine muhafazakâr ve dini değerlerin yaygınlaştırılması değil, kadınların insan haklarından eşit bir biçimde yararlanabilmesi ve güçlenerek bağımsız bir hayata kavuşması hedefi yerleştirilmelidir. Devlet, kadına yönelik şiddet ile mücadelede bu prensipleri benimsemeli, bu doğrultuda bütüncül politikalar geliştirmelidir.

Ayrıca kadına yönelik şiddete karşı etkili bir yargı sistemi ve caydırıcı ceza sistemi hayata geçirilmelidir. Türkiye'nin de imzaladığı İstanbul Sözleşmesi ve 6284 sayılı⁽²⁾ yasa etkin bir biçimde uygulanmalıdır.

(2) Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun.

Kadınların çalışma hayatında maruz kaldığı şiddete karşı ise çalışma yaşamında şiddet ve tacizin ortadan kaldırılmasına yönelik ilk standartları içeren ILO'nun 190 No'lu Şiddet ve Taciz Sözleşmesi Türkiye tarafından imzalanmalıdır. Diğer yandan sendikalar da işyerinde uygulanan kadına yönelik şiddeti önleyen mekanizmalar geliştirmelidir.

Kaynakça:

Bianet (2020), Erkek Şiddeti Çetelesi 2020, <https://bianet.org/kadin/bianet/133354-bianet-siddet-taciz-tecavuz-cetelesi-tutuyor>, (Erişim Tarihi: 15.06.2021).

DİSK/Genel-İş (2021), "Covid-19 Salgınlarının Disk /Genel-İş Kadın İşçileri Üzerindeki Etkileri Araştırması", <https://www.genel-is.org.tr/covid-19-salgini-nin-disk-genel-is-kadin-iscileri-uzerindeki-etkileri-arastirmasi.2.45717#.YNXOy-gzY2w> (Erişim Tarihi: 01.06.2021).

Ünal, Burcu ve Leyla Gülseren (2020). "Covid 19 Pandemisinin Görünmeyen Yüzü: Aile İçi Kadına Şiddet", Klinik Psikiyatri Dergisi, (23), 89-94.

Kalaylıoğlu, Yasemin (2020), "Türkiye'de COVID-19 Etkilerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi Rapor Özeti", https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/73989_rgaexecutivesummaryturkish.pdf (Erişim tarihi: 18.06.2021)

Öykülerle Çocuk İşçiliği Sorunu: “Borçlu Olduklarımız”

Bu yıl ilk kez düzenlediğimiz çalışan çocuklar konulu öykü yarışmasındaki 24 öyküyü bir kitapta topladık. **Borçlu Olduklarımız: Umutları, Gelecekleri Çalınan İşçi Çocukların Öyküleri** başlıklı kitabımızı Vakfımızdan edinebilirsiniz.

KİTAPTA 24 ÖYKÜ YER ALIYOR

Vakfımız bu yıl bir insanlık suçu olarak değerlendirdiği çocuk işçilik sorununu sanatın gücüyle anlatmak için bir öykü yarışması düzenledi. 425 öykünün katıldığı yarışmada Seçici Kurul'un yaptığı değerlendirme sonucunda Figen Koşar'ın **“Mecburiyet'te Kaç Mevsim”** öyküsü birincilik, Bayram Sevinç'in **“Küçük Ev”** öyküsü ikincilik ve Nurdan Atay'ın **“Gölgeler Sessizdir”** öyküsü üçüncülük ödülüne değer bulundu. Ortaokul ve lise öğrencilerinin öyküleri arasından ayrıca yapılan değerlendirmede, Ekin Eryılmaz'ın **“Mevsimsiz Göç”** öyküsü ile Elif Yavaş'ın **“Duvar”** öyküsü de Övgüye Değer bulundu. Kitapta ödül alan bu öykülerin yanısıra çocuk emeğinin farklı boyutlarına dikkat çeken 19 öykü daha yer alıyor.

ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİN OLMADIĞI BİR DÜNYAYI BİRLİKTE YARATALIM

12 Haziran Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü'nde yayımladığımız kitabımızın Önsöz'ünde çocuk işçiliğini ortadan kaldırmak için çağrımızı tekrarladık: “Öykü yarışmamız, tıpkı vakfımızın diğer etkinlikleri gibi, çocuk işçiliği konusunda topluma bir çağrı aynı zamanda. Toplumu, merdiven altı işyerlerinde, sağlıksız koşullarda, baskı ve şiddetle çalıştırılan çocuk işçiler gerçeğini görmeye ve şu gerçekle yüzleşmeye çağırıyoruz: Çocuk emeğini gördüğümüz yerde, sosyal adalet, sosyal politika, sosyal hekimlik ve sosyal barış yoktur.

Bugün çocuk emeği hala sürüyorsa, onun varlık nedenini oluşturan ekonomik ve sosyal temeli de sürüyor demektir. Prof. Dr. Gürhan Fişek'in belirttiği gibi, *‘Ekonomik ve sosyal politikalar ile çocuk emeğinin ekonomik ve sosyal temeli yok edilmeden de bu insanlık suçunun önüne geçemeyiz.’*

Kuşkusuz, çocukların çalışmadığı bir dünyayı

BORÇLU OLDUKLARIMIZ Umutları, Gelecekleri Çalınan İşçi Çocukların Öyküleri

FİŞEK ENSTİTÜSÜ ÇALIŞAN ÇOCUKLAR
BİLİM ve EYLEM MERKEZİ VAKFI

ANKARA

hepimiz isteriz. Ancak istemek tek başına yetmez. Harekete geçmek, emek vermek, bir araya gelip mücadele etmek gerekir. Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi olarak, 24 yıldır bunun için çabalıyoruz. Çocuk işçiliğinin olmadığı bir dünyayı hep birlikte yaratmak için bu mücadelenin bir parçası olmanızı diliyoruz.”

KİTAPTA ÖYKÜLERİ YER ALAN YAZARLAR

Alaaddin Kara, Alperhan Benlioğlu, Armağan Can, Bayram Sevinç, Cansu Selçuk Çağlar, Ekin Eryılmaz, Elif Yavaş, Erdem Gezginci, Ersin Köseoğlu, Eyyüp Epekinci, Figen Koşar, Fikret Şenses, Gizem Yılmaz Zengin, Gül Parlak, Hatice Sabah, Hüseyin Kılıç, İ. Usame Yördem, İsmet Kılıç, Nilüfer Parlak, Nurdan Atay, Onur Akbaba, Oya Ocak, Özgür Koşar, Unzile Uygun.

Çocuk Emeği Atölyesi Gerçekleştirildi

Çocuk emeği sorununun farklı boyutlarıyla ele alındığı sekiz haftalık atölye çalışmalarından oluşan Çocuk Emeği Atölyesi'nin ikincisini çevrimiçi olarak 20 Şubat-17 Nisan tarihleri arasında gerçekleştirdik. İki grup halinde yürütülen atölye çalışmalarına farklı meslek gruplarından alana ilgi duyan toplamda yirmi sekiz kişi katıldı.

Çocuk emeği sorununu yeniden görünür ve tartışılır kılmayı amaçlayan, aynı zamanda çocuk emeği alanında çalışmalar yürütecek araştırmacıların yetişmesine zemin hazırlamayı hedefleyen atölye serisinde; Prof. Dr. Metin Özuğurlu "**Çocuk Emeği Araştırmaları İçin Yöntem**", Doç. Dr. Gaye Burcu Yıldız "**Çocuk İşçiliği: Hukuki Durum ve Türkiye'nin Uluslararası Sözleşmelere Uyum**", Doç. Dr. Sebiha Kablay "**Tarımda Çocuk Emeği**", A Sınıfı İş Güvenliği Uzmanı-Kimya Mühendisi Mustafa Taşyürek "**İşyerinde Çocuklar ve İşçi Sağlığı**",

Gazeteci Ercüment Akdeniz "**Göçmen Çocuk Emeği**", Doç. Dr. Taner Akpınar "**Çırak Çocuklar**", Doç. Dr. Taner Akpınar ve Dr. Nail Dertli "**Çocuk Emeği Tartışmalarına Yaklaşım**" başlıklı atölyeleri yürüttüler.

CIRAKLIK ÇALIŞMA GRUBU OLUŞTURULDU

Farklı meslek gruplarından katılımcıların bilgi alış-verişine ve deneyim paylaşımına da olanak sağlayan atölye çalışması sonrasında gerçekleştirilen değerlendirme toplantısında, vakfımız gönüllüleri ve atölye katılımcılarını içeren bir Çıraklık Çalışma Grubu oluşturulmasına karar verildi. Çocuk işçiliğinin bir biçimi olarak çıraklık alanında araştırmalar yürütmeyi amaçlayan grup çalışmalarına başladı.

Fişek Enstitüsü Çıraklık Çalışma Grubuna katılmak isteyenler bilgi@fisek.org.tr adresine e-posta göndererek iletişime geçebilir ve çalışmalara katılabilir.

Gazeteci Ercüment Akdeniz tarafından yürütülen "**Göçmen Çocuk Emeği**" atölyesi.

Çıraklık Çalışma Grubu çalışmalarına başladı.

İKİ DAKİKA DÜŞÜN

Tehlikeyi Tanıyalım

Tıbbi Gaz Tüplerinin Araçtan
Sağlık Tesisleri Depolama Alanına İndirilmesi

Mustafa TAŞYÜREK (*)

mtasyurek@gmail.com

Durum: Oksijen (O₂), Azot (N₂), Azot protoksit (N₂O) ve Karbondioksit (CO₂) gibi tıbbi (medikal) basınçlı gaz tüpleri sağlık hizmeti veren kuruluşların depolama sahasına, kamyonun sürücüsü tarafından, aynı araç üzerinde bulunan vinç yardımıyla indirilmekte, boşalan ya da basıncı düşen gaz tüpleri de aynı kişi tarafından kamyonu yüklenmektedir.

Basınçlı gaz tüplerini araçtan indiren, depolama sahasındaki boşalmış ya da basıncı azalmış tüpleri araca yükleyen çalışanın (şoförün) karşılaşılabileceği tehlikeleri tanımlayabilir misiniz?

Neler Olabilir?

Tıbbi gazı getiren şoför, aracın ve gaz depolama sahasının 6 m yakınında sigara içmesinden dolayı yangın çıkabilir ve kendisi de yanabilir, patlamaya neden olabilir.

Vinçin kaldırma zincir kancalarını, tüp grubunun bağlantı halkalarına takmak veya çıkarmak için, araç

üzerine çıkarken/inerken kayıp düşebilir.

Vinç halatları kopabilir, bağlantı kancaları yerinden çıkabilir. Böyle bir durumda tüp veya tüp grubu şoföre ya da o sahadan geçmekte olan birine çarpabilir.

Tüplerin gaz kaçırmaları sonucu şoför ve sahada bulunanlar aşırı soğuk gaz bulutu içerisinde kalabilir. El ve parmak gibi bazı uzuvları soğuk yanığına sunuk kalabilir. Soğuktan ve havasızlıktan dolayı yaşam(lar)ını yitirebilir(ler).

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

İÇİNDEKİLER

- **ÇOCUK EMEĞİ**
 - Çalışan Çocukların Kararan Geleceği..... 2
- **A. Gürhan FİŞEK**
 - Ben, Neden Buradayım? 5
- **A. Gürhan FİŞEK**
- **ÇOCUK EMEĞİ**
 - Tarım Sektöründe Çocuklar ve Çocuk İşçiliği İle Mücadele 6
- **Sebiha KABLAY**
- **ÇOCUK EMEĞİ**
 - Yoksul Hanelerde Hayatta Kalma Stratejisi: Balıkçılık Sektöründe Çocuk 15
- **Aslı KAYKISIZ**
- **ÇOCUK EMEĞİ**
 - Çalışan Çocuklar Okuyan Yaşlılarından Daha Kısa 18
- **ÇOCUK EMEĞİ**
 - 12 Yaşındaki Çocuklar 12 Saat Çalışıyorlar 19
- **Fırat TURGUT - Sinan CEVİZ**
- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
 - Tüm Kazaların Bir Nedeni ve Sonucu Vardır! 22
- **Mustafa TAŞYÜREK**
- **SOSYAL POLİTİKA**
 - Otomasyon ve İşin Geleceği Tartışmaları 29
- **Arif KOŞAR**
- **SOSYAL POLİTİKA**
 - Covid-19 Salgını Sürecinde Kadına Yönelik Şiddet..... 35
- **Özgün MİLLİOĞULLARI KAYA**
- **KİTAP**
 - Öykülerle Çocuk İşçiliği Sorunu: “Borçlu Olduklarımız” 40
- **VAKIFTAN HABERLER**
 - Çocuk Emeği Atölyesi Gerçekleştirildi..... 41
- **BULMACA**
 - Tıbbi Gaz Tüplerinin Araçtan Sağlık Tesisi Depolama Alanına İndirilmesi..... 42
- **Mustafa TAŞYÜREK**

FİŞEK ENSTİTÜSÜ

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

<http://www.isguvenligi.net>

- **Sahibi:** Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Adına Oya FİŞEK

- **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:** Oya FİŞEK

• **Yönetim Yeri:** Selanik Cad. Ali Taha Apt. 52/4
Kızılay 06650 ANKARA (e-posta: bilgi@fisek.org.tr)
Tel: 0312 419 78 11 • Faks: 0312 425 28 01 - 395 22 71
• Web sayfası: www.fisek.org.tr

- Çalışma Ortamı Dergisi'nde yayınlanan yazılar, resimler kaynak gösterilerek kullanılabilir.

• Bu dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu bir HAKEMLİ dergidir.

- Çocuk Dostu'muz olanlara dergi ve kitaplarımız düzenli olarak gönderilmektedir. Sizleri de **Çocuk Dostu'muz** olarak görmek isteriz.

- Çalışma Ortamı Dergisi üç ayda bir yayınlanır. (YAYGIN SÜRELİ YAYIN)

• ISSN 1302-3519

- **Sayı:** 168 • Nisan - Mayıs - Haziran 2021

• **ÜCRETSİZDİR**

Yapım: Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı
Selanik Cad. Ali Taha Apt. 52/4
Kızılay / ANKARA

Baskı Tarihi : Haziran 2021